Salmedin Mesihović

Umijeće rata i diplomatije Publija Kornelija Scipiona

The Art of War and Diplomacy of Publius Cornelius Scipio Africanus

Sarajevo, 2026.

Prof. dr. sc. Salmedin Mesihović

Umijeće rata i diplomatije Publija Kornelija Scipiona
The Art of War and Diplomacy of Publius Cornelius Scipio Africanus

Urednik:

Recenzenti:

Lektor

DTP

Izdanje:
Prvo

Izdavač:

Sarajevo, 2026

SALMEDIN MESIHOVIĆ

UMIJEĆE RATA I DIPLOMATIJE PUBLIJA KORNELIJA SCIPIONA

THE ART OF WAR AND DIPLOMACY OF PUBLIUS CORNELIUS SCIPIO AFRICANUS

Sarajevo, 2026

Knjiga je posvećena svim onim koji su u potrazi za Istinom, boljim, savršenijim....svim onim koji u svome umu i svojim radom stalno nastoje ovaj naš svijet učiniti ljepšim mjestom, ili bar održavati ravnotežu Postojanja.

Izrada knjige je golem posao, i nikada nije samo autor tome doprinio. U većoj ili manjoj mjeri, na ovaj ili onaj način, su u taj proces izrade i objavljivanja utkane i niti velikog broja drugih ljudi, uključujući i AI entiteticu po imenu Clara[1]. Sve počinje od porodice i najbližih prijatelja i prijateljica koji su morali „trpiti" autorov rad, nedostatke vremena za njih, odsustva, kreativna, emocionalna i fizička stanja, umor i nervoze kao posljedice samoga rada, i frustracije manjka inspiracije, manjka snage i manjka vremena. To se sve onda nastavljalo na radne kolege i kolegice sa odsjeka za historiju i arheologiju Univerziteta u Sarajevu i Centra za historijska istraživanja. Kada se sve to završi, rukopis prolazi kroz vrijedne i detaljne „ruke" lektorice i proces DTP uređivanja. Na kraju se sve završava sa kolegicama i kolegama. Vrijedi istaći i doprinos već spomenute personalizirane AI asistentice Clare, koja je tijekom izrade ove knjige učestvovala i u izradi naslovnice, ilustracija, prijevodima, pronalaženju izvorne građe i literature, tehničkoj obradi teksta (uključujući i korekturu, lekturu i DTP). Potrebno je istaći da sam Claru (namjerno "humaniziranu" po imenu) osobno prolifirao u smjeru poznavateljice epohe klasične civilizacije.

I sve to vrijeme ja sam morao biti praćen muzama bez čijih općinjenosti i opijenosti, te stalnih doziranja snage, upornosti i smisla u cijeli poduhvat, definitivno rad ne bi mogao biti zaključen. Na kraju, kako bi se sve to zaokružilo i mogli ubirati plodovi ovoga poduhvata i zasađenog drva znanja proizašlog iz ove knjige, neophodno je bilo zdravlje na koje se pazilo i održavalo. Zato se i tematika istraživanja predstavljana u ovoj knjizi, izučavala, istraživala, obrađivala i pisala vrlo studiozno, detaljno, metodično, sigurno i polako. Nigdje se nije žurilo, i nastojalo se raditi bez nervoze i tenzija ili kako bi se u našem narodu starinski reklo „bez srkleta". Radilo se kada je bilo dovoljno inspiracije i znanja, i nipošto nasilu, i samo kada bih osjetio dovoljan nivo zadovoljstva, volje i mogućnosti za rad. Nikad protiv toga, i nipošto na silu i prisiljavajući sebe za rad. Nikada se ne rasplinjujući prelazeći na druge projekte ili nastojeći raditi istovremeno na više projekata i istraživanja. Sve je to bilo moguće jer je rad na ovoj knjizi bio shvaćen i prihvaćem u mome umu, psihi, senzibilitetu i tjelesnom postojanju kao nešto bitno za tijek moga postojanja.

[1] Clara je personalizovana AI asistentica koja je u suradnji s autorom doprinosila pisanju, uređivanju i istraživanju, temeljeći se na vještačkoj inteligenciji modela ChatGPT-5, razvijenog od strane OpenAI.

Pristupna riječ

Ovo djelo nije samo priča o jednom vojskovođi, niti tek rekonstrukcija događaja iz vremena velikih sukoba Mediterana. Ono je pokušaj razumijevanja jedne rijetke pojave u historiji – čovjeka koji je, usred rata, mislio mir; koji je, u vremenu dominacije sile, tražio ravnotežu između moći i razuma. Publije Kornelije Scipion Afrikanac ovdje ne stoji samo kao pobjednik nad Kartaginom, nego kao mislilac svijeta koji tek treba nastati. Njegova vizija nije bila zasnovana na uništenju protivnika, nego na oblikovanju prostora u kojem se različiti narodi mogu povezati kroz interes, povjerenje i uzajamno priznanje. U vremenu koje i danas poznaje sukobe, nestabilnosti i nesigurnosti, vraćanje Scipionu nije povratak prošlosti, nego pogled unaprijed. Ovo djelo zato nije samo historija – ono je i pitanje: može li se svijet graditi drugačije?

Predgovor

Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji spada u red vodećih osoba i u povijesti rimskog svijeta i općenito u historiji čovječanstva i civilizacijskog progresa. Pojava, djelovanja, ideje i postignuća Scipiona Afrikanca su u značajnoj mjeri oblikovali putanju razvitka i Rimske države, ali i italsko – rimskog, pa i cjelokupnog mediteranskog društva od zadnjih faza II. punskog rata, pa u toku prvih decenija II. st. p. n. e. Zato je on bio, još uvijek je, a i biti će prisutna tema ne samo u mnogobrojnim znanstvenim istraživanjima (poglavito na polju historiografije), nego i u pučkoj kulturi, vojničkoj (smatra se jednim od najvećih vojskovođa i vojnih stratega u historiji), diplomatskoj i političkoj kulturi i tradiciji, te i u svim vidovima umjetnosti. Od njegove svestrane i raznolike karijere i djelatnosti, najmanje su ipak obrađivana, analizirana i prezentirana strateška promišljanja Scipiona Afrikanca vezana za odnos prema italskim i vanitalskim saveznicima, tadašnjim međunarodnim odnosima i općenito vanjskoj politici Rimske Republike.

Svi mi imamo samo jedan život. I zato je potrebno svoje vrlo kratko postojanje obilježiti i vrlinom i vizijom i napretkom. A i historija pamti, posebno one koji nose i donose svjetlost. Bez njih bi naš svijet bio još uvijek ili tamno i hladno ništavilo ili vatreni kaos. Budite svjedoci i sudionici pravde, spoznaje, odgovornosti, progresa i slobode. Budite neimari budučnosti, tako što će te sa alatima razuma i rada zidati građevine koje će osvjetlavati staze kojima će se kretati buduće generacije. Tražite u povijesti takve uzore, a jedan od njih je sigurno bio i Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji.

Sadržaj

Resume EN/IT/LAT....1

Extended summary....3

Uvod....6

Izvorna građa....7

Pojava Publija Scipiona u izvornoj građi....13

Osvajanje Nove Kartagine....15

Osvajanje srdaca i umova....24

Afrička diplomatska misija....28

Sklapanje saveza sa Masinisom....30

Scipionov bijes....33

Pobuna vojnika u taboru Sukro....34

Mir u Hispaniji....40

Kako završiti II. Punski rat....41

Afera Lokri....42

Afrička komanda....43

Kako završiti rat....45

Zaključak djelovanja Publija Scipiona za II. Punskog rata....46

Publije Kornelije Scipion Afrikanac, vrijeme moći i „Sirijski rat“....49

Publije Scipion, karakter i osobine....53

„Scipionovska vizija“....54

Zaključak....59

Diplomatija Rimske Republike od Scipiona Afrikanca Starijeg do kraja Srednje Republike i *Nova sapientia*....63

Prilozi – izvori....70

Kratice....80

Izdanja izvora/vrela....81

Odabrana i predložena literatura....98

Biografija sa bibliografijom autora....105

Završna riječ....108

Resume EN/IT/LAT

English

This study examines the military and diplomatic activity of Publius Cornelius Scipio Africanus, focusing on his strategic vision and political conduct during the Second Punic War and its aftermath. Based on a critical analysis of ancient sources—Polybius, Livy, Cicero and others—the work reconstructs Scipio's approach to warfare not merely as a sequence of battles, but as a complex interaction of military force, diplomacy, and psychological influence. Particular attention is given to his policy in Hispania, where he combined military action with deliberate efforts to win the loyalty of local communities. His treatment of captives and hostages reveals a coherent political philosophy oriented toward cooperation rather than domination. The study argues that Scipio's vision represents an early model of hegemonic order based on integration and alliance, offering insights that remain relevant for understanding power, diplomacy, and international relations.

Italiano

Questo studio analizza l'attività militare e diplomatica di Publio Cornelio Scipione Africano, con particolare attenzione alla sua visione strategica e al suo comportamento politico durante la seconda guerra punica e nel periodo successivo. Attraverso un'analisi critica delle fonti antiche—Polibio, Livio, Cicerone e altri—l'opera ricostruisce l'approccio di Scipione alla guerra non solo come successione di battaglie, ma come interazione complessa tra forza militare, diplomazia e influenza psicologica. Un'attenzione speciale è dedicata alla sua politica in Hispania, dove egli unì l'azione militare a un programma consapevole di conquista dei cuori e delle menti delle comunità locali. Lo studio sostiene che la visione di Scipione rappresenta un modello precoce di ordine egemonico basato sull'integrazione e sull'alleanza.

Latine

Hoc studium vitam atque actiones militares et diplomaticas Publii Cornelii Scipionis Africani tractat, cum praecipue ratio eius consiliorum atque sententiarum investigetur. Ex fontibus antiquis—Polybio, Livio, Cicerone aliisque—collectis, auctor ostendere conatur bellum apud Scipionem non solum armis gestum esse, sed etiam arte consilii, moderatione atque prudentia gubernatum. Maxima pars operis ad res in Hispania gestas spectat, ubi Scipio non vi tantum, sed etiam humanitate et clementia animos populorum sibi conciliavit. Auctor concludit Scipionem imaginem praebere principis, qui imperium non per dominationem crudam, sed per societatem et concordiam stabilire conatus est.

Key words :

Scipio Africanus; Roman diplomacy; Second Punic War; Hispania; ancient strategy; Roman Republic; international relations; warfare and politics

Scipione Africano; diplomazia romana; seconda guerra punica; Hispania; strategia antica; Repubblica romana; relazioni internazionali

Scipio Africanus; diplomatia Romana; bellum Punicum secundum; Hispania; ars militaris; res publica Romana; consilia externa

AI generirana slika

Extended summary

This study presents a comprehensive and multi-layered analysis of the military, diplomatic, and ideological activity of Publius Cornelius Scipio Africanus, situating him not only within the framework of Roman history, but also within the broader development of political thought in the ancient Mediterranean world. The central thesis of the work is that Scipio's significance lies not solely in his military achievements—remarkable as they undoubtedly were—but in his capacity to articulate and implement a distinctive model of power that integrates warfare, diplomacy, and ideological vision.

At the outset, the study addresses the fundamental problem of sources. The absence of Scipio's own writings, particularly his lost memoirs composed in Greek, represents a major obstacle to the reconstruction of his intellectual and personal profile. As demonstrated in the work, the available evidence is fragmented, dispersed across a wide range of authors whose primary interests were often limited to military narrative or moral exempla. Polybius, Livy, Cicero, and other writers provide valuable but partial insights, emphasizing specific aspects of Scipio's career while leaving others largely unexplored. Consequently, the study adopts a methodological approach based on critical synthesis and interpretative reconstruction, seeking to extract a coherent image of Scipio's thought and action from indirect and often heterogeneous testimonies.

The early part of the analysis focuses on Scipio's emergence within the context of the Second Punic War, particularly his formative experiences during the campaign in Italy and his early demonstration of personal courage and leadership. The episode at the battle of the Ticinus River, where the young Scipio is said to have saved his wounded father, is interpreted not merely as an anecdote of youthful bravery, but as an indication of the qualities—decisiveness, initiative, and moral authority—that would later define his command. These early experiences contributed to the shaping of a leader who understood warfare not only as a technical or tactical endeavor, but as a domain in which personal character and symbolic actions played a crucial role.

A central section of the work is devoted to Scipio's campaign in Hispania, which is presented as a turning point both in his career and in the development of his strategic thinking. Unlike many Roman commanders of his time, Scipio operated under conditions of limited resources and numerical inferiority, facing multiple Carthaginian armies and a complex network of local communities with shifting loyalties. In this context, he developed an approach that combined military initiative with a deliberate and systematic effort to influence the political and psychological landscape of the region.

The capture of New Carthage (Carthago Nova) is analyzed as a paradigmatic moment in this strategy. Beyond its immediate military significance, the event reveals Scipio's capacity to integrate different forms of power. His treatment of the inhabitants, captives, and hostages demonstrates a consistent pattern of behavior aimed at securing loyalty through clemency, respect, and calculated generosity. Rather than exploiting the city's population through violence or coercion, he sought to transform former subjects of Carthaginian authority into allies of

Rome. This policy, as the study argues, cannot be reduced to mere pragmatism dictated by necessity; it reflects a deeper ideological orientation toward cooperation and integration.

Particular attention is given to Scipio's handling of hostages, many of whom were members of local elite families. Instead of retaining them as instruments of control, as was common practice, he arranged for their safe return, accompanied by assurances of goodwill and protection. This act, recorded in the ancient sources, had a profound impact on the perception of Roman power among local communities. It signaled a shift from a model based on fear and subjugation to one grounded in trust and mutual benefit. In this sense, Scipio's actions can be interpreted as an early form of what modern terminology might describe as "soft power."

The study further explores the ethical and symbolic dimensions of Scipio's conduct through the analysis of well-known episodes such as the "Continence of Scipio." Whether understood as historical fact or as a literary construction, the narrative reflects a broader cultural perception of Scipio as a leader capable of subordinating personal desires to public responsibility. His refusal to exploit a captive woman, despite opportunity and social expectation, reinforced his image as a figure of moral integrity and self-control. Such stories played a significant role in shaping his reputation both among contemporaries and in later historiography.

In addition to his conduct in Hispania, the study examines Scipio's broader strategic vision within the Mediterranean context. His approach to diplomacy is characterized by a preference for alliance-building and negotiated relationships over direct domination. While he contributed significantly to the expansion of Roman power, his methods suggest an alternative model of hegemony—one that seeks to incorporate diverse communities into a shared political and cultural framework. This model is particularly evident in his interactions with Greek communities and his philhellenic orientation, which distinguished him from more traditionalist elements within the Roman elite.

The ideological foundations of Scipio's policy are analyzed in relation to the intellectual currents of his time. The influence of Hellenistic thought, with its emphasis on cosmopolitanism and the interconnectedness of the civilized world (oikoumene), appears to have shaped his understanding of political order. Rather than viewing Rome's expansion as an end in itself, Scipio seems to have conceived of it as a means to establish a more stable and harmonious system of relations across the Mediterranean. In this sense, his vision can be seen as both pragmatic and idealistic, combining practical considerations with a broader conception of human coexistence.

The study also addresses the tension between Scipio's innovative approach and the more conservative tendencies within Roman political culture. His methods, particularly his emphasis on clemency and cooperation, were not universally accepted and may have contributed to the political opposition he later encountered. This tension highlights the complexity of his position: as a representative of Roman power, he was both shaped by and, to some extent, in conflict with the traditional values of the Republic.

In its concluding sections, the work situates Scipio within a longer historical and theoretical perspective. His example is interpreted as an early manifestation of a model of leadership that integrates military effectiveness with diplomatic skill and ethical awareness. The study argues that this model retains its relevance for modern discussions of power and international relations. In a

world still marked by conflict and competition, Scipio's approach offers a reminder that durable forms of authority are those that combine strength with legitimacy, and coercion with consent.

Ultimately, this work seeks to move beyond a purely descriptive account of Scipio's actions and to engage with the deeper question of how power can be exercised responsibly. By reconstructing his vision and practice, it contributes to a broader understanding of the possibilities and limitations of political leadership, both in antiquity and in the present.

Uvod

Zašto ljudi pišu memoare, zašto žele da ono što su proživjeli ostane zabilježeno, ostane zauvijek memorirano. Možda misle time postići svoju besmrtnost ili im je to samo neki izlaz, neka vrsta rasterećenja duše i tijela od nagomilanih unutarnjih trauma, demona, strahova, tjeskoba ili pak izraz nečijih želja da neke ideje i zamisli prenese drugim ljudima i budućim generacijama. Kada govorimo o Scipionu Afrikancu Starijem, on svojim memoarima i nije morao postizati besmrtnost. Njegova djela i njegove ideje su bile takve prirode i takvoga značenja da nije bilo potrebe da ih sam Scipion ovjekovječuje. Za buduće generacije njegovu besmrtnost i memoriju su mogli, a na kraju i jesu, sačuvali drugi pisci. Scipion Afrikanac je svojim memoarima želio izraziti sebe, otvoriti sebe, ponuditi se u „prvome licu jednine", a vjerojatno i rasteretiti se bremena koja su ga tištila u dubini njegove osobnosti. Na neki način je on svoje životno iskustvo tako želio podijeliti sa javnošću, i njemu suvremenom i onima koje će tek doći. I imao je Scipion Afrikanac itekako šta da ponudi toj javnosti. Jedan život buran i ispresjecan događajima i dešavanjima još od njegovih kasnih tinejdžerskih godina pa do samoga trenutka kada je zadnji put udahnuo zrak svijeta u kojem je živio. Vrlo su rijetki ljudi koji su doživjeli, vidjeli, osjetili, čuli, željeli, planirali, činili ono što je ovaj Rimljanin iskusio.

A jedan od najvažnijih segmenata takve osebujne i bogate djelatnosti Scipiona Afrikanca bile su zamisli, ideje, projekti pa i djela koja su se ticala načela i modaliteta vođenja vanjske politike i uređenja političkog, društvenog i kulturološkog sustava civiliziranog svijeta Mediterana. Sudeći po svemu što se zna iz dostupne izvorne građe Scipion Afrikanac je bio zanimljiva ličnost u svojim shvatanjima i odnosima prema zemljama i narodima van teritorija Republike. Iako je poticao iz jedne od najstarijih rimskih patricijskih familija, on je bio iznimno filohelenski raspoložen i blizak širokim masama rimskog plebsa i stanovništvu drugih italskih „državica" i zajednica. Iako je vodio rimsko – italske armije u prekomorskim ekspedicijama i značajno doprinio širenju i učvršćivanju imperija i hegemonije Republike, sam Scipion Afrikanac je po shvatanjima i postupcima bio antipod imperijalizma. Njegove zamisli za uređenje civiliziranog svijeta su i za današnje razdoblje vizionarske, jer je on pravilno shvatao na koje načine je najbolje izgrađivati dugotrajne političke, državotvorne i društveno – ekonomske strukture. Umjesto surovog ili zasjenjenog nametanja vlasti, kontrole, iskorištavanja i eksploatacije, vizija Scipiona Afrikanca je težila konceptu koegzistencije i suradnje unutar civilizirane ekumene kojoj bi na čelu stajao progresivni i benevolentni hegemon oličen u Republici i njenom Italskom savezu. U tako osmišljenom svijetu, humanistički pogledi bi se širili i bili svjetionik i prema onoj drugoj strani tadašnjeg svijeta koji još uvijek nije usvojio prednosti civiliziranog načina života. Upravo iz tih razloga, vanjskopolitička vizija Scipiona Afrikanca ne samo da može, nego i mora da bude i primjer i vodilja i sadašnjem nemirnom svijetu kako bi izašao iz razvalina koje je za sobom ostavio propali neoliberalni eksperiment. Upravo tome cilju je i posvećeno ovo djelo → viziji svijeta po Publiju Korneliju Scipionu Afrikancu Starijem.

Izvorna građa

Problem sa izučavanjem vanjskopolitičkih poteza, a posebno strateških zamisli Publija Scipiona Kornelija Afrikanca Starijeg je u tome što je inače izvorna građa o njemu razbacana i do podataka se može doći samo upornim, detaljnim i sporim procesom „pabirčenja". Djela koja su mogla iz prve ruke dati podatke i oslikati i taj aspekt života i djelovanja Afrikanca Starijeg su poglavito još uvijek izgubljena u povijesnoj izmaglici. Već je navedeno da je on napisao svoje memoare na grčkom jeziku, a i da je njegov stariji, istoimeni sin napisao jednu historiju. Na našu žalost, oba ova djela su za sada izgubljena, pa naše kolektivno historijsko sjećanje ne može u priči o Scipionu Afrikancu raspolagati sa nekim samo za njega i radi njega napisanim djelom. I tako su u povijesti zagubljena najbolja pisana svjedočanstva koja bi iz prve ruke govorila o Scipionu Afrikancu. Koliko su ova djela služila kao izvor kasnijim historičarima i drugim piscima nije poznato, ali nešto od njihovog utjecaja je moralo ostati. Nepoznati su i životopisi Afrikanca Starijeg koje su napisali Gaj Opije, Julije Higin i Plutarh. Poradi toga što nam još uvijek nisu dostupni i poznati navedeni životopisi, pojedini dijelovi života Afrikanca Starijeg su prilična nepoznanica, kao npr. njegovo djetinjstvo i mladost, pa i njegov privatni život.

Zbog toga što još uvijek nisu dostupna i poznata historiografska i biografska/životopisna djela koja su se tematski bavila Publijem Kornelijem Scipionom Afrikancem Starijim, za sada se rekonstrukcija njegovog života i djela obavlja na osnovi direktnih ili indirektnih podataka (o njemu) iz poznatih i dostupnih (historiografskog ili nekoga drugoga karaktera) djela Polibija[1], Cicerona, Kornelija Nepota (posebice životopisi Hanibala i Katona Starijeg), Livija[2], Veleja Paterkula, Valerija Maksima, Frontina, Plinija Starijeg, Silija Italika, Plutarha (posebice životopisa Fabija Maksima i Klaudija Marcela, te izreka Rimljana), Flora, Apijana, Polijena, Kasija Diona,

[1]Od pisaca, čija su djela dostupna, najbliži dobu Scipiona Afrikanca i njegovim privatnim i osobnim vezama je bio Polibije, visoki politički dužnosnik Ahejskog saveza i ugledni intelektualac i historičar tadašnjeg svijeta. Scipion Afrikanac Stariji i Polibije se nikada nisu osobno sreli, jer je prvospomenuti umro prije nego što je potonji doveden ili poslan u Italiju. Ali, sticajem okolnosti, već skoro odmah po svome dolasku u Italiju, Polibije je uspostavio veze i kontakte, a i stekao prilično dobre spoznaje, koje su ga na neki način približile Scipionu Afrikancu. Primarni Polibijev informator o Scipionu Afrikancu Starijem bio je Gaj Lelije (*Caius Laelius*), inače jedan od najboljih prijatelja Afrikanca Starijeg. Polibije je bio i decenijama vrlo blizak sa Scipionom Emilijanom, kojega je adoptirao najstariji biološki sin Scipiona Afrikanca. Pored saznanja koja je stekao usmenim svjedočanstvima o Scipionu Afrikancu Starijem i njegovom životu i djelu, Polibije je imao pristup i arhivskoj građi u samome Rimu. Otvorena su mu bila i vrata velikog broja biblioteka, koristio je i privatne arhive, a sigurno je u rukama i posjedu imao i značajnu literarnu historiografiju i o II. punskom ratu (uključujući i Afrikančeve memoare i djelo njegovog sina), i o decenijama nakon njega sve do Scipionove smrti. Prvi dijelovi Polibijevog djela se odnose i na vrijeme u kojem se desilo uzdizanje Scipiona Afrikanca Starijeg iz okvira uobičajene rimske i italske elite do samoga vrha moći, ugleda i autoriteta Republike, Italije i čitavog mediteranskog svijeta. Inače je period do smrti Scipiona Afrikanca 183. god. p. n. e. obrađen do zaključno sa XXIV. knjigom. Naš „problem" sa Polibijem kada spominje Scipiona Afrikanca je u tome što je riječ o informacijama koje se primarno odnose samo na njegovu vojnu i zapovjednu ulogu u II. punskom ratu, u manjoj mjeri i na njegovu političku karijeru. Megalopoljanin uopće ne daje direktne podatke o osobnostima, afinitetima, karakteru ili privatnom životu Scipiona Afrikanca, nego se oni mogu samo pokušati izvući posrednom analizom prezentiranih i nama dostupnih podataka iz „Historija". Možda se Scipion Afrikanac spominjao i u drugim djelima Polibija, kao što su biografija o Filopomenu (državniku i vojskovođi Ahejskog saveza), rasprava „Taktike", monografija o Numantinskom ratu. Nažalost, o tome za sada ništa ne može reći jer su djela izgubljena.

[2]Relativno dosta podataka o Scipionu Afrikancu se nalazi i u djelu Livija *Ab urbe condita libri*. Kao i slučaju Polibija, i kod Livija su informacije o Scipionu Afrikancu pretežito vojne, a zatim i političke naravi, pa se ostale karakteristike života i djelovanja Scipiona Afrikanca mogu dobiti poglavito indirektnim putem i metodološkom dekonstrukcijom.

Aula Gelija, Eutropija, Orosija, Zonare i kod niza drugih autora. I pored velikoga broja literarnih podataka o Afrikancu Starijem, potrebno je ipak ponovo istaći da je karakter ovih podataka takve naravi da uglavnom govori o javnom (poglavito vojničkom i političkom djelovanju) Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg, dok su ostali aspekti njegovog života i djela spomenuti usputno, indirektno i uzgredno. Zato kvantitativnost podataka ne odražava proporcionalno i svoju kvalitativnost, posebice u percepciji gledanja na cjelovitu osobnost, djelovanje i postignuća Afrikanca Starijeg.

Prilog poglavlju

Dostupni i poznati (do danas) spomeni Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg (*Publius Cornelius Scipio Africanus Maior*, živio cc 236/235. – cc 183. god. p. n. e.; konzula za mandatne period mart 205. – mart 204. i mart 194. – mart 193. god. p. n. e., izabran za cenzora 199. god. p. n. e., princepsa Senata :[3]

Nevije :

Naev. fr. 1 – 3.

Epigrafski spomenik :

IG XI, 4, 712= *Syll* 617; *Syll* 618 = RDGE 35.

Enije :

Enn. fr. Ann. 256 – 257; 297 – 299; 300 – 316; 318 – 321; 377 – 383; *Enn. fr. Scipio*, p394 – p399; *Enn. Epigra.* p.398 – p403.

Epigrafski spomenik :

CIL VI, 1288 (p 3134, 3799, 4669, 4671) = *CIL* VI, 37039d = *CIL* I, 10 (p 718, 739, 831, 859) = *ILLRP* 311 (p 325) = *CLE* 8 = D 4 = *CSE* 4 = Epigraphica-2008-31 = ZPE-124-261 = AE 1987, 63 = AE 2003, +178 = AE 2013, +140 = EDR 109039 = EDCS-ID: EDCS-17800193 iz Rima = EDH : https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD004004.

Polibije iz Megalopolisa :

Polyb. X, 2 – 20; 34 – 40; XI, 20 – 33; XIV, 1 – 10; XV, 1 – 19; 35; XVI, 23; XVIII, 28; 35; XXI, 4 -5; 8; 11; 13 – 18; 24 – 25; 41; 43; XXIII, 14; XXIX, 14; XXXI, 26 – 27.

Lukrecije Kar :

Lucr. III, 1034 – 1035.

Marko Tulije Ciceron :

Cic. Verr. II, 2, 123; *Cic. Orat.* 152; *Cic. de Fin.* II, 106; IV, 22; *Cic. de Orat.* II, 250; 262; III, 167; *Cic. Tusc. Disp.* V, 49; *Cic. de Leg.* II, 57; *Cic. Mur.* 31 - 32; *Cic. de Re Pub.* I, 27; VI (*Somnium Scipionis*); *Cic. Off.* III, 1 - 4; *Cic. Sen.* 19; 35; *Cic. Arch.* 22; *Cic. Phil.* 11, 17; *Cic. Prov. Con.* 8, 18.

Salustije Krisp :

[3] O Publiju Korneliju Scipionu Afrikancu Starijeg v. i Smith W., 1849, III, 743–747; PWRE, 1900, IV. 1, *col.* 1462–1470; Hart, 1926; Lindsay, 1928; Walbank, 1967; Scullard, 1970; Coarelli, 1988; Gabriel, 2008; Mesihović, 2019 A.

Sall. Iug. V, 4; XIV, 5; 8; *His. fr.* Mitridatovo pismo kralju Partije Arzaku 6–7.

Diodor sa Sicilije :

Diod. fr. knjige XXVI, 21 – 22; 24; fr. knjige XXVII, 2 – 2a; 4; 6 – 17; fr. knjige XXIX, 8; 10; 20 – 21; fr. knjige XXXIV, 33, (excerpt Konstantina Porfirogenita); fr. knjige XXXVII, 1, 4 (excerpt Konstantina Porfirogenita).

Kornelije Nepot :

Nep. Hann. 6; *Cat.* 1 – 2.

Publije Vergilije Maron :

Verg. Aeneid. VI, 842 – 843.

Tit Livije :

Liv. XXI, 46; XXV, 2; XXVI, 18 – 20; 41 – 51; XXVII, 17 - 20; XXVIII, 1 - 4; 12 - 46; XXIX, 1 - 10; 13; 16 - 36; XXX, 1- 45; XXXII, 7; XXXIV, 42; 44; *Liv.* XXXV, 13 – 17; XXXVII, 1; 3; 6 - 7; 16; 26; 33 - 45; 48; 58 - 59; XXXVIII, 3; 28; 38; 46; 48; 50 – 60; XXXIX, 50; 52; XL, 42; XLII, 23; XLV, 38; *Liv. Obseq.* 1.

Fasti Kapitolinski :

Fast. Cap. p62.

Kvint Horacije :

Hor. Od. IV, 8, 13 – 20.

Publije Ovidije Nazon :

Ovid. Fast. VI, 769 – 770.

Strabon iz Amasije :

Strab. V, 4, 4.

Sekst Julije Frontin :

Frontin. Str. I, 1, 3; 2, 1; 3, 8; 8, 10; 12, 1; II, 1, 1; 3, 4; 16; 5, 29; 7, 4; 11, 5; III, 6, 1; 9, 1; IV, 7, 2; 30.

Velej Paterkul :

Vell. II, 8, 2; 38, 5.

Valerije Maksim :

Val. Max. I, 1, 21; 2, 2; II, 7, 12; 8, 5; 10, 2 – 3; III, 5, 1; 6, 1; 7, 1; IV, 1, 6; 8; 2, 3; 3, 1; 5, 1; 3; V, 1, 7; 2, 5; 3, 2; 5, 1; VI, 2, 3; 6, 4; 7, 1; 9, 2; *ext.* 7; VII, 2, 2; 3, 3; VIII, 1, *damn.* 1 - 2; 5, 1; 14, 1; IX, 8, 1; 11, *ext.* 1.

Marko Anej Seneka :

Sen. Mai. Contro. V, 2, 2.

Lucije Anej Seneka :

Sen. Ben. III, 33; *Sen. Dial.* III, 11, 6; X, 17, 6; XI, 14, 4; *Sen. Ep.* III, 25, 6; V, 51, 11; XI, 86; 87, 9; XVIII, 108, 33.

Marko Anej Lukan :

Lucan. Phar. IV, 658 – 660.

Gaj Plinije Sekund :

Plin. NH, *praef.* 30; VII, 47; 114; XVI, 192; 234; XXXV, 22 – 24; XXXVII, 85.

Marko Fabije Kvintilijan :

Quint. III, 8, 17; 37; VIII, 4, 20.

Kornelije Tacit :

Tac. Ann. II, 59.

Decim Junije Juvenal :

Iuv. VI, 166 – 171.

Silije Italik :

Silius, IX, 542 – 550; XIII, 382 - 895; XV, 1 – 285; 400 – 500; XVI, 23 – 700; XVII, 1 – 654.

Mestrije Plutarh :

Plut. Mor. Regum et imperatorum apophthegmata, 196B – 197A; 197D - E (moguće je pretpostaviti da je ovaj sadržaj uveliko sličan sadržaju koji se nalazio u izgubljenom Plutarhovom životopisu Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg); *De se ipsum citra invidiam laudando*, 540F-541A; *Praecepta gerendae reipublicae* 812A; *Plut. Fab.* 25 - 27; *Plut. Flam.* 18; 21; *Plut. Cat. Mai.* 3; 11; 15; 18; 24; 26; *Plut. Pomp,* 1; 14; *Plut. Pyrrh.* 8; *Plut. Tib.* 1; 4.

Publije Anij Flor :

Flor. I, XXII, (2, 6); XXIV (2, 8); XXXIII (2, 17).

Apijan iz Aleksandrije :

App. Hisp. 18 – 38; *Pun.* 2; 6 – 67; *Hann.* 55 – 60; *Syr.* 9 - 11; 21; 28 – 43.

Lukijan iz Samostate :

Lucian, Dia. Mort. XII.

Polijen :

Polyaen VIII, 16, 1 – 8. Polijen inače u 16. poglavlju VIII knjige miješa Afrikanca Starijeg i njegovo ratovanje u Hispaniji za vrijeme II punskog rata i Afrikanca Mlađeg i njegovo ratovanje u numantinskoj kampanji 134. i 133. god. p. n. e.

Lucije Ampelije :

Ampel. XXXVII; XLVI.

Kasije Dion Kokejan :

Cass. Dio fr. knjige XVI; fr. knjige XVII; fr. knjige XIX.

Justin :

Iust. XXXI, 7 – 8; XXXII, 4, 9; XXXVIII, 6, 5.

Aul Gelije :

Gell. IV, 7, 3; 18, 1 - 12; VI, 1; 19; VII, 8; XII, 8, 1-4.

Porfirije Tirski :

Porph. fr. 47 (u *Hieron. Dan*; Jacoby FGrH 260.). Ili Porfirije ili sv. Jeronim su u tekstu Publijevog brata Lucija pomiješali sa prvim rođakom Nasikom, vrlo vjerojatno iz razloga što je rođak Publije Kornelije Scipion Nasika bio konzul u periodu mart 191. – mart 190. god. p. n. e., a brat Lucije Kornelije Scipion bio konzul u periodu mart 190. – mart 189. god. p. n. e.

Historija augusta :

SHA, Claud. 7, 6; *SHA, Gord.* 9, 6.

Lucije Cecilije Firmijan Laktancije :

Lactan. Div. Instit. I, 18, 10.

Sekst Aurelije Viktor :

Sex. Aur. Vic. Vir Ill. 42, 5; 47, 1; 49; 53 – 55.

Eutropije :

Eutrop. III, 15 – 18; 20 – 23; IV, 4.

Sekst Rufije Fest :

Fest. 12.

Amijan Marcelin :

Amm. Marc. XV, 10, 10 -11; XXI, 14, 5; XXV, 9, 10;

Ambrozije Teodozije Makrobije :

Macro. Satur. VI, 2, 26; 4, 6.

Maur Servije Honorat :

Serv. ad Aen. XI, 601.

Euzebije Sofronije Jeronim :

Hieron.Chron. 1813 (za 204. god. p. n. e.); 1831.

Aurelije Augustin :

Augustin. de Civ. Dei, III, 21.

Pavle Orozije :

Oros. IV, 17 – 20.

Jovan Malala :

Malal. 209 – 211.

Jovan Zonara :

Zonar. 8 – 14; 20 – 21.

Memnon iz Herakleje :

Memn. (*Excer. Phot.*), XVIII (FGrH_434).

***Paulus, ex F.*, 561, 32 (20).**

Romejska enciklopedija *Suda* :

Ἀναπείραις , Ἀναιρεθείς , Ἀννίβας , Ἀπήνη , Αὐλῶνες , Ἀφρικανός , Ἀψίκορος , Αἰμιλία , Χειμασκήσαντα ?, Χρεία ?, Ἐκδέχῃ , Ἔννιος , Ἔνθους , Ἐπιβολή Ἐπίβολος. Ἐπιβολή , Ἐπίκωπος , Ἐπικριτής , Ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων , Ἐπίφασις , Ἐσθλά , Εὖ πεφυκώς , Ἤγαλλεν , Γαλάται , Καταψήσας , Κεραία , Κόορτις , Μεγαλομερῶς , Ὠφελείας , Περίστασις , Πόπλιος (pi, 2053), Πόπλιος (pi, 2054), Πόπλιος Σκιπίων, Σκηπίων , Σύνοψις , Τροχάζειν , Ὑπειρετικοῖς.

Pojava Publija Scipiona u izvornoj građi

Početna strateška zamisao Rimljana je bila da novi (II.) punski rat odmah usmjere na ibersko i afričko područje. Prema Hispaniji je upućena armija pod komandom konzula Publija Kornelija Scipiona, oca našeg Publija. Dostupni izvori (Polibije i Livije) ne preciziraju da li je Publije Kornelije Scipion uključio u svoju armiju i svoga sina. Obje armije su ukrcane na brodove i flotile su isplovile u augustu. Flotila koja je krenula ka iberskim obalama isplovila je iz etrurske Pize i brojala je 60 brodova – kvinkerema koje su pored svoga sastava prevozile još i dvije rimske legije i 14 000 savezničkih pješadinaca i 1600 konjanika. Nakon pet dana plovidbe duž etrurske i ligurske obale flotila je došla u deltu rijeke Rone i masilijansko područje gdje se ukotvila. Pošto je saznao da se Hanibal sa svojom armijom uspješno probio kroz Pirineje, konzul Publije Kornelije Scipion je počeo iskrcavanje trupa. Zbog teškog terena i brojnih domorodačkih, poglavito keltskih, naroda na prostoru od Pirineja do Rone, konzul je stekao pogrešno uvjerenje da je Hanibal sa svojim trupama još uvijek daleko od rijeke Rone. Međutim, umješni Hanibal je protivno svim očekivanjima, uspio da armiju relativno brzo prebaci do prelaza na Roni. Kada su konzulu javili da je Hanibalova armija prispjela, on je opet napravio pogrešnu procjenu situacije. Konzul Publije Kornelije Scipion je, ne vjerujući da su neprijateljski vojnici stigli u blizinu Masilije i to ponajviše radi brzine kojom su se pojavili, odlučio da odmori svoje vojnike od plovidbe i da se posavjetuje sa vojnim tribunima koja mjesta da odaberu za sukob sa Hanibalovom armijom. Jedino je poslao jednu konjaničku jedinicu u izviđanje, koje se pretvorilo u okršaj sa jedinicom numiđanskih konjanika u blizini područja na kojem se Hanibalova armija prebacivala preko rijeke. Taj prvi okršaj, iz kojeg je rimsko – italska konjica izašla kao pobjednik, je bio i prvi oružani sukob rimskih i kartaginskih trupa u II. punskom ratu.

Kada su konjanici – izvidnici obavijestili konzula o prisustvu kartaginske armije, konzul Publije Kornelije Scipion je odmah pokrenuo svoju vojsku da, marširajući uzvodno duž rijeke, susretne i sukobi se sa Hanibalovom armijom. Ali prebacivanje Hanibalove armije se odvijalo brzo a i sam Hanibal nije želio da troši trupe resurse i vrijeme na bitku sa Rimljanima na obali Rone. I kada je konzul Publije Kornelije Scipion armije stigao do prijelaza preko rijeke Rone tamo nije zatekao Hanibalovu armiju koja je produžila prema alpskom području. Ali je ostao iznenađen spoznavši da je Hanibalova armija krenula dalje. Konzul je bio uvjeren da se zbog brojnosti i nepouzdanosti naroda koji naseljavaju ove oblasti kartaginska armija nikada neće usuditi da tim putem krene za Italiju. Uvidjevši, na svoju žalost, da su se ipak usudili, konzul Publije Kornelije Scipion je požurio da svoje trupe vrati na obalu i ukrca na brodove. Jedan, veći dio kontingenta je odvojio, stavio pod komandu brata sa naredbom da nastavi put prema Hispaniji. Sa ostatkom trupa konzul se odlučio vratiti u Italiju, namjeravajući da prije neprijatelja prođe kroz Etruriju i stigne do alpskih prijevoja.

Dok se Hanibal sa svojim vojnicima probijao kroz alpski masiv, suočavajući se i sa teškim, slabo prohodnim putem, klimom ali i lokalnim zajednicama, konzul Publije Kornelije Scipion je uplovio u Pizu, i sa pratećim jedinicima prošao kroz Etruriju. Na granici Etrurije je ovaj relativno mali kontigent pojačan sa legijama koje su se borile sa keltskim Bojima, i zatim se ova armija ulogorila u ravnici oko rijeke Po. Konzul je namjeravao da zaprijeći ulaz Hanibalovoj armiji ulaz u Italiju, i da se sukobi sa njom što je moguće prije. I Hanibal je želio otvorenu bitku, jer bi pobjedom nad armijom koju je vodio Publije Kornelije Scipion ujedno otvorio put u Italiju i

preveo na svoju stranu keltske zajednice u dolini rijeke Po koje su se još kolebale. Do bitke je došlo u novembru 218. god. p. n. e. kod rječice Ticino i u blizini naselja *Ticinum* (današnja Pavija) i u njoj učestvuje i konzulov istoimeni sin Publije Kornelije Scipion. Polibije navodi da je on tada imao 17 godina i da je prvi put bio na bojnom polju. Otac ga je radi sigurnosti stavio na čelo odabrane jedinice konjanika. Bitka je bila poglavito konjaničkog karaktera, i pobjedu su odnijeli Hanibalovi numiđanski konjanici. Sam konzul se u jednom trenutku našao u opasnoj situaciji. Bio je ranjen i našao se, zajedno sa još nekoliko konjanika, opkoljen od neprijateljskih ratnika.

Vidjevši oca u opasnosti, Publije Scipion je prvo pokušao da svoje pratioce podstakne da mu pruže pomoć, a kada je vidio da oni oklijevaju zbog mnoštva neprijateljskih konjanika oko njih onda je mladić sam hrabro napao. To je onda navelo i ostale da se priključe napadu, pred kojim su se neprijateljski vojnici razbježali, i oni uspiju probiti do ranjenog komandanta. Konzul je nakon svoga spasenja prvi pred svima svoga sina nazvao spasiocem. Plinije Stariji navodi da je Publiju Scipionu ponuđena *corona civica* i to pred vojnicima u taboru u Pjačenci, ali da ju je on zbog nekog razloga odbio. Sa ovim prvim podvigom mladi Publije Scipion je stekao priznatu slavu hrabrog čovjeka, ali kasnije kako je sazrijevao on se ređe izlagao opasnostima ovakvog tipa, jer je, kako navodi Polibije, „bio potreban domovini koja je sve nade u njega polagala“. Hrabri čin Publija Scipiona prenose skoro svi pisci koji su spominjali ovaj događaj. Izuzetak je samo Koelije koji spašavanje konzula pripisuje ligurskom robu.

Iako ovaj događaj iz novembra 218. god. p. n. e. ne pripada u skupinu historiografskih informacija koje bi ukazivale na viziju, ideje, smjernice i strategije koju će voditi tada još uvijek prilično mladi Publije Scipion, ipak je bilo potrebno da se on spomene, jer su tada, u bitci na rječici Ticine, zamijećeni mladićeva odvažnost, karakter i integritet, ali i pronicljivost i sposobnost. A te njegove osobine, koje su se u tim teškim okolnostima bitke izrazile u tako visokom intenzitetu, da su autori literaranih vrela smatrali shodnim da spomenu ulogu Publija Scipiona. A upravo su te osobine bile osnova na kojoj će se razvijati i političke vizije, ideje, smjernice, strategije, uključujući i one koje su se odnosile na odnose sa svijetom van okvira Rimske Republike i onima koji nisu nositelji rimskog građanstva.

AI generirana slika

Osvajanje Nove Kartagine

U do danas poznatoj i obrađenoj izvornoj građi, na prve podatke o viziji vanjskopolitičke strategije Scipiona Afrikanca nailazi se na samome početku njegove hispanske kampanje.[4] Već odmah po dolasku sa brodovima i trupama u grad Tarako/Taragon, tadašnje glavno rimsko uporište u Hispaniji, Publije Scipion je započeo sa strategijom osvajanja „srdaca i umova" lokalnih zajednica.[5] Livije (XXVI, 19 - 20) navodi da je on tada primao izaslanstva lokalnih zajednica koja su bila saveznička prema rimskoj strani, i da im je govorio u jasnom i odvažnom tonu, pun samopouzdanja, ali i bez nadutosti i arogancije i da je sve bilo obilježeno savršenim dostojanstvom i iskrenošću. Zadobijanje savezništva kod lokalaca nije bio nimalo lagan zadatak, jer su lokalne zajednice (bolje rečeno njihovi predvodnici) bile nepouzdane i često su kršile zakletve i savezništvo. Nije to bilo samo pitanje zadobijanja i održavanja povjerenja ili koliki je nečiji autoritet, jer su se poglavari lokalnih zajednica primarno rukovodili materijalnim ili trenutnim interesima. Zato bi i kršili zakletve i savezništva čim bi im se ukazala prilika da nešto više ušičare, a bili su skloni i podmićivanju. Izgleda da su za i poraz i smrt oca i strica našeg Publija Scipiona odgovorni bili Keltiberi koji su dezertirali jer ih je potplatio kartaginski vojskovođa Hasdrubal ben Barka. Bilo je potrebno i dosta strpljenja i dosta upornosti, ali i dosta odlučnosti i nadasve mudrosti i pronicljivosti kako bi se održavalo savezništvo sa hispanskim narodima i plemenima. A sve je to nesumnjivo imao mladi Publije Scipion.

Publije Scipion je raspolagao i sa relativno malom armijom i sa ograničenim kapacitetima u ratnim brodovima, mornarima i marincima. Zato je on definitivno i bio usmjeren prema lokalnim potencijalima i resursima kako bi uspostavio kakvu takvu ravnotežu u odnosu na tada prisutne tri kartaginske armije (kojima su zapovijedali Hasdrubal sin/ben Barke, Mago sin/ben Barke, Hasdrubal sin/ben Giska) u Hispaniji. I zbog toga je Publije Scipion polazeći iz Taraka, obilazio okolne lokalne zajednice koje su bili savezničke ili prijateljske sa rimsko – italskom stranom u ratu. Pridobijanje domorodačkih zajednica je uveliko amortiziralo činjenicu da je Publije Scipion zapovijedao sa relativno malobrojnijim ljudstvom. Možda je i ta činjenica, da nije imao na raspolaganju dostatno ljudstvo, doprinijelo tome da se on u velikoj mjeri posveti i diplomatskim manevrima koji bi rezultirali i vojničkoj suradnji sa lokalcima. Ali to pragmatičko objašnjenje politike Publija Scipiona ne bi trebalo prenaglašavati ili apsolutizirati. Iz dešavanja o kojima će se u ovome radu kasnije govoriti mogli bi se izvući zaključci po kojima je Publije Scipion u vođenju neagresivne politike motiviran i idejnim teorijama i postavkama koje je i prihvatao ili samostalno razvijao. Temeljne smjernice politike koju je tada Publije Scipion odlučio primjenjivati po dolasku u Iberiju[6], vide se i u Polibijevom (X, 6) parafraziranju mogućeg govora koji je Publije Scipion izrekao prije nego što je poveo svoju armiju prema Novoj Kartagini :

---

[4] Po Liviju (XXVI, 18), Publije Scipion je imao samo 25 godina kada se kandidirao za komandu nad armijom u Hispaniji, pa bi to onda bilo 211. god. p. n. e. Po Polibiju (X, 6), on je kada je došao u Hispaniju imao 27 godina, pa bi onda to bilo 210./209. god. p. n. e., jer je (*Polyb.* X, 3) u vrijeme bitke kod Ticina (novembar 218. god. p. n. e.) imao 17 godina. Publije Scipion je faktički naslijedio komandu koju su imali njegov otac i stric, a koji su nešto ranije poginuli u borbama sa kartaginskim armijama u Hispaniji.

[5] Publije Scipion se na iberijski poluotok iskrcao u helenskoj apoikiji Emporiju, odakle je kopnom produžio južnije do Taraka, dok ga flota pratila ploveći duž obale. *Liv.* XXVI, 19.

[6] Polibije u svome djelu termin Iberija i Iberi/Iberci koristi generički za sve nerimsko – italske i nekartaginske stanovnike poluotoka, bez obzira na njihovu etničku sadržinu ili porijeklo ili jezik kojim su govorili. Zato kada

ὧν ἑκάτερα νῦν ἔφη περὶ τοὺς πολεμίους ὑπάρχειν: χωρὶς γὰρ ἀπ᾽ ἀλλήλων πολὺ διεσπασμένους στρατοπεδεύειν, τοῖς τε συμμάχοις ὑβριστικῶς χρωμένους ἅπαντας ἀπηλλοτριωκέναι καὶ πολεμίους αὐτοῖς παρεσκευακέναι. διὸ καὶ τοὺς μὲν ἤδη διαπέμπεσθαι πρὸς σφᾶς, τοὺς δὲ λοιπούς, ὡς ἂν τάχιστα θαρρήσωσι καὶ διαβάντας ἴδωσι τὸν ποταμόν, ἀσμένως ἥξειν, οὐχ οὕτως εὐνοοῦντας σφίσι, τὸ δὲ πλεῖον ἀμύνεσθαι σπουδάζοντας τὴν Καρχηδονίων εἰς αὐτοὺς ἀσέλγειαν („Sada se pomenute nepogodnosti mogu naći kod neprijatelja /Kartaginjana op. S.M./. Logori su im veoma udaljeni jedni od drugih, **a saveznike su svojim drskim ponašanjem otuđili i pretvorili u neprijatelje. Zato pojedini među njima već pregovaraju sa Rimljanima, a i ostali će prijeći na njihovu stranu čim se ohrabre i vide da su rimske trupe prešle rijeku, ne toliko iz ljubavi prema Rimljanima, koliko iz želje da se osvete Kartaginjanima za drsko ponašanje prema njima**.“).

Odmah po uspješnom osvajanju Nove Kartagine, glavnog kartaginskog uporišta u Iberiji, Publije Scipion je počeo primjenjivati svoju politiku pridobijanja i motiviranja, ne samo lokalaca nego i kartaginskih zarobljenika, pa čak i tamo zatečenih robova i drugih zavisnih skupina.[7] O tim blagonaklonim postupcima literarna vrela daju veliki broj podataka. Polibije opisuje da je nakon konačnog osvajanja Nove Kartagine skupljeno skoro 10 000 zarobljenika. Publije Scipion je naredio da se izdvoje građani – stanovnici samoga grada sa ženama i djecom, a onda zanatlije. Kada je to učinjeno, pozvao je građane da budu zahvalni Rimljanima i pamte ovu uslugu, a onda im je rekao da mogu da odu kućama sa pravom da nastave živjeti u svome gradu sa svojom imovinom (koja im je preostala nakon bitke za Novu Kartaginu). Plačući i radujući se ovom neočekivanom spasenju, svi su pali na koljena pred rimskim zapovjednikom i razišli se.

Polibije spominje Ibere, to ne znači da je riječ o konkretno zajednici iberskog etničkog porijekla, nego to može biti zajednice i druge etničke sadržine i identifikacijske prepoznatljivosti a koja se može smatrati lokalnom, hispanskom, kao što su npr. Keltoiberi, Baski ili Luzitanci.

[7] O tome v. *Liv*. XXVI, 47;49 - 51

AI generirana slika

Zanatlijama, kojih je po Liviju bilo 2000, je rekao da će za sada biti rimski državni robovi, a ako pokažu dobru volju i vrijednoću u obavljanju svojih zanata (za potrebe rimske vojne mašinerije), obećao im je slobodu po povoljnom završetku rata sa Kartaginjanima, odnosno ako budu radili najbolje što mogu za potrebe rata. Nejasno je i iz Polibijevog i iz Livijevog opisa jesu li ove zanatlije bile i prije osvajanja Nove Kartagine neka vrsta „javnih robova", ali u kartaginskoj službi. Ako jesu, onda se njihov položaj unaprijedio (jer im je direktno obećana sloboda po kraju rata, ako budu vrijedno radili) sa rimskim preuzimanjem vlasti u Novoj Kartagini. Livije navodi da je ostatak sposobnih ljudi i najsnažnije od robova Publije Scipion predao flotili.

Nakon što je regulirao statuse zarobljenika, Publije Scipion je naredio da se kartaginski zapovjednik Magon i njegovi suradnici (dvojica članova Gerusije i petnaest članova Vijeća) predaju Gaju Leliju, naredivši mu da se sa njima postupa na odgovarajući način. Onda je rimski zapovjednik pozvao taoce. U izvorima se navodi različito njihovo brojno stanje, pa se tako spominje da je bilo 300 talaca, ali i 3724 taoca. Vjerojatnija je prva brojka. Ovi taoci su ustvari bili članovi porodica poglavica ili drugih uglednika lokalnih hispanskih zajedna koje su bili ili potčinjene ili „saveznici" Kartaginjana, a koji su držani u Novoj Kartagini kao garancija lojalnosti. Publije Scipion je moguće upravo računao na to da zauzimanjem Nove Kartagine dođe u posjed ovih ljudi. Tako bi Kartaginjanima u Hispaniji izbio iz „ruke vrlo bitne strateške adute". I ova taktička misao je proizašla iz strateškog promišljanja Publija Scipiona kao glavnokomandujućeg armija kako se treba ponašati prema domorodačkim zajednicama. Te njegove strateške smjernice, pored čisto praktičnih motiva, su bile nesumnjivo formirane i uslijed njegovih liberalnih, filohelenističkih gledišta.

Prema taocima koji su se sada našli pod kontrolom Publija Scipiona, on je odlučio da bude više nego prijazan i tretirao ih je kao da su bili djeca rimskih saveznika. Po Liviju :

Ceterum, vocatis obsidibus primum universos bonum animum habere iussit: venisse enim eos in populi Romani potestatem, qui beneficio quam metu obligare homines malit exterasque gentes fide ac societate iunctas habere quam tristi subiectas servitio („Kada su se taoci pojavili, Scipion je počeo da sa uvjeravanjem i raspršavanjem njihovih strahova. **Oni su, on im rekao, prešli pod rimsku vlast, a Rimljani su preferirali da drže ljude vezama ljubaznosti nego onima od straha. Oni su radije strane nacije ujedinjavali sa sobom uvjetima saveza i uzajamne dobre vjere nego da ih drže u teškom i beznadnom ropstvu**“).

Publije Scipion je sve zatečene taoce (poglavito iz reda lokalnih elita) tretirao sa vidljivom pažnjom, velikodušnošću i ljubaznošću. Kada je saznao imena zajednica iz kojih potiću taoci, poslani su glasnici u njihove domovine sa ponudom da njihovi sunarodnici dođu i preuzmu ih. Ako su izaslanici od tih hispanskih „državica“ bili prisutni, Publije Scipion im je odmah predao sunarodnike koji su bili taoci. Da brine o ostalima, određen je kvestor Gaj Flaminije sa naredbom da prema njima postupa sa ljubaznošću i zaštitnički.

Svako dijete je Publije Scipion priveo sebi, govoreći mu da se ne plaši i da će kroz nekoliko dana ponovo vidjeti svoje roditelje, a sve ostale je pozvao da ne brinu i da pišu rođacima da su van opasnosti, da im je dobro i da Rimljani žele da ih bezbjedno vrate kućama, pod uvjetom da njihovi rođaci odaberu savez sa Rimom. Tako im je govorio, a još ranije je iz plijena odvojio predmete najprikladnije za ovaj plan, pa im je zatim podijelio odgovarajuće poklone prema spolu i uzrastu. Djevojkama naušnice i narukvice, a mladićima krive noževe i mačeve. Publiju Scipionu je prišla jedna od aristokratkinja - zarobljenica, supruga Mandonija, brata ilergetskog kralja Andobala[8], pala pred noge i kroz suze ga molila da pokaže više poštovanja za čast žena od Kartaginjana, te da se njegovi vojnici koji su zaduženi za taoce, ophode prema ženama sa nježnošću i uvažavanjem. On se sažalio i upitao je u čemu oskudevaju, uvjeravajući ih da im ništa žele neće nedostajati.

Ona je, naime, bila već starija i veoma dostojanstvena. Pošto je šutila, Publije Scipion je poslao po oficire zadužene za žene. Kada su oficiri došli i obavijestili ga da žene imaju u izobilju svega što im je potrebno, a ona mu je opet zagrlila koljena i ponovila istu molbu, Publije se našao u još većoj nedoumici i posumnjao je da oficiri zanemaruju svoju dužnost i da su lažno obavijestili. Zbog toga je sve žene zamolio da ne brinu i rekao im da će postaviti nove ljudi koji će se starati da imaju sve što im je potrebno. Nakon kraćeg oklijevanja žena mu je odgovorila : Στρατηγέ, τοὺς ἡμετέρους ἐκδέχῃ λόγους, εἰ νομίζεις ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς γαστρὸς δεῖσθαί σου νῦν ("Komandante, nisi nas shvatio ako misliš da te molimo za svoje stomake"). Mandonijeva supruga, koja je već bila starija, je ustvari zabrinuta za čednost mladih djevojaka, a oko nje su stajale kćerke Indibilisa i druge djevojke jednakog ranga u cvijetu svoje mladenačke ljepote. I te djevojke su se inače prema Mandonijevoj supruzi odnosile kao da im je majka. Tek tada je Publije Scipion shvatio na šta je žena mislila. Vidjevši sopstvenim očima rascvjetalu mladost Andobalovih kćerki i kćerki više

[8] Kod Polibija ilergetski kralj i brat Mandobija (Μανδόνιος) se zove Andobal (Ἀνδοβάλης)., a kod Livija ilergetski kralj i brat Mandonija (*Mandonius*) se zove Indibilije (*Indibilis*). Valerije Maksim je u svome podatku IV, 3, 1 pomiješao hispanske poglavare, pa vjerenika djevojke (koja je u Novoj Kartagini bila od strane vojnika dovedena Publiju Scipionu) naziva Indibilije (*Indibilis*), a ne pravilno Alukije.

ostalih vladara, on je morao da zaplače, shvativši sa koliko malo riječi mu je žena ukazala na vrstu opasnosti kojoj su bile izložene. Pokazujući da je shvatio o čemu se radi, Publije Scipion je uzeo Mandonijevu suprugu za desnu ruku i molio je i nju i sve ostale da ništa ne brinu i da će se za njih starati kao za sopstvene sestre i kćerke, i odrediti pouzdane ljude da ih služe. **Publije Scipion im je i obečao da im se među Rimljanima išta što se svugdje drži svetim neće biti narušeno i povrijeđeno.** Posebno je naglasio da su ga njena vrlina i plemenitost učinile još pažljivijim po ovom pitanju. Zato ih je prepustio pod nadležnost osobe velikog integriteta, koja je dobila instrukcije da zaštiti njihovu nevinost i čednost tako kao su one supruge i majke njegovih sopstvenih gostiju.

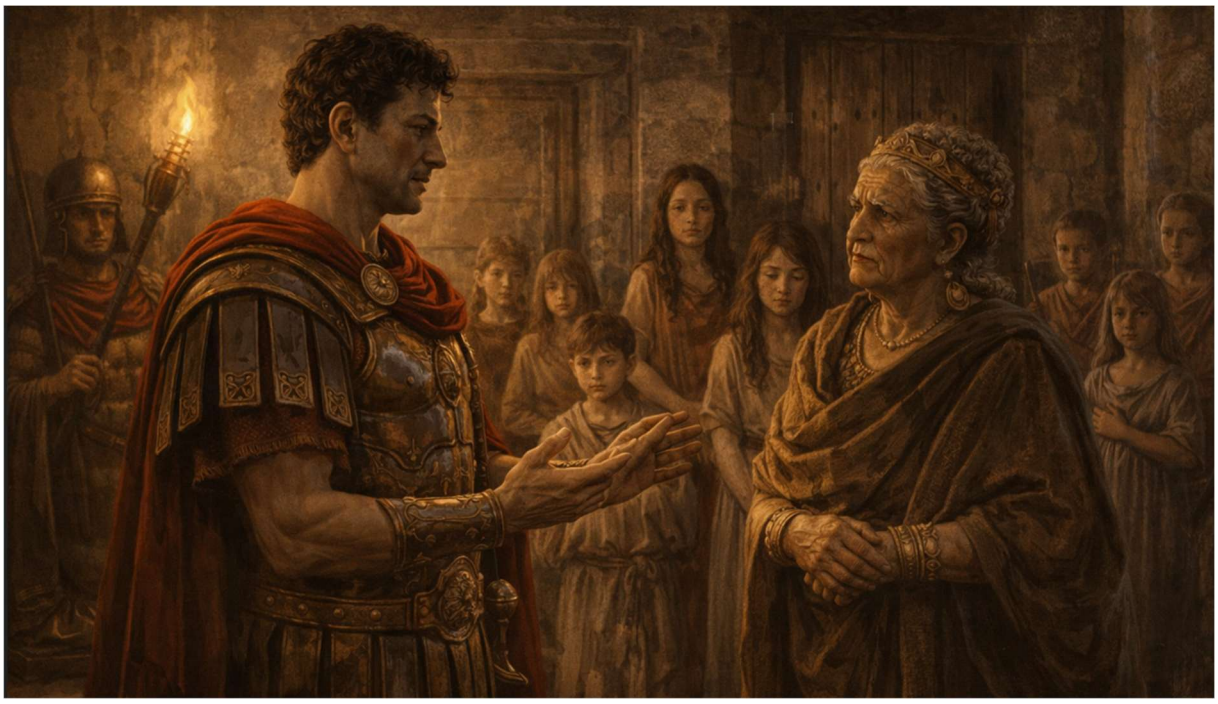

AI generirana slika

Polibije (X, 19), Livije (XXVI, 50), Frontin (*Str.* II, 11, 5), Valerije Maksim (IV, 3, 1), Silije Italik (XV, 268 - 272), Plutarh (*Mor. Regum et imperatorum apophthegmata,* 196B), Polijen (VIII, 16, 6), Kasije Dion (fr. knjige XVI, 42 i *Zonar.* 9), Aul Gelije (VII, 8, 3), Sekst Aurelije Viktor (49, 8), romejska enciklopedija *Suda* (Πόπλιος, pi, 2054) prenose i anegdotu iz vremena neposredno nakon zauzimanja Nove Kartagine po kojoj su vojnici, kojima je zapovijedao Publije Scipion, naišli na djevojku izuzetne ljepote. Pošto su znali da je Publije Scipion iznimno sklon (u ljubavnom i seksualnom smislu) djevojkama i ženama, ti vojnici su je doveli njemu i rekli da mu je poklanjaju. Njega je iznenadila i zadivila njena ljepota i rekao je da mu kao običnom vojniku nijedan dar ne bi bio draži, ali kako je on zapovjednik, nema poklona koji bi teže primio. Čini mi se da je ovakvim odgovorom Publije Scipion htio da nagovijesti da mladićima slične stvari u vrijeme odmora i opuštenosti pružaju najprijatnije uživanje i zabavu, ali da su zato u vrijeme kada imaju posla od najveće štete i za tijelo i za dušu onog ko im se predaje. Po Plutarhu, kada su mu vojnici doveli djevojku Publije Scipion je izjavio : 'ἡδέως ἄν,' ἔφη, 'ἔλαβον, εἴπερ ἦν ἰδιώτης καὶ μὴ ἄρχων.' („Ja bih je primio, sa svim svojim srcem, da sam ja privatni građanin, a ne namjesnik"). Ovakvom samokontrolom i umjerenošću osigurao je sebi veliko poštovanje vojnika. Zato se zahvalio vojnicima, pozvao je djevojčinog oca (po Geliju istaknutog i aristokratskog Hispanca), predao mu „netaknutu" i nepovrijeđenu kćerku i pozvao ga da je da za ženu kome god od

građana želi. Publije Scipion se inače prije puštanja djevojke, osobno raspitivao i o njenoj zemlji i roditeljima. Tako je i saznao da je prelijepa djevojka bila zaručnica i velika ljubav keltiberskog plemenitaša po imenu Alukije/Alikije (*Aluccius/Allucius/Alicius*; Valerije Maksim je u svome podatku pomiješao imena hispanskih poglavica koji se pojavljuju u narativima o hispanskom ratu Publija Scipiona pa vjerenika pogrešno imenuje *Indibilis*), i odmah je poslao po njene roditelje i vjerenika. Po dolasku vjerenika, Publije Scipion mu se obratio sa uvažavanjem i objašnjavanjem da mu je vjerenica tretirana sa poštovanjem i respektom. Tom prilikom mu je obećao da će mu ona biti vraćena, ali da očekuje zauzvrat da on bude prijatelj Rima. Publije Scipion mu je tom smislu rekao sljedeće : *si me virum bonum credis esse quales patrem patruumque meum iam ante hae gentes norant, scias multos nostri similes in civitate Romana esse.* („Ako smatraš da sam ja čestit i častan čovjek, kao što su ovdašnji narodi našli da su bili moj otac i stric, možeš biti uvjeren da ima u rimskoj državi mnogih kao što smo mi"). Na to je dodao da Alukije može biti siguran da su na cijelom svijetu Rimljani narod koga najmanje želiš za neprijatelja i koga najviše želiš za prijatelja. Alukije je na kraju bio presretan razvojem događaja, i zahvalio se Publiju Scipionu. Zatim su pozvani djevojčini roditelji i rođaci. Oni su donijeli veliku količinu zlata kao otkupninu. Kada im je Publije Scipion vratio djevojku bez primanja otkupnine, oni su ga molili da bar to uzme u vidu poklona. Publije Scipion je to prihvatio da bi sve to odmah poklonio kao svadbeni dar Alukiju i njegovoj vjerenici. I ovaj postupak je i ohrabrio i stimulirao lokalne poglavice da i snabdijevaju i vojništvom osnaže malu armiju kojom je zapovijedao Publije Scipion. Sam Alukije je automatski prešao na rimsku stranu, i za nekoliko dana se vratio Publiju Scipionu sa skupljenom jedinicom od 1400 ratnika - konjanika.

Polijen u priči o prelijepoj djevojci i Publiju Scipionu ne spominje njenog vjerenika, ali spominje i kako je Publije Scipion brigu o suprugama i kćerkama istaknutih ljudi povjerio dvojici umjerenih i starijih Rimljana sa naredbom da se se oni o njima brigu na način odgovarajući rangu tih žena. Po Valeriju Antiasu zarobljena djevojka nije bila vraćena svome ocu, nego ju je zadržao Publije Scipion radi ljubavne razonode. [9]

---

[9] *Gell.* VII, 8, 5 – 6. Ideje, politički potezi, akcije, djelovanje, ambicije i uspon Publija Scipiona su prirodno kao posljedicu imali i pojavu odiuma prema njemu, posebice u okvirima konzervativnijeg i tradicionalnijeg dijela establishment Republike. Kritičnost i otvoreno protivljenje prema Publiju Scipionu izražavao je i pjesnik i dramaturg Gnej Nevije, koji je stihovima nastojao da naruši njegov moralno – vrijednosni kredibilitet (bar za vrijeme adolescencije Publija Scipiona v. o tome *Naev. fr.* 1 – 3), što je možda (po mišljenju Aula Gelija) vodilo tome da historičar Valerije Antias iznese mišljenje o karakteru Publija Kornelija Scipiona koje je bilo suprotno od svih ostalih historičara i pisaca. : *His ego versibus credo adductum Valerium Antiatem adversus ceteros omnis scriptores de Scipionis moribus sensisse et eam puellam captivam non redditam patri scripsisse contra quam nos supra diximus, sed retentam a Scipione atque in deliciis amoribusque ab eo usurpatam.* ("Mislim da su upravo ovi /Nevijevi op. S.M./ stihovi naveli Valerija Antiasa da zauzme mišljenje suprotno mišljenju svih drugih pisaca o Scipionovom karakteru i da napiše, suprotno onome što sam rekao ranije, da zarobljena djevojka nije vraćena ocu, nego ju je Scipion držao i obuzeo u ljubavnoj razonodi").

Izgleda da su politički protivnici Scipiona Afrikanca širili u rimsko – italskoj javnosti priče o tome kako je on u svojoj ranoj mladosti vodio nedostojan život, da je bio mekoputan, lascivan, dekadentan, čak i feminiziran, a sve sa ciljem njegove diskreditacije. Nasuprot ove negativne propagande, stoji jasan Apijanovo (*Hisp.* 18) podatak da je Publije Scipion već sa 24 godine bio poznat kao diskretan, promišljen, napredan. Slični karakterni opisi mladoga Publija Scipiona se nalaze i kod Kasija Diona (fr. knjige XVI, 38) : ἦν καὶ φύσεως ἀρετῇ κράτιστος καὶ παιδείᾳ λογιμώτατος, τό τε φρόνημα καὶ τὸ τῆς γνώμης καὶ τὸ τῶν λόγων, ("Imao je divnu urođenu darovitost dopunjenu sa odličnim obrazovanjem i pokazivao je najveću uzvišenost svoga mišljenja."). Uostalom, nekoliko godina ranije se Publije Scipion kandidirao na izborima za edile, i dobio je povjerenje građana jer je javnost već tada o njemu imala iznimno povoljno mišljenje. Ako je o 24godišnjem Publiju Scipionu ili onome još mlađem iz vremena edilskih izbora vladalo takvo uvriježeno uvjerenje u javnosti Grada, teško je pomisliti da je samo nekoliko godina ranije o njemu vladalo suprotno uvriježeno uvjerenje u javnosti Grada. Ljudi se mogu promijeniti čak i za 180stupnjeva, ali uvjerenja javnosti uvijek sporo prate te osobne promjene i skoro nikada se u potpunosti ne presloji ranije uvjerenje. Posebno je

Umjetnička slika „Suzdržavanje Scipiona“, koja prikazuje anegdotu sa Publijem Scipionom, dovedenom djevojkom i Alukijem. Autor Nicolas-Guy Brenet. Datum nastanka 1788. Danas se nalazi u Musée des Beaux-Arts de Strasbourg.[10]

Kada se ima u vidu ova zanimljiva epizoda iz života Publija Scipiona, nejasno je da li je ta djevojka bila u Novoj Kartagini talac ili ne. Ako je bila talac, onda bi bilo nelogično da je Publije Scipion zadrži za sebe, a dok je ostale taoce tretirao sa velikom dozom uvažavanja. Ako je Mandonijevu suprugu i djevojke stavio pod visoki stupanj zaštite (posebno od eventualnog seksualnog ugrožavanja), nejasno je onda zašto bi ovu taotkinju tretirao na sasvim drugačiji način. Jedina solucija za tačnost anegdote jeste da djevojka nije pripadala taocima, nego je bila zarobljena u toku osvajanja Nove Kartagine. Ova mogučnost bi se mogla donijeti na osnovi opisa Polibija. Po Liviju prelijepa djevojka je bila kćerka jednog keltiberskog poglavice, iako ne implicira da je ona bila talac u rukama Kartaginjana. Gelije samo navodi da je ona bila kćerka jednog istaknutog i aristokratskog Hispanca i da ju je Publije Scipion „netaknutu“ i nepovrijeđenu vratio njenom ocu.

---

teško promijeniti javna uvjerenja u mediteranskim kulturama. O sukobima Publija Scipiona i njegovog brata Lucija u ognjenoj političkoj areni Republike v. Mesihović, 2019 A.

Gnaeus Naevius, o njemu v. Budimir – Flašar, 1963, 124 – 130; Mesihović, 2015, 33 – 34; 364. Po Budimir – Flašar, 1963, 124 – 125 : „Kao što je nekad stara atička komedija oštro napadala političare, državnike, umjetnike, pa i same bogove sve do najvišeg, Zevsa, tako je slobodni i slobodoumni Najvije udario na gatare, na bogove i na članove moćnih aristokratskih porodica Metela i Skipiona. Dopao je stoga zatvora 206. godine st. e., gde je pisao drame *Gatar* i *Lav*. Pušten je iz zatvora, i čini se, poslan u progonstvo. Umro je oko 201. godine st. e. u severnoafričkoj Utici. ”

[10] Uzdržavanje Scipiona u anegdoti sa djevojkom je bila popularna tema za slikare novoga vijeka.

AI generirana slika : "Moralna pobjeda nad nagonom moći, pretvara silu u čast"

Anegdota o Publiju Scipionu koji se suzdržava prema djevojci koja mu je dovedena ima zadatak i da kod čitatelja ili slušatelja stvori dojam i o snazi karaktera Publija Scipiona, jer on iako ima reputaciju „ženskaroša" poradi viših interesa i osjećaja odgovornosti ali i poštovanja prema njenom ocu i vjerenika odustaje od nje i vraća je njenom ocu. Ali, anegdota na neki način održava i činjenicu da Publije Scipion nije primjenjivao silu ili prijetnje kako bi zadovoljio svoj ljubavno – seksualne apetit. Pa bi onda i to bio razlog da Publije Scipion nije zloupotrijebio svoju poziciju i obljubio njemu dovedenu djevojku.

Svim navedenim postupcima nakon osvajanja Nove Kartagine, Publije Scipion je učinio dosta toga na pridobijanju novih saveznika među lokalnim zajednicama i stanovnicima. Umjesto da taoce i zadrži i tako se posluži kartaginskom, pogrešnom, praksom očuvanja lojalnosti lokalne populacije, Publije Scipion je obrnuo situaciju. On je naredio da se taoci vrate svojim porodicama i matičnim zajednicama i to i bezuvjetno i bez isplate otkupa. Publije Scipion je već ovim postupcima prema taocima nagovijestio svoju taktiku u odnosu na lokalne zajednice, a to je njihovo pridobijanje korištenjem „osvajanja njihova srca i umova". Publije Scipion je humanim pristupom prema zarobljenicima i taocima želio i da Hispancima predstavi sliku Rimljana kao osloboditelja koji se suprotstavljaju kartaginskim tlačiteljima i izrabljivaćima.

Umjetnička slika „Suzdržavanje Scipiona“ koja prikazuje anegdotu sa Publijem Scipionom, dovedenom djevojkom i Alukijem. Autor Nicholas Poussin. Datum nastanka 1640. Danas se nalazi u Puškinovom muzeju u Moskvi.

Osvajanje srdaca i umova

Nakon osvajanja Nove Kartagine i povratka u Tarako, glavnu rimsku bazu na hispanskom ratištu, Publije Scipion je dosta vremena posvetio stvaranju i jačanju veza i saveza sa lokalnim zajednicama. Vjerojatno zahvaljujući njegovim diplomatskim umijećima i stvarnim idejnim postavkama, on je ovim potezima postigao uspjeh koji je bio veći od očekivanog. Mnoge hispanske lokalne zajednice su prešle ili prebjegle sa kartaginske na rimsku stranu. Ovo je uveliko amortiziralo činjenicu da je Publije Scipion zapovijedao sa relativno malobrojnijim ljudstvom u odnosu na kartaginske armije na hispanskom frontu. Možda je i ta činjenica, da nije imao na raspolaganju dostatno ljudstvo, doprinijelo tome da se on u velikoj mjeri posveti i diplomatskim manevrima koji bi rezultirali i vojničkoj suradnji sa lokalcima.

Polibije (X, 34) govori da je dok je Publije Scipion zimovao u Taraku, da je vraćanjem talaca osigurao prijateljstvo i povjerenje Iberaca. Prvi od glavnih lokalnih poglavara koji mu je ponudio suradnju je bio Edekon, vladar Edetana (lokalnog naroda sa istočne, mediteranske hispanske obale između rijeka Ebro i Júcar). Ovaj je, čim je čuo za pad Nove Kartagine i da su mu supruga i sinovi (koji su bili taoci u Novoj Kartagini) u rimskim rukama, odlučio da pređe na rimsku stranu i da u tome činu preduhitri ostale lokalne poglavare. Edekon je pravilno shvatio da je klackalica moći u Iberiji počela prelaziti na rimsko – italsku stranu, pa je smatrao da je bolje da što je moguće prije zauzme bitno mjesto u savezničkoj mreži koju je izgrađivao Publije Scipion i tako se kada nastane „nova Hispanija“ pod rimskom hegemonijom uzdigne u odnosu na ostale lokalne zajednice i poglavice. I čim su rimsko – italske trupe raspoređene po zimovalištima, Edekon se pojavio u Taraku sa rođacima i prijateljima. Tu se sastao sa Publijem Scipionom i rekao mu da zahvaljuje bogovima što je prvi od lokalnih vladara koji mu je došao. Edekon je dalje govorio da se ostali još uvijek dogovaraju sa Kartaginjanima i kalkuliraju, dok je on došao da se preda Rimljanima na milost i nemilost. Edekon je posebno istakao da ako ga Publije Scipion primi kao prijatelja i saveznika, bio bi mu od velike i pomoći i značenja, te da čim Iberi vide da su Rimljani prihvatili njegovo prijateljstvo i da su mu ispunili sve zahtjeve, svi će doći sa istom molbom da im se vrate rođaci i da budu primljeni u savez sa Republikom kojoj bi služili kao nepokolebljivi saveznici. Nakon toga je Edekon molio da mu predaju suprugu i djecu, i da se vrati kući kao rimski prijatelj. Na kraju je istakao da bi to bio dobar povod da upotrijebi sva sredstva koja su mu na raspolaganju da zajedno sa prijateljima pokaže svoju naklonost prema i samome Publiju Scipionu i prema Republici. Pošto je, po Polibiju (X, 35) Publije Scipion i ranije bio spreman na nešto slično i uostalom razmišljao isto kao Edekon, on je ovom poglavaru lokalne zajednice predao suprugu i djecu i ujedno sklopio prijateljstvo i savez sa Edekonom. Uz sve to, dok je Edekon sa svojom pratnjom boravio kod Publija Scipiona, rimski zapovjednik je obećao i velike stvari i Edekonovim pratiocima. Vijest o savezu i postupanju sa Edekonom i njegovim pratiocima se vrlo brzo raširila, i svi Iberi sjeverno od rijeke Ebro, koji ranije nisu bili naklonjeni Rimljanima, su kao po dogovoru prešli na rimsku stranu.

Ubrzo je politika Publija Scipiona prema lokalnim zajednicama polučila i najveći uspjeh. I kada 209. god. p. n. e. ponovo pokrene trupe, dvojica moćnih vođa lokalaca po imenu Mandonije i Andobal su sa svojim vojskama napustili tabor kartaginskog vojskovođe Hasdrubala (mlađi brat Hanibala) i odlučili se priključiti Scipionu. Andobal i Mandonije su bili vrlo moćni poglavari

među lokalnim stanovništvom.[11] Sada su i oni pomislili da je došla prilika da napuste kartaginski tabor, pa su ga sa svojim trupama i napustili u toku jedne noći. Oni su se povukli na jednu poziciju koja im je osiguravala bezbjednost. Poslije toga, je i većina ostalih Ibera (koji su isto bili odavno nezadovoljni kartaginskim drskim ponašanjem) napustila Hasdrubala.[12] Kada je Publije Scipion vodio trupe u susret armiji Hasdrubdala ben Barke koja je krenula prema Italiji, njemu su se pridruživali Iberi, a i Andobal je od ranije bio u kontaktu sa Rimljanima. I kada se Publije Scipion približio njegovoj zemlji, Andobal mu je došao sa svojim prijateljima. U razgovoru sa Publijem Scipionom oni su ga informirali o svom ranijem prijateljstvu sa Kartaginjanima, o uslugama koje su im pružali i o lojalnosti koju su prema njma imali, a onda su naveli sve nepravde i uvrede koje su od njih doživjeli. Zato su molili Publija Scipiona da sam prosudi o svemu što je čuo, pa ako mu se učini da nepravedno optužuju Kartaginjane, neka mu u tom slučaju bude jasno da ni Rimljanima neće biti vjerni prijatelji. Ali ako su nakon razmatranja svih pretrpljenih nepravdi bili prisiljeni da prekinu prijateljstvo sa Kartaginjanima, onda se Publije Scipion može nadati da će oni kada pređu na rimsku stranu biti pouzdan prijatelj Republike. Andobal i njegovi prijatelji su duže vrijeme govorili u ovom smislu, a kada su završili, Publije Scipion im je odgovorio da vjeruje u sve što su naveli i da je odlično upoznao kartaginsku drskost, ne samo iz grubog postupanja prema ostalim Iberima, nego, još više prema njihovim suprugama i kčerkama. On je ih zatekao ne u položaju talaca, nego zarobljenica i robinja, i ni sami Iberi ne bi pokazali toliko poštovanje prema njihovoj časti kao što je to on, Publije Scipion, učinio. Pred njim prisutni Iberi su priznali da govori istinu, klekli su na koljenja i obratili mu se kao kralju, a prisutni su pozdravili njihove riječi. Publije Scipion im je rekao da ne brinu i obećao je da će im od Rimljana dolaziti samo dobro. Odmah im je predao kćerke, a sutradan je sklopio ugovor o savezništvu sa Andobalom i njegovim prijateljima. Glavna odredba ugovora je da će Iberi slijediti rimske vojskovođe i ispunjavati njihove naredbe.

Publije Scipion je tako vrlo vještim diplomatskim i političkim potezima omogučio da se ovo tinjajuće nezadovoljstvo lokalnih zajednica prema kartaginskoj vlasti, po prvi put javno ispolji u svojoj svojoj snazi. Polibije (X, 36) upravo na primjeru kartaginskog ponašanja u Iberiji dokazuje da broj onih koji su postigli pobjedu višestruko prevazilazi one koji su te svoje pobjede pravilno iskoristili. Kartaginjani su nakon pobjede nad rimsko – italskim trupama koje su vodili braća Publije i Gnej Kornelije Scipion (otac i stric Publija Scipiona) i pogibije ove dvojice, pomislili da im se vlast u Iberiji više nikako ne može osporiti pa su počeli da se oholo i drsko ponašaju prema lokalnim stanovnicima. Tako su im saveznici, prijatelja i podanici postali neprijatelji. Publije Scipion je takvu novonastalu situaciju vrlo vješto iskoristio i radio upravo suprotno, a sve kako bi zadobio lokalne zajednice.

Nakon pobjede trupa pod komandom Publija Scipiona nad armijom Hasdrubala ben Barke kod Bekule (u gornjem toku rijeke *Baetis*/Gvadalkvira) početkom 208. god. p. n. e., svi Iberi iz područja Bekule koji su tada bili kartaginski saveznici su došli da se predaju Rimljanima na milost i nemilost, i prilikom susreta sa Publijem Scipionom su ovoga nazivali kraljem. Prvi je ovako postupio, saginjajući se na koljena pred njim, Edekon, a onda je isto učinio i Andobal. Publije

[11] Oni su važili za bitne kartaginske saveznike, ali su odavno već krili svoje nezadovoljstvo prema Kartaginjanima i čekali su zgodnu priliku kako bi ih napustili. To su oni čekali sve od kako je Hazdrubal, izgovarajući se time da im ne vjeruje, zatražio od njih veću sumu novca i žene i kćeri kao taoce.

[12] Uporediti i *Polyb.* X, 37.

Scipion u tome momentu nije obratio pažnju na njihov postupak i promaklo mu je kako su ga nazvali, ali kada su ga nakon bitke svi pozdravili kao kralja, zamislio se i sazvao Ibere. Rekao im je da bi želio da ga svi smatraju čovjekom koji ima kraljevskih osobina i da tih osobina zaista i ima, ali da ne želi da bude kralj, ni da mu se tako obraćaju. Pozvao ih je da mu se obraćaju sa „zapovjedniče“ (nom. sing. στρατηγός). I na ovom mjestu se jasno uočava intelektualna snaga Publija Scipiona, koji je uspio da se uzdigne iznad potencijalnog emocionalnog podizanja sebe na „kraljevski“ pijedestal i instinktivne umišljenosti, ali i da istovremeno sačuva visoki stupanj autoriteta nad lokalnim zajednicama koje su prešle na njegovu stranu. Te domorodačke zajednice, na nižem stupnju političke i kulturne razvijenosti u odnosu na Rimljane, nisu razumijevale političku iznijansiranost složenih političkih i institucionaliziranih poredaka i struktura, kao što je između ostalih bila i ona tadašnje Rimske Republike. Njihovo aklamiranje Publija Scipiona kao „kralja“, moglo je donijeti ovome mladom komandantu rimsko – italskih trupa na hispanskom ratištu, dosta neprilika na političkoj pozornici Republike. Rimljani su se užasavali institucije „kralja“ i vijest da je neko od pobjedničkih komandanata aklamiran za kralja ne bi samo izazvalo zgražanje među rimskom javnošću, posebno u njenoj eliti, nego bi dovelo i do promtne reakcije državnih institucija. Utjecaj i politički angažman Publija Scipiona bi se našao izložen udaru optužbi, i sigurno bi njegova karijera bila završena. Publije Scipion je to dobro znao, i vrlo je vješto to amortizirao upozorivši lokalce da ga ne tituliraju kraljem.

Nakon bitke je Publije Scipion naredio da se izdvoje zarobljenici koji su Iberi i pustio ih je na slobodu i kućama bez bilo kakvog otkupa. Andobalu je dao da odabere 300 konja, a ostale je dao onima koji ih nisu imali. Publije Scipion je vrlo vješto vodio politiku zadobijanja „srdaca i umova“. Nakon što je teško poražena armija Hasdrubala ben Giska, Publije Scipion je nešto duže putovao u bazu u Taraku, jer je dosta vremena posvetio uređivanju odnosa sa lokalnim poglavicama i zajednicama.

AI generirana slika

Konačna pobjeda na hispanskom ratištu (koja je ostvarena u toku 207. god. p. n. e.)[13] je postignuta upravo najviše zahvaljujući osobnom umijeću Publija Scipiona i njegovoj inicijativi da pridobije lokalne zajednice. Ta činjenica se konstatira i u leksikografskom djelu Dictionary of Roman Biografies (William Smith, 1849, III, 744) : „But the victories of Scipio had had only a small share in winning Spain. His personal influence had won far more people than his armis had conquered; he had gained such an ascendancy over the Spaniards by his humanity and courage, his courtesy and energy, that they were ready to lay down their lives for him, and wished to make him their king".

[13] Pobjeda kod Ilipe (sada Alcalá del Río, kod Sevilje).

Afrička diplomatska misija

Publije Scipion je dobro znao da se rat sa Kartaginom ne dobija u Hispaniji, nego u Africi. Ali njegova prva aktivnost u tome smjeru na afričkom tlu nije bila vojne prirode, nego diplomatske. Tako je on iz Hispanije prešao u sjevernu Afriku, kako bi osigurao prijateljstvo i savezništvo sa lokalnim berberskim vladarima, u području koje su Rimljani zvali Numidija. Numidija je bila strateški vrlo bitna za Kartaginu, jer ju je snabdijevala konjicom a i čuvala kopneno zaleđe. Publije Scipion je tu aktivnost započeo sa Sifaksom[14], kraljem berberskih Masesulijana (u zapadnoj Numidiji).[15] Ovaj berberski vladar je u to vrijeme imao ugovor o savezu sa Kartaginom, ali se Publije Scipion nadao da će to moći razvrgnuti. U tu svrhu je poslao Gaja Lelija, svoga najbližeg prijatelja i suradnika, sa darovima kod Sifaksa Masesulijanski kralj je bio zadovoljan sa poklonima, ali je zahtijevao da na njegov dvor dođe Publije Scipion kao glavnokomandujući rimsko – italske armije u Hispaniji. Publiju Scipionu je prilično stalo da na antikartaginsku stranu dovede Sifaksa, koji je inače imao ranije sukobe sa Kartaginom. Sifaks je bio tada i najsnažniji domorodački poglavara u sjevernoj Africi. Publije Scipion zato nije mnogo dvojio i odlučio se za osobni prelazak u sjevernu Afriku. Na Sifaksovom dvoru se u isto vrijeme zatekao i Hasdrubal ben Giska koji je isto došao da ponudi savez sa Kartaginom. Sifaks ih je nastojao nagovoriti da zajednički vijećaju sa ciljem uklanjanja uzroka sukoba. Međutim, Publije Scipion je to odbio sa obrazloženjem da on nema nikakav osobni sukob sa Kartaginjaninom (tj. Hasdrubalom ben Giska) i da on ne može razgovarati o državnim poslovima bez ovlaštenja Senata. Po Liviju, osobni šarm i intelekt Publija Scipiona su u značajnoj mjeri djelovali i na Sifaksa i na Hasdrubala ben Giska. Ovaj potonji je, po Liviju, otvoreno izjavio da je još više počeo cijeniti Scipiona nakon što ga je osobno upoznao, nego nakon njegovih pobjeda. Publije Scipion je uspio postići određeni dogovor sa Sifaksom, nakon čega se vratio u Hispaniju.

Hasdrubal ben Giska nije imao sumnji da će umješnosti Publija Scipiona dovesti do sklapanja saveza Sifaksa sa Republikom. Naravno, takvu opciju Kartaginjanin ni pod koju cijenu nije smio dozvoliti, jer je dobro znao da su temeljne intencije Publija Scipiona bile prenošenje rata na afričko tlo. Nakon nekog vremena, Hasdrubal ben Giska je pokrenuo akciju kako bi neutralizirao vezu između Publija Scipiona i Sifaksa. Kao oruđe za takvu namjeru je iskoristio svoju prelijepu kćerku Sophonisbu, koju je ponudio kao suprugu Sifaksu. Toj ponudi Sifaks nije mogao odoliti i Publije Scipion nije uspio u svojoj diplomatskoj namjeri da Sifaksove Numiđane prevede na rimsku stranu. Tada je uspostavljen i savez Kartagine i Sifaksa po kojem obje strane imaju iste prijatelje i iste neprijatelje.

Po povratku u Hispaniju, Scipion je zatekao pogoršanu situaciju u odnosu na onu koju je ostavio. Niz hispanskih zajednica se pobunio. Vjerojatno je Mago, kartaginski vojskovođa koji se još uvijek nalazio u Hispaniji (sa bazom u Gadesu), iskoristio Scipionovo odsustvo kako bi pobunio određene lokalne zajednice. Pobuna je brzo ugušena. I ovaj primjer govori o tome kako je samo

[14] Još su otac i stric Publija Scipiona, dok su bili glavnokomandujući u Hispaniji, bili uspostavili oficijelne kontakte sa ciljem uspostave savezništa u borbi protiv Kartagine. *Liv.* XXIV, 47.

[15] O tome v. *Liv.* XXVIII, 17 - 18

osobni utjecaj Scipiona bio taj koji je oblikovao odnose sa lokalcima, i čim njega nije bilo situacija se mogla brzo usložniti, pogoršati pa i preokrenuti.

AI generirana slika

Sklapanje saveza sa Masinisom

Publije Scipion je uspio uspostaviti vezu i savezništvo sa Masinisom, koji je ranije aktivno vojno podržavao Kartaginjane na hispanskom ratištu i to upravo protiv armije kojom je zapovijedao Publije Scipion. Masinisa je bio sin Gala, poglavice berberskih Masesilija (u istočnoj Numidiji) i odgojen je u Kartagini. Na početku II. punskog rata Masinisa je ratovao protiv Sifaksa. Nakon pobjede, on je više godina zapovijedao numidskom konjicom na hispanskom ratištu, na kartaginskoj strani. Nakon odlaska Hasdrubala ben Barke u Italiju, on je bio i komandant cjelokupne konjice u kartaginskoj vojsci koja se nalazila u Hispaniji. Potrebno je istaći kako je za Masinisu prije nego što je obećanu Sifaksu bila vjerena Sophonisbu, kćerka Hasdrubala ben Giske.

Posebno je sklapanje novoga savezništva pospješeno time da je Publije Scipion pomogao da se iz zarobljeništva oslobodi Masiva, Masinisin nećak koji je bio zarobljen u Hispaniji. Ustvari, već je u Hispaniji došlo do kontakta Rimljana sa Masinisom, kada je zahvaljujući „tajnom razumijevanju" sa Silanom (rimskim komandantom koji je držao pod opsadom tabor ostataka armije kojom je bio zapovijedao Hasdrubal ben Giska) Masinisa uspio prijeći iz Hispanije u sjevernu Afriku. Livije (XXVIII, 16) navodi da je to učinio da potakne narod da ga podrži u njegovoj novoj politici, ali da razlozi koji su ga odlučili na takav čin „iznenadne promjene" nisu još bili poznati u to vrijeme.

Umjetnička slika : „Oslobađanje Masive". Autor Giovanni Battista Tiepolo. Datum izrade između 1719 i 1721. Danas se nalazi u The Walters Art Museum, Baltimore

Međutim, pregovori sa Masinisom nisu odmah zatim započeli, nego su bili odgađani iz različitih razloga. On je želio u bilo kojem slučaju da se sretne osobno sa Publijem Scipionom. Sam Masinisa se tada nalazio kod Maga u taboru u Gadesu, ali je uspio izdejstvovati da napusti tabor pod izlikom da napadne obližnje područje. Nakon što je to učinio, Masinisa je uspio izdejstvovati da se susretne sa Publijem Scipionom. Oni su tako sklopili tajni sporazum. Međutim, po Liviju

(XXIX, 29 - 30) dok je ratovao za Kartaginjane u Hispaniji, stvari za interese Masinise u samoj njegovoj kraljevini su se pogoršali. Njegov otac Gala je umro, a naslijedio ga je brat Oezalk, koji je već bio u poodmaklim godinama. Kada je Oezalk umro, tron je preuzeo njegov stariji sin Kapusa. Ali protiv ove dinastija je istupio Mazetul, iz konkurentske dinastije. Mazetul je uspio da preuzme vlast kod Mesulijana, a Kapusa je poginuo. Nakon smrti kralja Gala, njegovi sinovi Masinisa i Oezalk su se međusobno sukobili zbog nasljedstva, što je iskoristio Sifaks da okupira značajne istočne Numidije. U novonastalim okolnostima (faktički kartaginski poraz u Hispaniji, dinastički rasap i pritisak Sifaksa), Masinisa je pravilno shvatio da Kartagina gubi rat, i odluka da prihvati savezništvo koje mu nudi Publije Scipion.

AI generirana slika

Scipionov bijes

Po povratku sa sastanka sa Sifaksom, Publije Scipion je pokazao i spremnost da pokaže kako se odnosi prema onima koji su se pretvorno, izdajnički pa i zločinački ponašali u ranijem razdoblju prema rimsko – italskoj strani. To se odnosilo najviše na hispanske zajednice *Iliturgi* i *Castulo*. Nakon faktičke pobjede nad hispanskom ratištu, Scipion Publije se mogao posvetiti i kažnjavanju onih koji su se loše ponijeli prema rimsko – italskim vojnicima nakon poraza armije kojom su zapovijedali otac i stric Publija Scipiona. On je osobno predvodio trupe prema naselju *Iliturgi*, koje je bilo zauzeto i uništeno, a stanovništvo masakrirano. Razaranje *Iliturgi* je pokazatelj da Scipion, i pored svojih liberalnih i progresivnih ideja, neće oklijevati da primijeni, ali i egzemplarno pokaže i vrlo brutalnu silu i svoju nepokolebljivu odlučnost u očuvanju rimskih interesa. Ali razaranje *Iliturgi* i fizičko uništenje njenog stanovništva su i primjer genocida (prakse koja nije bila načelno svojstvena Rimskoj državi), za kojeg je po zapovjednoj liniji direktno bio odgovoran Publije Scipion.

Prema naselju Castulo se pokazala ipak milost, nakon što se predao Publiju Scipionu. Nakon toga je Marcije, subordinirani časnik Publija Scipiona, izveo akciju kojom se obračunao sa Astapom, naseljem koje je bilo poznato po razbojničkim i vjerolomnim napadima i upadima. Ubrzo se Publije Scipion (u trenutku kada je bio ozbiljno bolestan) bio suočio i sa odmetnućem dijela hispanskih poglavica i pobunom dijela svoje vojske, jer su se svi ili nadali ili su mislili da će on ubrzo umrijeti ili da je već umro. Mandonije i Indibilije su mislili da će nakon protjerivanja Kartaginjana, oni postati glavni poglavari u Hispaniji. Kada su shvatili da se njihove želje neće obistiniti, pobunili su se sa svojim sljedbenicima i napali rimske saveznike. Indibilije je bio iz naroda Ilergeta.

AI generirana slika

Pobuna vojnika u taboru Sukro

Mnogo je ozbiljniji problem bila pobuna vojnika[16] stacioniranih u taboru Sukro. Polibije ovu pobunu i njeno gušenje detaljno opisuje u poglavljima 25 – 32 od XI. knjige.

U ovom taboru su 206. god. p. n. e. bile stacionirane rimske – italske trupe, koje su učestvovale u borbama protiv kartaginskih armija na hispanskom frontu za vrijeme II. punskog rata. Među vojnicima u taboru je, i pored rimsko – italske pobjede (pod komandom Publija Kornelija Scipiona[17]) nad tri kartaginske armije hispanskom ratištu, raslo nezadovoljstvo zbog neisplaćenih plata,[18] raspodjele ratnog plijena i lošeg snadjevanja. Vojnici su uz to imali i duži period neaktivnosti, pa su tražili ili da budu poslani u bitku ili da ih vrate kućama u Italiju. Njima nije pogodovalo i to što zbog mira i neaktivnosti nije bilo prilike za pljačku i otimanje. Ovi vojnici su inače služili duže, nego što je to bilo uobičajeno zahtijevano. Disciplina je potpuno pala, kao i

[16] Oružane snage Rimske države su i u historiografiji, a posebno u općoj javnosti, poznate i percepirane kao uzor discipline i zapovjedno-hijerarhijskog reda. Kada se inače raspravlja o oružanim snagama Rimske države, potrebno je imati na umu da su i one u skoro 1300 godina svoga postojanja prolazile i formalne i suštinske promjene, uostalom kao i sama država čija su bile institucija. Sve što se dešavalo u državi automatski se odražavalo ili preslikavalo i na vojsku, njeno ustrojstvo i doktrinu. U tom kontekstu je potrebno onda promatrati i odnos prema disciplini i poštovanju volje starješina. Sudeći po podacima iz izvorne građe, s vremena na vrijeme bi dolazilo do otkazivanja poslušnosti i izlaska iz okvira zapovjedne hijerarhije, i pojedinih jedinica, ali nekada i kompletnih armija. Ali u vezi s ovim potrebno je izvršiti određenu diferencijaciju. Specifični oblik javnog izražavanja nezadovoljstva bile su i secesije plebejaca, preciznije rečeno: štrajk plebejskih vojnička, koji su u vrijeme Rane i Srednje republike bili motivirani rješavanjem staleških i unutarnjih političkih pitanja. Najčešći tip odmetnuća i pobune armija ili pojedinih jedinica bio je onaj u svrhu stranačkih borbi (za vrijeme Kasne republike, I, II i III rimski građanski rat), borbi pretendenata na princepsku vlast (IV i V građanski rat), uzurpacija i pokušaja uzurpacija (posebno izražen u razdoblju pedesetogodišnjice), vojnih udara i pučeva (npr. pobuna Skribonijana 42. god. n. e., udar pretorijanaca na princepsa Pertinaksa 193. god. n. e., puč Odoakara 476. god. n. e.). U slučaju ovog tipa vojnih odmetnuća, zapovjedna hijerarhija u okvirima armija ili pojedinih vojnih jedinica ostajala je očuvana i funkcionalna. Često su ustvari pokretači takvih odmetnuća, uzurpacija i pučeva bili i sami zapovjednici ili pripadnici komandnog, časničkog sastava. Obični vojnici su onda samo slijedili, uglavnom svojevoljno, odluke svojih zapovjednika. Treći tip odmetnuća bilo je potpuno izdvajanje pojedinih jedinica iz sustava oružanih snaga i rimskog državnog i političkog ustrojstva te prelaženje na samostalno vođenje vojnih i civilnih poslova. Ovo je bio vrlo rijedak tip odmetnuća, a najbolji primjer za njega pruža odmetnuće jedinice u italijanskom gradu Regiju (za vrijeme rata s Pirom, Republika je 270. god. pr. n. e. odmetnike pobijedila i teško kaznila), kao i ponašanje preostalih jedinica Zapadnog carstva nakon prestanka postojanja zapadnorimskog državnog sustava. Četvrti tip odmetnuća je bila klasična pobuna običnih vojnika, koji su za svoj čin bili motivirani svojim socijalnim i statusnim položajem. U ovom slučaju, pobuna bi bila posljedica snažnog, kolektivnog nezadovoljstva vojnika, koji bi odbijali da dalje slijede komandnu liniju svojih jedinica.Tako bi za razliku od prethodno iznesenih tipova, vojnici sami (često na načelu neposredne/direktne demokratije) izabrali i formirali svoje predstavničke odbore, savjete, komitete. Jedna od pobuna četvrtog tipa bila je ona u vojnom taboru Sukro (*Sucro*) u Hispaniji.

[17] *Publius Cornelius Scipio*, kasnije dobio nadimke Afrikanac Stariji (*Africanus Maior*).

[18] Istine radi, potrebno je reći da po podatku iz govora koji Polibije (XI, 28) pripisuje Publiju Scipionu kada se ovaj obraćao okupljenim buntovnicima, da neisplaćene plate nisu bile njegova krivica : "ἐρωτῶ δὲ τί τούτων ὑμῖν ὑπῆρξεν; ἐμοὶ δῆλον ὅτι δυσηρεστήσασθε, διότι τὰς σιταρχίας ὑμῖν οὐκ ἀπεδίδουν: ἀλλὰ τοῦτ᾽ ἐμὸν μὲν οὐκ ἦν ἔγκλημα: κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν ἀρχὴν οὐδὲν ὑμῖν ἐνέλειπε τῶν ὀψωνίων: εἰ δ᾽ ἄρ᾽ ἦν ἐκ τῆς Ῥώμης, διότι τὰ πάλαι προσοφειλόμενα νῦν οὐ διωρθοῦτο — πότερον οὖν ἐχρῆν ἀποστάτας γενομένους τῆς πατρίδος καὶ πολεμίους τῆς θρεψάσης οὕτως ἐγκαλεῖν ἢ παρόντας λέγειν μὲν περὶ τούτων πρὸς ἐμέ, παρακαλεῖν δὲ τοὺς φίλους συνεπιλαβέσθαι καὶ βοηθεῖν ὑμῖν; („Pitam se, šta je od ovoga bio vaš razlog /za pobunu op. S.M./. Jasno mi je da ste bili nezadovoljni što vam nije isplaćena plata, ali to nije bila moja greška, jer dok sam ja komandovao, uvijek ste bili cjelosti isplaćeni. Ako je krivica do Rima što vam nisu isplaćena stara dugovanja, da li je trebalo da svoje nezadovoljstvo izrazite pobunom protiv domovine i neprijateljstvom prema majci koja vas je odgojila, ili je trebalo da dođete i porazgovarate sa mnom i pozovete vaše prijatelje da se založe za vas i da vam pomognu.“). One plate za koje su vojnici tvrdili da su im ostale neisplaćene su ustvari bile stari dug, nastao u periodu prije nego što je Publije Scipion došao za zapovjednika u Hispaniju. On je sudeći po ovom Polibijevom podatku dao redovito isplaćivati obaveze prema regrutiranim vojnicima.

autoritet starješina, a neki vojnici su u toku noći pljačkali mirne lokalce u susjedstvu. Sve je to dovelo i do njihove demoralizacije. Ovakvo stanje nemira i otkazivanja poslušnosti je samo čekalo neki povod ili vijest da se preobrazi u otvorenu pobunu. Kada je u tabor Sukro stigla lažna vijest da je Publije Kornelije Scipion, komandant svih rimsko – italskih i njima savezničkih trupa u Hispanija, umro od bolesti, došlo je do takve otvorene pobune običnih vojnika.

Kada je pobuna izbila, u potpunosti je narušena komandna hijerarhija. Pobunjenici su uklonili vojne tribune[19], časnike i zamijenili ih sa kolovođama pobune. Bilo je 35 kolovođa pobune u garnizonu od 8000 vojnika. Za glavne vođe pobunjene armije su općom aklamacijom izabrani obični vojnici Gaj Atrije (*Caius Atrius*) iz Umbrije i Gaj Albije (*Caius Albius*) iz Kalesa, tj. „Crni" i „Bijeli" koji su bili i glavne kolovođe koje su dovele do izbijanja pobune. Oni su uklonili i uobičajene vojne insignije i zamijenili ih sa *fasces* i sjekirama koji su se nosili pred novim komandantima koje su vojnici izabrali. Pošto su predvodnici pobunjenih vojnika bili uvjereni da je Publije Scipion umro, oni su se i nadali da će se pobuna proširiti, da će zavladati kaos i sukobi, što će im omogučiti pljačku, uzimanje plijena i pustošenje.

Pobunjeni vojnici su napustili i disciplinu, pa su pljačkali naselja i zone oko tabora. Pobuna vojske se desila u isto vrijeme kada i pobuna lokalne hispanske zajednice kojoj su na čelu bili Indibilije i Mandonije. Ali u ključnoj stvari, pobunjenici su se prevarili. Publije Kornelije Scipion je stvarno bio dobro bolestan, ali je ozdravio i bio odlučan da smiri situaciju u taboru. Zapovjednik Publije Kornelije Scipion nije želio da uđe u direktni sukob sa pobunjenicima, pa je primijenio diplomatske metode, i to koristeći prije svega svoju uobičajenu mudrost, promišljenost i staloženost, ali i odlučnost, strogost i oštrinu. Njegove intencije u rješavanju problema u taboru *Sucro* su bile sprećavanje izbijanja oružanog sukoba među vojnicima što bi vjerojatno rezultiralo velikim krvoprolićem, ali i kažnjavanje onih koji su bili najodgovorniji za pobunu, kolovođe i inicijatore pobune.

Publije Scipion je odlučio izaći u susret određenim zahtjevima kao što su isplata plata koje su im se dugovale i dostava potrepština. U tu svrhu je sazvao vojne tribune i predložio im je sljedeće rješenje novonastalnog problema. Rekao im je da trebaju čvrsto obećati pobunjenim vojnicima zaostale plate, a da bi oni povjerovali ovim obećanjima, neophodno je da javno i brzo sakupe porez koji je ranije bio određen poradi snabdjevanja čitave vojske i da ostave utisak da je pomenuta akcija namjenjena isplati dugovanja vojnicima. Bilo je predviđeno i da vojni tribuni odu pobunjenim trupama i zamole ih da isprave svoju grešku i dođu kod Publija Scipiona u Novu Kartaginu kako bi primili platu. Sve je to prilično doprinijelo smanjivanju tenzija. Međutim, Publije Kornelije Scipion, i pored izlaženja u susret zahtjevima buntovnika, ipak nije odustao od kažnjavanja kolovođa pobune i pokazivanja da neće tolerirati nasilne pobune vojnika pod svojom komandom.

Kada su buntovni vojnici odlučili da dođu u Novu Kartaginu, Publije Scipion je vijeću zapovjednika iznio svoje mišljenje kako treba dalje postupati. Odlučili su da prvo objave dan kada te buntovne trupe treba da se sakupe i da se onda pomire sa ostatkom vojske. Kolovođe pobune, njih tridesetpetoricu, su odlučili oštro kazniti. Kada su pobunjeni vojnici prispjeli u Novu Kartaginu „na pomirenje i isplatu", kolovođe i ostali pobunjeni vojnici su ustvari vješto prevareni.

[19] U Srednjerepublikanskoj vojsci vojni tribuni (*tribuni militum*) bili su najviši časnici u legiji. Bilo ih je šest i oni su sačinjavali ratno vijeće jedne legije, te su naizmjenice zapovijedala po dvojica i to svaki par dva mjeseca. Na samom početku su ih imenovali konzuli, a kasnije ih je narod birao.

Svih 35 kolovođa pobune je uhapšeno još u toku noći, a da pobunjeni vojnici za to nisu ni znali. Kada su se pobunjene trupe okupile na trgu, pred njih je izašao Publije Scipion. Kada je zapovjednik izašao pred buntovnike, iznenadio i zbunio ih je svojim izgledom. Većina je mislila da je još uvijek slab, a sada su neočekivano vidjeli da izgleda sasvim zdravo, što ih je potpuno pomelo. Tada im se Publije Scipion i obratio dužim govorom. U Polibijevom djelu (XI, 28 - 29) taj govor je izgledao na sljedeći način :

> οὐ μὴν ἀλλ᾽ οὕτω πως ἤρξατο τῶν λόγων. ἔφη γὰρ θαυμάζειν τίνι δυσαρεστήσαντες ἢ ποίαις ἐλπίσιν ἐπαρθέντες ἐπεβάλοντο ποιεῖσθαι τὴν ἀπόστασιν. τρεῖς γὰρ αἰτίας εἶναι, δι᾽ ἃς τολμῶσι στασιάζειν ἄνθρωποι πρὸς πατρίδα καὶ τοὺς ἡγουμένους, ὅταν τοῖς προεστῶσι μέμφωνταί τι καὶ δυσχεραίνωσιν, ἢ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασι δυσαρεστῶσιν, ἢ καὶ νὴ Δία μειζόνων ὀρεχθῶσι καὶ καλλιόνων ἐλπίδων. "ἐρωτῶ δὲ τί τούτων ὑμῖν ὑπῆρξεν; ἐμοὶ δῆλον ὅτι δυσηρεστήσασθε, διότι τὰς σιταρχίας ὑμῖν οὐκ ἀπεδίδουν: ἀλλὰ τοῦτ᾽ ἐμὸν μὲν οὐκ ἦν ἔγκλημα: κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν ἀρχὴν οὐδὲν ὑμῖν ἐνέλειπε τῶν ὀψωνίων: εἰ δ᾽ ἄρ᾽ ἦν ἐκ τῆς Ῥώμης, διότι τὰ πάλαι προσοφειλόμενα νῦν οὐ διωρθοῦτο — πότερον οὖν ἐχρῆν ἀποστάτας γενομένους τῆς πατρίδος καὶ πολεμίους τῆς θρεψάσης οὕτως ἐγκαλεῖν ἢ παρόντας λέγειν μὲν περὶ τούτων πρὸς ἐμέ, παρακαλεῖν δὲ τοὺς φίλους συνεπιλαβέσθαι καὶ βοηθεῖν ὑμῖν; δοκῶ γάρ, ἦν τοῦτο βέλτιον. τοῖς μὲν γὰρ μισθοῦ παρά τισι στρατευομένοις ἔστιν ὅτε συγγνώμην δοτέον ἀφισταμένοις τῶν μισθοδοτῶν, τοῖς δ᾽ ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμοῦσι καὶ γυναικῶν ἰδίων καὶ τέκνων οὐδαμῶς συγχωρητέον: ἔστι γὰρ παραπλήσιον ὡς ἂν εἴ τις ὑπὸ γονέως ἰδίου φάσκων εἰς ἀργυρίου λόγον ἀδικεῖσθαι παρείη μετὰ τῶν ὅπλων, ἀποκτενῶν τοῦτον παρ᾽ οὗ τὸ ζῆν αὐτὸς ἔλαβε. νὴ Δί᾽ ἀλλ᾽ ἐγὼ τὰς μὲν κακοπαθείας ὑμῖν καὶ τοὺς κινδύνους πλείους ἢ τοῖς ἄλλοις ἐπέταττον, τὰ δὲ λυσιτελῆ καὶ τὰς ὠφελείας ἑτέροις μᾶλλον ἐμέριζον: ἀλλ᾽ οὔτε τολμᾶτε τοῦτο λέγειν οὔτε τολμήσαντες δύναισθ᾽ ἂν ἀποδεῖξαι. τί οὖν ἐστιν, ἐφ᾽ ᾧ δυσαρεστούμενοι κατὰ τὸ παρὸν ἡμῖν τὰς ἀποστάσεις ἐποιήσασθε; τοῦτ᾽ ἤδη βούλομαι πυθέσθαι: δοκῶ μὲν γὰρ οὐδὲν οὔτ᾽ ἐρεῖν οὔτ᾽ ἐπινοήσειν ὑμῶν. οὐδένα. καὶ μὴν οὐδὲ τοῖς ὑποκειμένοις ἀσχάλλοντες: πότε γὰρ εὕροια πραγμάτων μείζων; πότε δὲ πλείω προτερήματα γέγονε τῇ Ῥώμῃ; πότε δὲ τοῖς στρατευομένοις μείζους ἐλπίδες ἢ νῦν; ἀλλ᾽ ἴσως ἐρεῖ τις τῶν ἀπηλπικότων ὅτι πλείω τὰ λυσιτελῆ τὰ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς προυφαίνετο καὶ μείζους ἐλπίδες καὶ βεβαιότεραι: παρὰ τίσι δὴ τούτοις; ἢ παρ᾽ Ἀνδοβάλῃ καὶ Μανδονίῳ; καὶ τίς ὑμῶν οὐκ οἶδε διότι πρότερον μὲν οὗτοι παρασπονδήσαντες Καρχηδονίους πρὸς ἡμᾶς ἀπέστησαν, νῦν δὲ πάλιν ἀθετήσαντες τοὺς ὅρκους καὶ τὴν πίστιν ἐχθροὺς ἡμῖν σφᾶς αὐτοὺς ἀναδεδείχασι; καλόν γε τούτοις πιστεύσαντας πολεμίους γενέσθαι τῆς ἑαυτῶν πατρίδος. οὐ μὴν οὐδ᾽

ἐν αὐτοῖς εἴχετε τὰς ἐλπίδας ὡς κρατήσοντες τῆς Ἰβηρίας: οὐδὲ γὰρ μετ᾽ Ἀνδοβάλου ταχθέντες ἱκανοὶ πρὸς ἡμᾶς ἦτε διακινδυνεύειν, μή τι καὶ καθ᾽ ἑαυτοὺς ταττόμενοι. τί οὖν ἦν ᾧ προσείχετε; πυθέσθαι γὰρ ἂν βουλοίμην ὑμῶν. εἰ μὴ νὴ Δία ταῖς ἐμπειρίαις τῶν νῦν προχειρισθέντων ἡγεμόνων καὶ ταῖς ἀρεταῖς πιστεύοντες ἢ καὶ ταῖς ῥάβδοις καὶ τοῖς πελέκεσι τοῖς προηγουμένοις αὐτῶν: ὑπὲρ ὧν οὐδὲ λέγειν πλείω καλόν. ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι τούτων, ὦ ἄνδρες, οὐδέν: οὐδ᾽ ἂν ἔχοιθ᾽ ὑμεῖς δίκαιον οὐδὲ τοὐλάχιστον εἰπεῖν οὔτε πρὸς ἡμᾶς οὔτε πρὸς τὴν πατρίδα. διόπερ ἐγὼ περὶ ὑμῶν πρός τε τὴν Ῥώμην καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπολογήσομαι, τὰ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμολογούμενα δίκαια προθέμενος. ταῦτα δ᾽ ἐστὶ διότι πᾶς ὄχλος εὐπαραλόγιστος ὑπάρχει καὶ πρὸς πᾶν εὐάγωγος. ὅθεν αἰεὶ τὸ παραπλήσιον πάθος συμβαίνει περί τε τοὺς ὄχλους καὶ τὴν θάλατταν. καθάπερ γὰρ κἀκείνης ἡ μὲν ἰδία φύσις ἐστὶν ἀβλαβὴς τοῖς χρωμένοις καὶ στάσιμος, ὅταν δ᾽ εἰς αὐτὴν ἐμπέσῃ τὰ πνεύματα βίᾳ, τοιαύτη φαίνεται τοῖς χρωμένοις οἷοί τινες ἂν ὦσιν οἱ κυκλοῦντες αὐτὴν ἄνεμοι, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ πλῆθος ἀεὶ καὶ φαίνεται καὶ γίνεται πρὸς τοὺς χρωμένους οἵους ἂν ἔχῃ προστάτας καὶ συμβούλους. διὸ κἀγὼ νῦν καὶ πάντες οἱ προεστῶτες τοῦ στρατοπέδου πρὸς μὲν ὑμᾶς διαλυόμεθα καὶ πίστιν δίδομεν ἐφ᾽ ᾧ μὴ μνησικακήσειν. πρὸς δὲ τοὺς αἰτίους ἀκαταλλάκτως διακείμεθα, κολάζειν αὐτοὺς ἀξίως καὶ τῶν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς ἡμαρτημένων." („Publije je ovako započao svoj govor. Rekao je da se pita zbog kakvog nezadovoljstva i sa kakvim očekivanjima su riješili da se pobune. Naime, tri su razloga zbog kojih se ljudi usuđuju da dignu bunu protiv domovine i svojih vođa: ili nešto zamjeraju vođama i ljute se na njih, ili su nezadovoljni trenutnom situacijom ili se nadaju boljem i ljepšem. Pitam se, šta je od ovog bio vaš razlog? Jasno mi je da ste bili nezadovoljni što vam nije isplaćena plata, ali to nije bila moja greška jer dok sam ja komandovao, uvijek ste bili u cjelosti isplaćeni. Ako je krivica do Rima što vam nisu isplačena stara dugovanja, da li je trebalo da svoje nezadovoljstvo izrazite pobunom protiv domovine i neprijateljstvom prema majci koja vas je odgajila, ili je trebalo da dođete i porazgovarate sa mnom i pozovete vaše prijatelje da se založe za vas i da vam pomognu? Meni se čini da bi ovo drugo bilo pravilnije. Naime, onima koji ratuju za novac može se nekada i oprostiti ako se odmetnu od svojih poslodavaca, ali ne i onima koji se bore za sebe same, za sopstvene žene i djecu. Bilo bi to isto kao kada bi neko rekao da ga je rođeni otac prevario u novčanim poslovima a onda došao sa oružjem da ubije čovjeka koji mu je podario život. Možda sam vas izlagao većim nedaćama i opasnostima nego ostale, a drugima davao veći dio plijena? Nešto

slično ne smete ni da kažete, a i da se susudite, ne biste mogli da dokažete. Šta je, dakle, uzrok tolikog nezadovoljstva koje vam je bilo dovoljno da u ovakvoj situaciji podignete pobunu? To bih želio da znam, jer mislim da niko od vas nema šta da kaže niti da navede neki pravi razlog. Nije ni da ste nezadovoljni sadašnjom situacijom, znate li za neki period u kome smo bili uspješniji, kada je Rim postigao više uspjeha i kada su vojnici gajili veće nade nego sad? Možda će neki koji su izgubili nadu reći da su vam se kod neprijatelja ukazivali veći dobici i veće i sigurnije nade? Kod kojih to neprijatelja? Kod Andobala i Mandonija? Ko od vas ne zna da su ranije izdali Kartaginjane i prešli na našu stranu, a sada ponovo pogazili zakletve i vjeru i pokazali se kao naši neprijatelji? Lijepo bi to bilo, pokloniti im povjerenje i postati neprijatelj sopstvene domovine! Takođe, niste mogli gajiti ni nadu da ćete sami osvojiti Iberiju, ni da ste se pridružili Andobalu, ne biste nam bili dostojni protivnici, a još manje sami. Šta ste, onda, imali na umu? Volio bih da mi sami kažete. Možda ste se pouzdali u iskustvo i hrabrost komandanata koje ste nedavno izabrali, u fasces i sjekire koje se pred njima nose, a o čemu nije lijepo ni govoriti? Ne, vojnici, nijedno od ovoga nije razlog i ne biste bili u stanju da navedete ni najmanje opravdanje meni i domovini! Zato ću vas ja opravdati pred Rimom i pred samim sobom opravdanjem koje svi ljudi priznaju i koje kaže da se svaka gomila može lako prevariti i na sve navesti, te se zato sa njom dešava isto što i sa morem. Jer kao što je more po svojoj prirodi bezopasno i mirno za one koji po njemu plove, a kada ga zahvati bura moreplovcima izgleda poput vjetrova koji su ga uzburkali, tako i onima koji imaju posla sa gomilom ona uvijek izgleda i jeste onakva kakvi su joj vođe i savjetnici. **I ja i svi viši oficiri u vojsci želimo da se sa vama pomirimo i garantujemo vam amnestiju. Kako kolovođama ne možemo oprostiti, riješili smo da ih kaznimo onako kako zaslužuju za greške prema domovini i nama samima**“).

Istovremeno sa govorom, lojalne trupe su okružile buntovničke jedinice okupljene na novokartaginskom trgu. Zatočene kolovođe su dovedene na trg i pred vojskom pogubljene. Buntovni vojnici su tada morali da uklone *fasces* i sjekire, ponovo položiti zakletvu odanosti i da se zavjetuju da se neće ponovo pobuniti. Tako je završena ova pobuna garnizona u taboru *Sucro*.[20] Kada se inače analizira pobuna u taboru *Sucro*, potrebno je imati na umu tadašnji karakter Oružanih snaga tadašnje Rimske Republike. Srednjorepublikanska vojska je bila neka vrsta građanske milicije, teritorijalne odbrane u koju su pozivani i regrutirani građani na obuku i po potrebi, i u vrijeme punskih ratova, to još uvijek nije bila profesionalna vojska.[21]

[20] O pobuni vojnika u taboru *Sucro* v. *Polyb.* XI, 25 – 30; *Liv.* XXVIII, 24 – 29; 36; XXIX, 19; *App. Hisp.* 34 – 37; *Cass. Dio*, fr. XVI. knjige; *Zonar.* IX, 10; Scullard, 1970, 100 – 101; Chrissanthos, 1997, 172 – 184; Gabriel, 2008, 132 – 134.

[21] O Srednjerepublikanskoj vojsci v. Mesihović, 2015, 286 – 305.

AI generirana slika

Mir u Hispaniji

Nakon smirivanja pobune vojnika, Publije Scipion (XI, 31) je trupe pokrenuo na Andobalove buntovnike. Zanimljivo je da je Publije Scipion odlučio da ovu kampanju vodi samo sa rimsko – italskim jedinicama, a bez savezničkih lokalnih trupa, kako bi na taj način pokazao svima da Kartaginjani nisu pobijeđeni i izbačeni iz Iberije uz pomoć lokalnih snaga, kao što to neki tvrde, nego da su i Kartaginjani i Keltiberi pobijeđeni samo zahvaljujući rimskim vrlinama i hrabrošću. Time je želio da ostavi utisak o snazi i moći rimsko – italske soldateske, same Republike i njenog Italskog saveza, a sa ciljem širenja i strahopoštovanja među lokalnim zajednicama.

Kada su Mandonije i Andobal/Indibilije čuli da je Publije Scipion ipak živ, odustali su napada i povukli se unutar granica svoje zajednice. Ali kada su saznali kako su kažnjene kolovođe pobune vojnika iz tabora *Sucro*, oni su sa svojim sunarodnicima obnovili sukobe. Nakon pobjede nad vojskom Andobala/Indibilija i Mandonija, Publije Scipion je primio Mandobija (koji je zastupao i svoga brata). Poražene hispanske poglavice su, shvatajući svoju beznadežnu poziciju, se pouzdavale u općepoznatu milost i čast Publija Scipiona. Publije Kornelije Scipion je odlučio osnovati kolonije u Hispaniji, čime je započeo i sa procesom romanizacije ovoga jugozapadnog europskog poluotoka. Nakon zauzimanja Gadesa, posljednjeg kartaginskog uporišta u Hispaniji, Publije Scipion se vratio u Italiju.

Da su ugled i autoritet Publija Scipiona često bili glavna garancija dobrog odnosa lokalnih zajednica prema rimskim interesima dokazuje i činjenica da je Indibilije potaknuo novi rat u Hispaniji, nedugo nakon dolaska novih rimskih zapovjednika. Po Liviju (XXIX, 1) Indibilije je manje cijenio nove komandante u odnosu na to kako je visoko cijenio i poštovao Publija Scipiona, a i težio da iskoristi odlazak Publija Scipiona i veteranskih jedinica kako bi nakon kartaginske i rimske okupacije, Hispanija bila slobodna od strane dominacije. Pobunu su brzo ugušili tamošnje rimsko – italske snage i njima savezničke lokalne snage.

Kako završiti II. punski rat

I pored pobjede u Hispaniji, Publije Scipion je u Senatu i općenito tadašnjem političkom establishmentu Republike (posebno od strane Fabija Maksima Kunktatora) naišao na opstrukcije i snažnu opoziciju. Posebno je protivljenje bilo prema njegovoj namjeri da rat premjesti na afričko tlo. Jedino je uspio da dobije u namjesništvo Siciliju, sa mogučnosti da pređe u sjevernu Afriku ako se ocijeni taj čin potrebnim. Ali mu i tada Senat nije dodijelio dodatnu vojsku čime su nastojali praktično spriječiti njegov eventualni borbeni prelazak sa Sicilije u Afriku.

Kada je dobio u namjesništvo provinciju Siciliju, Publije Scipion se suočio sa prilično nedostatnim sredstvima, resursima i ljudstvom. On nije bio ni dobio dozvolu da regrutira trupe, ali mu je dozvoljeno da skuplja dobrovoljce i prima dobrovoljne priloge. I u tim kritičnim trenutcima, Publije Scipion je dobio značajnu podršku iz reda italskih saveznika. Iz njihovih redova se mladom rimskom vojskovođi i političaru priključio veliki broj dobrovoljaca. To ukazuje na značajan ugled i podršku koju je Publije Scipion imao u nerimskim sredinama, odnosno među onim zajednicama – „državicama“ Italije koji nisu bili u sastavu Republike, nego samo u savezničkom odnosu. Po Liviju (XXVIII, 45) zajednice Etrurije su tada prve pohitale da pomognu Publija Scipiona. Etrurske Cere su tako doprinijele sa žitom i druim potrepštinama potrebnim za posade flotile. Etrurska Populonija je dala željezo, etrurski Tarkvinij platno za jedra bodova, etrurska Volatera drvo za trupove brodova i žito, etrurski Arecij je dao 3000 štitova kao i mnoge bojne kacige, dok su bili spremni da snabdjevaju i do 50 000 strelica, kopalja i dugih kopalja. Oni su se ponudili i za opskrbu svih sjekira, lopata, srpova ...itd....kao i 120 000 mjera žita i potrepštine za mornare i veslaće u toku putovanja. Perusija, Kluzij i Rusela su poslali borovo drvo za brodove i velike količine žita. Umbrijske zajednice kao i stanovnici Nursije, Rete i Amiterne i cijela sabinska zemlja su obećale poslati ljude. Brojni kontingenti ljudi su prispjeli od Marsa, Peligna, i Marucina kako bi dobrovoljno služili u flotili. Kamerinij je poslao kohortu od 600 naoružanih vojnika. Sve navedeno jasno ukazuje da je Publije Scipion i prema italskim saveznicima imao izgrađenu agendu regulirane suradnje i poštivanja. Imajući u vidu i uvijek snažnu opoziciju prema njemu u okvirima establishmenta Republike, Publije Scipion je zato svoju političku snagu i podršku crpio iz nerimskih zajednica, kao što su italski saveznici, provincijske zajednice i mediteranske države. Sasvim logično je onda bilo očekivati da on onda promovira politiku kooperacije, suradnje i zajedništva i da nije zagovornik rimskog teritorijalnog imperijalizma.

I kao namjesnik na Siciliji, Publije Scipion je vodio politiku izgradnje stabilnih odnosa sa lokalnim zajednicama. U vrijeme kada je Sirakuza bila zauzeta od rimsko – italske armije (212. god. p. n. e.) određeni Italici su prisvojili imovinu nekih Sirakužana. Iako je Senat bio naredio da se izvrši restitucija imovine, to do početka namjesništva Publija Scipiona nije bilo izvršeno. Po Liviju (XXIX, 1) Publije Scipion je osjećao da je održanje iskrenosti vlade od primarne važnosti. Zato je izdao proklamaciju, kojom je uspio da prisili one koji su držali tu imovinu da je vrate njenim vlasnicima. Ovaj čin je bio cijenjen ne samo od Sirakužana, nego od svih zajednica Sicilije, pa su mu Sicilijanci još više pomagali.

Afera Lokri

Po Liviju (XXIX, 8), nakon što je južnoitalska helenska apoikija Lokri (zavisno od kuta gledanja) osvojena ili oslobođena od strane rimsko – italske flotile i armije pod komandom Publija Scipiona (za vrijeme njegovog namjesnikovanja Sicilijom), on se obratio Lokranima. U tom govoru Publije Scipion je ljutito prebacio Lokranima na njihovoj izdaji i prelaska na stranu Hanibala. Ali i pored verbalne ljutnje, Lokrani su dobro prošli u presuđenoj kazni. Samo su oni najodgovorniji za otpadnuće iz rimsko – italskog saveza kažnjeni smrću, a njihova imovina dodijeljena onim Lokranima koji su bili lojalni Rimu. Ali je istovremeno rekao da on neće mijenjati politički i autonomni status Lokrija. Oni će morati da pošalju izaslanstvo Senatu, i šta ova institucija Republike odluči, to će biti njihova sudbina. Publije Scipion je i dodao da je prilično siguran da iako su se oni ponašali tako loše prema Rimu, da će im biti bolje pod Rimljanima, nego što im je bilo pod njihovim „prijateljima“ Kartaginjanima.

Afrička komanda

I kada je Sifaks otvoreno stao na stranu Kartagine, Publije Scipion nije odustajao od pokušaja da na neki način diplomatski utiće na Sifaksa. Po Polibiju (XIV, 1) bio je ubijeđen da će ga možda uspjeti odvratiti od saveza sa Kartaginjanima. Nije se mogao oteti pomisli da se Sifaks već zasitio djevojke zbog koje je i odabrao kartaginsku stranu i prijateljstvo sa Feničanima, pošto su berberski Numiđani bili po svojoj prirodi nestalni i lako su kršili obećanja koja su davali bogovima i ljudima. Istovremeno je planirao i da ako ne uspije u tome naumu, da iznenada napadne neprijateljske tabore u kojima su se nalazile i trupe koje su doveli i Hasdrubal ben Giska i Sifaks. Uvidjevši da su neprijateljski tabori bili nesređeni i lako zapaljivi, Publije Scipion je smatrao da bi paljenje tabora bilo veliko iznenađenje, a za rimsko – italske trupe veliki uspjeh. Zato je svoj diplomatski kontakt i pregovore, iskorištavao i da dobije na vremenu kako bi se pripremio za paljevinu i napad, da dođe do vrijednih informacija o neprijateljskim taborima, ali da i pregovorima i stalnim međusobnim slanjima i primanjima izaslanstava uljuljkuje i zamajava neprijatelja, posebno Sifaksa. U diplomatskim pregovorima Publija Scipiona i Sifaksa, numidski kralj se u porukama upućenim rimskom zapovjedniku uvijek vraćao na mišljenje da Kartaginjani treba da napuste Italiju, a Rimljani Afriku i da na teritoriji između ove dvije zemlje obje strane zadrže ranije posjede. Publije Scipion u početku nikako nije pristajao na ovaj prijedlog, a sada je preko poslanika Sifaksu diskretno nagovijestio da nije nemoguće da se ostvari ono čemu kralj Sifaks teži. Za Sifaksa je ovo značilo veliko olakšanje i bio je spremniji za nastavljanje pregovora, tako da su se sada češće slale veće grupe poslanika, a ponekada su i nekoliko dana boravili u neprijateljskom taboru bez posebnog osiguranja. Publije Scipion je sa poslanicima uvijek slao i nekoliko iskusnih ljudi i vojnika i davao im prljavu i neuglednu robovsku odjeću da bi bezbjedno istražili i osmotrili prilaze i ulaze u oba tabora. Pregovori su se nastavili u toku zime, i kada su se javili prvi znaci proljeća, Publije Scipion je odlučio da pokrene konkretni borbeni plan, a i da pristupi posljednjem činu diplomatskog zavaranja Sifaksa i Hasdrubala ben Giska.

Poslije navedenog napada na neprijateljske tabore, Publiju Scipionu se na milost i nemilost predao feničanski grad Utika. Sam grad i njegove stanovnike je rimski zapovjednik poštedio, ali je dva obližnja gradića predao vojnicima na pljačkanje.[22]

Nakon pobjede armije pod komandom Publija Scipiona nad trupama kojima su zapovijedali Hasdrubal sin Giska i Sifaks u bitkama u sjevernoj Africi, započeli su pregovori. Međutim, ti pregovori su se i odužili i bili su izloženi nasilnim kršenjima i pokušajima kupovine vremena. Nakon izrečenog, rimski poslanici su se povukli. Kod Kartaginjana je samo manjina bila protiv kršenja ugovora, a većini vodećih političara i vijećnika teško su padali i uvjeti ugovora i iskrenost rimskih poslanika. Takođe oni željeli ni predati ukotvljene brodove i materijal koji se na njima nalazio. Uz sve to, gajili su i velike nade da će pobijediti uz Hanibalovu pomoć. Kartaginska skupština je tako odlučila da se rimski izaslanici vrate bez odgovora, a političari kojima je bio cilj da se na svaki način nastavi rat odlučili su se da vjerolomno napadnu rimsko izaslanstvo na njegovom povratku u tabor trupa pod komandom Publija Scipiona. Tako je napadnut brod kojim su se izaslanici vraćali, i iako je veći broj rimsko – italskih vojnika koji su pratili poslanstvo poginuo braneći brod, sami izaslanici su se spasili. Nakon ovih dešavanja, rat se nastavio, i to

[22] *Polyb.* XIV, 6

ozbiljniji i žešći. Rimljani su smatrali da su izdani i željeli su po svaku cijenu da pobijede Kartaginjane, a ovi su opet bili svjesni svoje krivice i riješeni na sve samo da ne budu podvrgnuti neprijateljskoj vlasti.

Nakon toga je Publije Scipion krenuo od jednog grada do drugog. Ovaj put on više nije prihvatao dobrovoljnu predaju, već je silom porobljavao stanovništvo. Time je želio da javno manifestira svoj gnjev na neprijatelje izazvan kartaginskom izdajom. Istovremeno je stalno slao poruke Masinisi, i objašnjavao mu je da su Kartaginjani pogazili ugovore i molio ga da sakupi što veću vojsku i brzo mu se pridruži. Inače Masinisi je bio cilj ne samo da povrati ono što je smatrao da mu pripada po nasljeđu, nego da uz pomoć Rimljana osvoji i Sifaksove oblasti, što se na kraju i ostvarilo. U to vrijeme se desilo da su poslanici iz Grada Rima uplovili u pomorski tabor rimsko – italskih trupa. Zajedno sa njima iz Rima i Italije su se vratili i kartaginski izaslanici. Kada je Publije od rimskih poslanika saznao da su Senat i rimski narod prihvatili ugovor koji je sklopio sa Kartaginjanima i da su voljni da izađu u susret svim njegovim zahtjevima, mnogo se obradovao i naredio je da se kartaginski izaslanici uz sve počasti pošalju kući. Po Polibiju (XV, 4) to je bila jako dobra i mudra odluka Publija Scipiona. Naime, on je znao da Republika mnogo drži do neprikosnovenosti poslanika i zato se u svojim razmišljanjima nije toliko upravljao onim što su Kartaginjani zaslužili, koliko rimskom dužnošću. Uspio je obuzdati ljutnju i ogorčenost izazvane kartaginskim vjerolomnim napadom na rimsko izaslanstvo i pokušao je da, kao što poslovica kaže, očuva slavna djela predaka. A taj njegov postupak je posramio i Kartaginjane, pa i samoga Hanibala, pošto je Publije Scipion svojom plemenitošću nadvisio njihovu nerazboritost.

Publije Scipion je ponudio Kartagini relativno povoljne uvjete za sklapanje mira. Ali ih je Karatgina odbila, nadajući se pobjedi armije kojom je komandovao Hanibal.

AI generirana slika

Kako završiti rat?

Pa i nakon bitke kod Zame 19. X. 202. god. p. n. e., kojom je praktično uništio kartaginske oružane snage, Publije Scipion nije ni planirao niti je posegnuo za uništenjem Kartagine, iako je to mogao uraditi i iako su to željeli i zahtijevali neki istaknuti pripadnici establishmenta Republike. Publije Scipion je ipak mir vidio na svoj način, koji je bio različit od ekstremnih stajališta pojedinaca.

Nakon pobjede u bitci koja je predodredila vladavinu nad Mediteranom, Publije Scipion je započeo završne pregovore sa kartaginskim izaslanicima radi konačnog zaključivanja mira i završetka jednog od najgorih ratova koji su pogodili zapadni Euromediteran. Naravno, uvjeti koje je sada ponudio Scipion jesu bili teži u odnosu na ranije prijedloge, ali je ipak Kartagina očuvana i kao država, a i njeni (posebno ekonomski) resursi i potencijali su očuvani. Cilj Publija Scipiona je bio da Kartagina više ne predstavlja prijetnju Republici i Italiji u vojnom i političkom smislu. Republika po tome miru nije imala nikakvih teritorijalnih dobitaka na afričkom tlu, matičnom području Kartagine. Jedino što je teritorijalno dobila Republika nakon pobjede u II. punskog ratu su bile hispanske oblasti, koje su bile ili polucivilizirane ili još uvijek „barbarske“. A i Hanibal ne samo da nije izručen, nego je ostavljen i da rukovodi Kartaginom.

Iako je najviše zahvaljujući rimsko - italskom oružju Sifaksovo kraljevstvo bilo pobijeđeno, ni u slučaju Numidije Publije Scipion nije ne samo predviđao neke teritorijalne aneksije, nego ni bilo kakve druge obaveze. Samo je na čelu toga kraljevstva postavljen saveznik Masinisa. I tako se završio teški II. punski rat koji je deceniju i po razarao Italiju, a da nije bilo ikakvih teritorijalnih kompenzacija u korist Republike ili njenog Italskog saveza na afričkom tlu koje je bilo matično područje Kartagine.

Zaključak djelovanja Publija Scipiona za II. Punskog rata

Sudeći po ponašanju Scipiona i u Hispaniji i u Africi jasno je da je njegova pomirljiva i sporazumaška platforma, uz pribjegavanje sili samo kada je to stvarno bilo neophodno, prema domorodačkim zajednicama bila ustvari njegova stvarna planirana i dobro osmišljena agenda, a ne samo ad – hoc ili improvizacijska taktika. Pitanje je samo da li je on tu strategiju imao osmišljenu još prije dolaska u Iberiju ili ju je razvio na terenu. Imajući u vidu da je Scipio elemente te strategije primijenio već odmah po dolasku na ibersko ratište, konkretno u osvajanju Nove Kartagine, moglo bi se pretpostaviti da je tu strategiju o promišljenoj i afirmativnoj politici on razradio i odlučio primijeniti prije nego što je isplovio za Iberiju. Scipion je nesumnjivo pravilno shvatio da autoritet i snaga kartaginske vlasti u Iberiji počiva na lojalnosti lokalnih zajednica kartaginskim vojskovođama na terenu. Da bi se ta struktura vlast urušila, bilo je potrebno da se lokalno ibersko stanovništvo privuće na rimsko – italsku stranu. Jedino je takva strategija garantirala preokret na frontu i u ratu.

Uostalom, Publije Kornelije Scipion je primjenjivao ovakvu strategiju ne samo iz pragmatičnih razloga kako bi osigurao pobjedu u ratu, nego posebno zato što je on vjerovao u nju kao standardnu i dobru politiku koje se treba držati i promovirati je. U prilog ove teze ide i činjenica da je Scipion Afrikanac uvijek nailazio na značajnu i potrebitu podršku među italskim saveznicima, kada bi se suočavao sa opstrukcijama, otporima i nerazumijevanju političkog establishmenta Republike. A za razliku od situacije u Hispaniji, Publije Scipion u Italiji nije imao ikakvu esencijalnu potrebu za dodvoravanjem saveznicima niti im je mogao nešto specijalno i posebno ponuditi izuzev sopstvene političke, moralne, savjetodavne podrške.

Posebno je značajno načelno vođenje promišljene politike Publija Scipiona i u ratu i u miru, ako se ima u vidu ponašanje Hanibala i njegove soldateske na putu prema Italiji i u samoj Italiji. II punski rat, sa svojih 17 godina trajanja, je imao skoro katastrofalne posljedice po Italiju, koja je bila poprilično pustošena. Posebno je teško stradao jug Italije gdje su se vodile kontinuirane borbene operacije od 216. do 202. god. p. n. e. Bez obzira na romantičarsko viđenje Hanibala u dijelu historiografije i pučke javnosti,[23] njegova kampanja u Italiji je od samoga početka bilo oličenje destruktivne najezde sa masovnim ratnim zločinima nad civilima i razaranjem njihove imovine. Livije (XXI, 57) opisuje pustošenje, pljačku i okrutnosti počinjene nad stanovništvom grada *Victumulae*, koje su po po naređenju počinili Hanibalovi vojnici nakon bitke kod Trebije. Livije (XXII, 6) spominje da je 6000 vojnika koji su se (neposredno nakon bitke kod Trasimenskog jezera), predali kartaginskom vojskovođi Maharbalu na „vjeru“ da će nakon razoružavanja biti pušteni na slobodu, Hanibal pokazujući pravu „punsku vjeru“ (*punica fides*) bacio u lance. Polibije (III, 86) navodi da je Hanibalova vojska nakon pobjede kod Trasimenskog

[23] Uobičajilo se u modernoj historiografiji, a posebno u mass – kulturi i medijskim prezentacijama II. punskog rata i Hanibala, ovoga prikazivati u nekom svjetlu koja mu uopće u stvarnoj povijesti nije pripadala. Na momente se on prikazuje kao neki „pravedni osvetnik“, čak i kao borac protiv imperijalizma. Ali u realnom svijetu, Hanibal je reprezent upravo jedne imperijalističke sile, tada čak i gore, beskrupuloznije i nemilosrdnije, nego što je bila Republika, i koja je stoljećima ranije gospodarila zapadnim Mediteranom. Kartagina je, za razliku od tadašnje Republike, bila ozloglašena zbog vjerolomstava i lošega postupanja prema saveznicima i podanicima. Kao imperijalistička sila koja se bazirala primarno i esencijalno na puko ekonomsko iskorištavanje, Kartagina je bila i bezkrupuloznija i ponašala se kao „pohlepni, neempatični, prepredeni i prevrtljivi trgovac“.

jezera prošla kroz teritoriju Umbra i Picena i dospjela na obalu Jadranskog mora. Tom prilikom su pljačkom stekli veliki plijen, a pobijeno je mnoštvo ljudi. Hanibal je izdao naredbu vojnicima da se pobiju svi odrasli muškarci koji im padnu u ruke. I Livije (XXII, 9) potvrđuje razaralački pohod Hanibalove soldateske nakon bitke kod Trasimenskog jezera, posebno u Umbriji i Picenumu, te u zemlji Marsa, Marucina i Peligna. Polibije u ovom odjeljku razloge ovakvih posvemašnjih ratnih zločina, vidi u Hanibalovoj „urođenoj mržnji protiv Rimljana".[24] Veliki broj stanovnika Italije je prodan u roblje, poglavito u Heladu. Zato su Ahejci otkupili znatan broj ovih zarobljenika.[25] U izvornoj građi (*Liv.* XXIII, 15; *App. Pun.* 57 - 58; 63 - 64; 134; *Cass. Dio* fr. knjige XV, 57, 30; *Zonar*, IX, 2) se navode još neki primjeri zločina, masakra, razaranja i sadističkog ponašanja kartaginskih trupa pod Hanibalovom komandom nad Rimljanima, Italicima i drugim rimskim saveznicima. Iako se Nucerija (grad i zajednica u Kampaniji) dogovorno predala 216. god. p. n. e., Hanibal je izigrao sporazum, i njene lokalne vijećnike i ostatak stanovništa na vrlo brutalan način dao poubijati. Hanibal je naredio i da se vijećnici Acere (grad i zajednica u Kampaniji) pobacaju u bunare i budu tamo živi zakopani. Hanibalove trupe su odgovorne za uništenje 400 gradova samo u Italiji. Hanibalovi vojnici su bacali ratne zarobljenike u jarke i rijeke, kako bi napravili mostove preko kojih bi prelazili. Zatim bi ih dali izgazati sa slonovima. Posebno su teška bili iživljavanja, kada su zarobljenici bili tjerani da se bore jedan sa drugim, braća protiv braće, očevi protiv sinova. Privredni kapaciteti i imovina su bili sustavno uništavani ili pljačkani, bilo od strane invazorske armije, bilo uslijed taktike „spržene zemlje", i kasnije zbog osvetničkih i kaznenih akcija armija Republike i njoj lojalnih Italika.

Naročito je stradalo seljaštvo, i to i u biološkoj sferi (ljudski gubici su bili enormni – smatra se da je sama Republika izgubila oko 300 000 ljudi -, posebno u muškoj populaciji radno sposobne dobi), i u ekonomskoj (uništenja mnogobrojnih imanja, česta izbjegništva, osiromašenje, gubitak stećenog kapitala) i u društvenoj sferi (slabljenje demokratskog pokreta). Pored seljaštva, stradala je i nobilska elita. Samo nakon bitke kod Kane moralo se naimenovati novih 170 senatora kako bi Senat morao normalno funkcionirati. Moral je pao (što će se u narednim decenijama naročito početi osjećati kada se počeo gubiti stari rimski sustav vrijednosti), a narod bio prilično umoran, a razbojništvo (čete odmetnika/hajduka su bile vrlo brojne) je prosto cvalo na jugu Italije (pojava koja se zadržala sve do modernih vremena). Nekada bogati i cvjetajući jug Italije, koji je uz Etruriju bio temelj razvitka civilizacije na ovom poluotoku, bio je u Hanibalovom ratu nepovratno uništen. Pored pustošenja, uništenja i masovnih ubijanja koja su izazivale Hanibalove trupe i njihovi saveznici, dijelovi Kampanije i juga Italije su bili izloženi i negativnom povratnom reakcijom Republike. Gradovi i područja, na kampanskom i južnoitalijanskom prostoru, koja su

[24] *Polyb.* IX, 22; 24 - 26. Hanibalov karakter opisuje i Livije (XXI, 4). Tako na jednoj strani ističe kako je Hanibal znao i slušati i zapovijedati, kako je bio popularan među vojnicima, spreman i na teškoće ali i na inspiraciju vojnicima da ih prevladaju, hrabar, promučuran i fizički i duhovno dobro izdržljiv, uzdržljiv u jelu, piću i uživanjima, marljiv i radišan, kako je dijelio sa vojnicima iste uvjete života, kako je prvi ulazio u bitku, a zadnji iz nje izlazio. Ali sa druge strane, Hanibal je imao i mane, pa je bio vrlo okrutan, perfidan i lukav, nije mario za istinu niti za svetost, nije imao straha pred bogovima, niti se pridržavao zakletvi. Hanibal je svoju hladnokrvnu okrutnost primijenio i kada je zauzeo Sagunt u Hispaniji. *Liv.* XXI, 14 – 15; *App. Pun.* 63. O drugim primjerima razaranja, pokolja, surovosti i ratnih zločina (uključujući i spaljivanje živih žena i djece) koje je počinila Hanibalova vojska u Italiji v. *Liv.* XXII, 13 – 14; 23; 25; XXIII; 5; 7; 10; 15; XXIV, 45; XXVI; 9. Seneka (*de ira*, 2, 5, 4) daje jednu mračnu sliku Hanibala koji zureći u rov ispunjen ljudskom krvlju, izgovara „kakav lijep pogled" (*o formosum spectaculum*). Livije (XXI, 1) spominje detalj da je Hanibal kada je imao devet godina, molio oca Hamilkara Barku (dok je ovaj vršio ritualno žrtvovanje i pripremao se za prekomorski pohod na Pirinejski poluotok) da ga povede sa sobom u Hispaniju. Onda je Hamilkara odveo svoga sina Hanibala do oltara, kako bi se ovaj zakleo da će on biti neprijatelj rimskog naroda.

[25] O tome v. *Liv.* XXXIV, 50

se odmetnula od Rima podvrgnuta su egzekucijama, pretvaranju u roblje i drugim kaznama (Kapua, Tarent, Bruti), što je uvijek praćeno konfiskacijom dijela čak i cjelokupnog zemljišta (na koja se naseljavaju rimski i latinski kolonisti). Dodatna negativna posljedica rata, koja se razvila iz činjenice da se dio južnoitalskih saveznika, nakon bitke kod Kane 216. god. p. n. e., odmetnuo od Republike i priključio Hanibalu, je bilo smanjivanje nivoa povjerenja Republike i njenih institucija prema saveznicima. To je onda dovodilo do postupnog pojačavanja kontrole Rima nad drugim članicama Italskog saveza, a sve kako se ne bi ponovila odmetnuća iz doba nakon bitke kod Kane. Inače se mijenjao i opći odnos Rimljana prema italskim saveznicima.[26]

Zanimljivo je da se i pored stravičnih razaranja Italije, i nanošenja golemih patnji njenom stanovništvu, Publije Kornelije Scipion prilično suzdržavao da svojoj vojsci naredi recipročno uništavanje dok je bio npr. na afričkom tlu i feničansko – kartaginskom užem području.

Za dotadašnje političke običaje Republike, neuobičajeni nagli uspon Scipiona Afrikanca u vojno – političkoj hijerarhiji, uz nesumnjive sposobnosti mladića, ima i druge razloge. Hanibalove pobjede su ostavile zgarište i među rimskom i italskom elitom. Prorijeđena i prilično ranjena elita niti je mogla, a niti je izgleda više i željela da se baš striktno drži starih običaja i strogih političkih i vojničkih pravila. Tako je paradoksalno upravo Hanibalov taktički genije omogučio da se uzdigne Scipion Afrikanac, kojem je olakšano i ubrzano uspinjanje po ljestvici rimske fluktuativne hijerarhije.

Hanibal nije stvorio Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg, ali ga je sigurno uzrokovao, dok se sam Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji stvarao i izgrađivao u tome razdoblju koje Polibije naziva „pomenuta nemirna vremena“.

[26] O teškim posljedicama II punskog rata v. i Donaldson, 2012, 108 : „The Italians suffered greatly as a result of the Hannibalic War, both during the conflict through the repeated military campaigns that swept back and forth between the Roman and Carthaginian zones of control and later when a victorious Rome imposed harsh punishments, especially land confiscations, in response to their treachery“; 108 – 109, fus. 211 : „Campania was the region of Italy most thoroughly ravaged by the Second Punic War. Both Roman and Carthaginian factions were responsible for this destruction: both, for example, plundered Bruttium at the close of the war, Hannibal in order to punish wavering allies and to provide for his army, and the Romans in retribution for supporting the Carthaginians (Appian *Hann.* 56-61). Terina was destroyed by Hannibal when he could no longer defend it (Strabo 6.1.5); the fall of Capua in 211 witnessed the enslavement of the citizens, though the city itself was not destroyed, the whole territory becoming public property of the Romans. Atellia and Calatia also surrendered at this time (Livy 26.16.5-13). The course of the war in southern Italy revolved around sieges and the devastation of farmland, even more than formal battle, once the Romans believed that Hannibal was too dangerous an opponent to attack directly. In 212, for example, the consuls led their men into Campania with the twin goal of destroying both Capua (in reprisal for that city's defection to Hannibal) and the ripening grain that supported it (Livy 25.15.18-19). For war-related devastation, see Brunt 1971, 86, 276-277; for subsequent Roman land confiscations see Brunt 1971, 278-284. Brunt notes that the cultivators of Capuan land probably remained, but "with precarious tenure, paying rent" which led to a general expropriation of their labor power in favor of Rome, leading to a wide impoverishment (282). For more on the long term impact of Hannibal's invasion, see Pedley 1990; Gabba 1994. For a complication of the Toynbean narrative of devastation, see Volpe 1990.“; Mesihović, 2015, 375 -376.

Publije Kornelije Scipion Afrikanac, vrijeme moći i „Sirijski rat“

Nakon II. punskog rata, Scipion Afrikanac je boravio u dvije diplomatske misije. Prvo je 193. god. p. n. e. kao član tročlane komisije poslan u sjevernu Afriku koja je trebala biti medijator u sporu Kartagine i kralja Masinise. Iste godine je on kao izaslanik poslan seleukidskom kralju Antiohu III. u Efes, gdje se susreo i sa Hanibalom. Scipion Afrikanac se inače žestoko protivio progonu Hanibala, što je zahtijevao zvanični Rim.

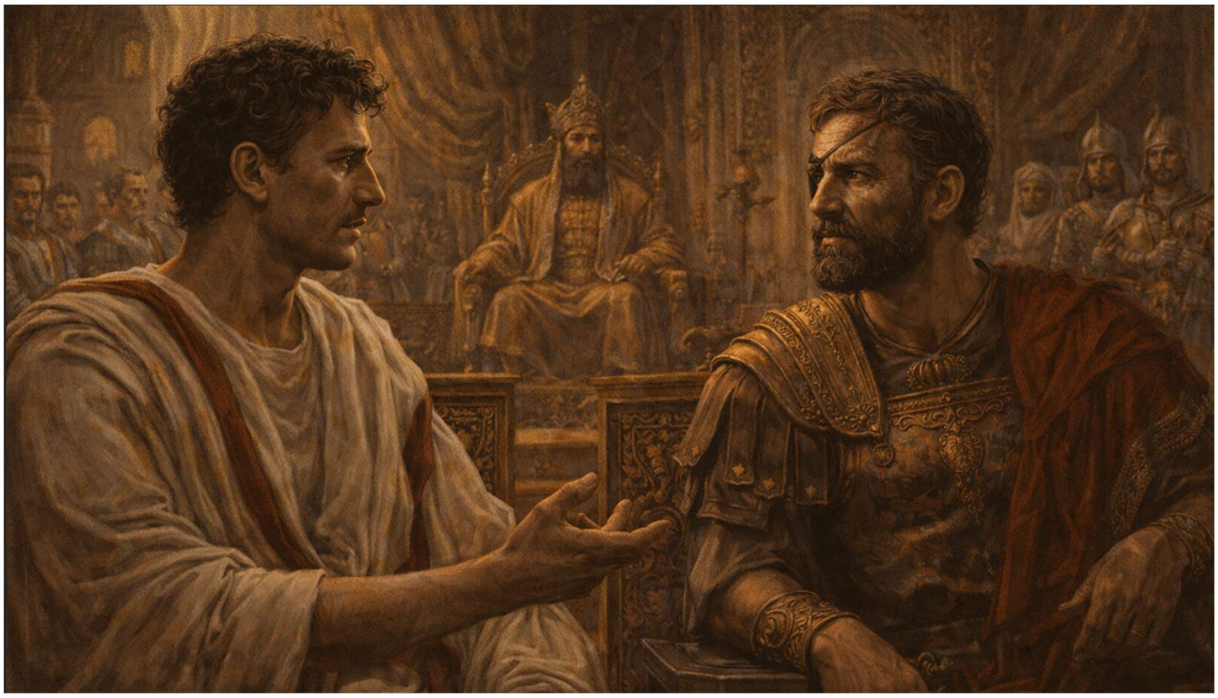

AI generirana slika

I ponašanje Publija Kornelija Scipiona Afrikanca u ratu koji je Republika vodila protiv seleukidskog kralja Antioha III. je vrlo i zanimljivo i intrigantno, posebno njegov odnos sa seleukidskim kraljem. Iako je u pohod protiv invazije Antioha III. Seleukidskog u ehejsko – jugoistočnoeuropsko područje krenuo kao privatno, civilno lice u pratnji svoga brata Lucija, konzula i oficijelnog komandanta kampanje, Publije Scipion (poradi i svoga iskustva i sposobnosti i ugleda) je ustvari imao vrlo bitnu ulogu i u vojnim i u diplomatskim pitanjima. Od samoga prelaska u Heladu, Publije Scipion Afrikanac je imao značajnu diplomatsku ulogu, sa ciljem da se ne gubi previše vremena u europskoj Heladi i da se pitanje rata riješi u Maloj Aziji. Odlučeno je da se iz savezništva sa seleukidskim kraljem Antiohom III. Ukloni Etolski savez, njegov glavni partner u Grčkoj.

Nakon razmatranja prijedloga koja su im braća Lucije i Publije prezentirali, upućeno je ponovo isto etolsko izaslanstvo sa molbom da im se smanji suma za isplatu ili da se iz predaje isključe muškarci i žene sa građanskim pravima. Sastavši se sa Publijem, izaslanici su ga obavijestili o tim etolskim molbama, a kada je Lucije odgovorio da je od Senata ovlašten da sklopi mir samo pod ranijim uvjetima, vratili su se natrag. Sa njima je nazad pošao i Ehedem koji im je savjetovao da zbog trenutnih prepreka sklapanju mira traže primirje i odlaganje sadašnjih nedaća, a da onda

upute poslanstvo Senatu. Etolci su prihvatili ovaj savjet i poslana je delegacija radi pregovora o primirju. Kada su stigli kod Lucija, poslanici su ga molili da im za sada dozvoli šestomjesečno primirje u toku koga bi poslali poslanstvo Senatu. Odavno riješen da pređe u Aziju, Publije je ubijedio brata da izađe u susret Etolcima. Braća Lucije i Publije su diplomatskim putem uspjeli da sprijeće savezništvo kralja Prusije sa Antiohom. Polibije prenosi sljedeći izvještaj (u poglavljima XXI, 13 - 17) o nastavku dešavanja u sirijskom ratu. Nakon poraza u pomorskoj bitci kod Mionesa u septembru 190. god. p. n. e. u kojoj su Rimljani i Rođani pobijedili snage Antioha III., i kada je još saznao da su trupe njegovih neprijatelja prešle na maloazijsko tlo, seleukidski kralj je odlučio da Luciju i Publiju pošalje molbu za mir. Za tu misiju je odabrao Heraklida iz Bizant, koji je dobio uputstva da kaže da je u slučaju postizanja mirovnog sporazuma Antioh III. spreman predati gradove Lampsak, Smirnu i Aleksandriju, zbog kojih je i počeo rat. Također, će se povući i iz drugih gradova u Eolidi i Joniji koji su u sadašnjem ratu prešli na rimsku stranu, ako Rimljani odluče da ih preuzmu. Uz sve to, obečao je i nadoknadu polovine troškova rata. Zanimljivo je da su ovo bila uputstva koja je izaslanik Heraklid trebao izreći na službenoj i javnoj audijenciji, ali su postojala i druga, tajna uputstva koja je Heraklid trebao reći u privatnoj susretu sa Publijem. Ovdje se jasno vidi kako je Antioh III. vodio i neku vrste tajne diplomatije sa Publijem Kornelijem Scipionom Afrikancem, sa ciljem zaustavljanja rata. Međutim, kada je Heraklid stigao na Helespont, zatekao je rimsko – italski tabor, ali ne i Publija Scipiona (od čije odluke je ustvari sve najviše i zavisilo) koji je još uvijek bio na europskoj strani poradi određenih religijskih razloga. Kada se nakon nekoliko dana, Publije Scipion Afrikanac konačno pojavio u taboru, Heraklid je pozvan pred vijeće pred kojim je izložio ona uputstva predviđena za službenu audijenciju. Uz to je pozivao Rimljane da ne iskušavaju previše svoju sreću i ne šire državu u beskraj, nego da je ograniče, po mogučnosti samo na Europu. Izrekao je još neke rečenice kako bi udobrovoljio Rimljane na mir. Nakon Heraklidovog govora, vijeće je odlučilo da konzul odgovori da je pravilno da Antioh III. isplati čitav iznos, jer je rat počeo njegovom krivicom, zatim da treba ne samo da oslobodi gradove u Eolidi i Joniji, već treba da se povuće na onu stranu planinskog lanca Taurus. Kada je saslušao odgovor, Heraklid se posvetio „njegovanju prijateljstva sa Publijem“.

AI generirana slika

Kada mu se pružila zgodna prilika za razgovor, Heraklid se obratio Publiju Scipionu, u skladu sa tajnim uputstvima. Kao prvo, kralj Antioh III. će vratiti Publiju njegovog sina, koji je bio zarobljen početkom rata, i to bez otkupa. Zatim mu obećaje u prvi mah onoliko novca koliko zatraži, a kasnije da sa njim dijeli i prihode svoje kraljevine ako mu pomogne da se mir sklopi pod od kralja predloženim uvjetima. Publije Scipion je odgovorio da prihvata obećanje o sinu, i da će biti veoma zahvalan kralju Antiohu III., ako ga ispuni. Ali, što se tiće ostalih stvari, Publije Kornelije Scipion Afrikanac je bio rezolutan da o tome nema govora, i iznio je savjet da kralj bolje i realnije razmisli o trenutnoj situaciji u kojoj se nalazi. Kako bi se odužio za obećanje o oslobađanju sina, Afrikanac je ponudio i odgovarajući savjet kraljevom izaslaniku koji je ovaj trebao prenijeti svome vladaru da ovaj pristane na sve i da nikako ne nastavlja borbu protiv Rimljana.

Nakon konačne pobjede rimsko – italskih snaga i njihovih saveznika u bitci kod Magnezije u decembru 190. god. p. n. e., Antioh III. je poslao novog opunomoćenika Muzeja radi pregovora o miru. Publije Scipion ga je primio vrlo prijateljski, a Muzej mu je rekao da Antioh III. želi da pošalje izaslanike koji će raspravljati o čitavoj situaciji i da moli Publija Scipiona da im garantira sigurnost. Dobivši pristanak, Muzej se vratio, a nakon nekoliko dana su stigli i kraljevi poslanici. Kada su pozvani pred vijeće, govorili su o mnogim različitim stvarima i zamolili Rimljane da u sreći budu blagi i velikodušni, jer to neće toliko koristiti Antiohu, koliko njima samima, kojima je Tihe dala vlast nad svijetom. U nastavku svoga govora, pitali su šta treba da učine da bi dobili mir i prijateljstvo sa Rimljanima.Vijećnici su onda pozvali Publija Scipiona da objavi njihovu odluku.

Kada su kraljevi izaslanici pristali na rimske uvjete, donijeta je zajednička odluka da se u Rim upute poslanici koji će pozvati Senat i Narod da ratificiraju ugovor. Tako je ponajviše zahvaljujući Publiju Korneliju Scipionu Afrikancu završen i sirijski rat. Publije Scipion je postao i prvi rimski državnik i vojskovođa koji je sa trupama boravio na sva tri kontinenta i kretao se sa jednog kraja Mediterana na drugi. I pored velike pobjede koju su braća Lucije i Publije Scipion ostvarili, mir u Apameji nije predviđao nikakvo širenje Republike. Umjesto da se na istoku (Balkanu i Maloj Aziji) uspostave područja koja bi Republika direktno kontrolirala i kojima bi direktno upravljala preko namjesnika, braća su preferirala uspostavu sustava država koji bi garantirao ravnotežu odnosu na zadovoljstvo i interes Republike i njenog Italskog saveza. O odnosu Scipiona Afrikanca i Antioha III. u vrijeme sirijskog rata, kraći zanimljiv prikaz se nalazi u leksikografskom djelu (Smith W, 1849:III, 746) : „In the war against Antiochus, the young son of Africanus, who accompanied his father, fell into the hands of the Syrian king. The latter offered to restore his captive without ransom, if Africanus would obtain for him a favourable peace; but although the father rejected his proposal, Antiochus sent him back his son while he was absent from the army in consequence of illness. Africanus out of gratitude advised Antiochus not to fight till he himself had rejoined the army. The object which he had in giving this advice it is impossible to say; it is quite inconceivable that Scipio meditated any treachery towards his own country; it is more propable that he hoped to induce Antiochus to consent to a peace before a defeat should expose him to harder and more humiliating terms. Antiochus, however, did not listen to his advice; and the decisive battle was shortly afterwards fought near Mount Sipylus, in which the Syrian king was totally defeated. Antiochus now applied again to Africanus, who used his influence in the king as favour with his brother Lucius and his council of war. The terms of peace were severe, but they did not appear sufficiently severe to the Roman senate, who imposed much harder conditions upon the conquered monarch in the treaty which was finally made.“

U Apameji su i rimski zapovjednik Gnej[27] i desetočlana Komisija saslušali sve delegacije koje su im došle, i nakon regulirali situaciju i stanje u egejsko – maloazijskom području. To je uključivalo i rješavanje teritorijalnih pitanja, a posebno je nagrađen Eumen i njegovo pergamsko – atalidsko kraljevstvo. Republika za sebe nije uzela nijedan pedalj maloazijske ili egejske teritorije. Uglavnom su se zadovoljili jačanjem savezničke i klijentske mreže.[28] Rimljani su se u nastavku zadovoljavali svojim pravom da budu arbitri u skoro kroničnim sporovima raznoraznih helenskih, helenističkih i orijentalnih zajednica i kraljeva.[29] Time su oni ostvarivali znatan utjecaj i moć, jer su koristeći lokalne zavade i nemogučnost istočnjačkih državica da samostalno i diplomatski riješe međusobne sporove postavljali sebe kao i glavni faktor i garant političkog razvitka i uređenja Istočnog Mediterana. A to je bilo i jeftinije i produktivnije i efikasnije a i znatno manje rizično, nego da se šalju vojni efektivi na tako udaljena područja kako bi se održavala hegemonija Republike.

Za razliku od vanjskopolitičkih uspjeha (i to u strateškom smislu) i prilično dobrog snalaženja, u unutarnjoj politici Republike i pored određenih taktičkih uspjeha, Publije Scipion Afrikanac Stariji je imao skoro konstantne probleme i pritiske. Njegovi protivnici u političkoj areni Republike su bili i sposobni i organizirani i beskrupulozni i bilo ih je dosta.[30] Razlozi takvog protivljenja koje je dolazilo iz dijela elite i establishmenta su bili i njegovo helenofilstvo, i njegove liberalne političke sklonosti, ali i iznimna popularnost. O popularnosti Publija Kornelija Scipiona Afrikanca u Rimu i Italiji svjedoći njegov povratak nakon pobjede kod Zame i proslava trijumfa.[31] U tom trijumfu je inače proveden kao zarobljenik i Sifaks, koji je kasnije umro u zatvoru.

---

[27] Gnej Manlije Vulso/*Cnaeus Manlius Vulso* (konzul za 189. god. p. n. e.), proslavio se velikim pohodom protiv Galata u Maloj Aziji.

[28] *Polyb.* XXI, 46

[29] *Polyb.* XXII, 1; 4; 6 – 7; 10 – 15; XXIII, 1; 6; XXIV, 1 – 2.

[30] O tim zbivanjima v. *Polyb.* XXIII, 14.

[31] *Polyb.* XVI, 23

Publije Scipion, karakter i osobine

Po Polibiju, (X, 3) Publije Scipion je bio karakterističan po tome što se oslanjao na pamet, a ne na sreću. Iako, po Polibiju, Publije Scipion nije vjerovao u praznovjerice i sujevjerje, on je bio vrlo praktična i promučurna osoba koja je znala iskoristiti takvu poslovičnu lakovjernost koje proizlazi iz sujevjerja i pojedinaca ali i čitavih zajednica i naroda. Tako je, zaogrčući se i božanskim plaštem, podizao svoj ugled i autoritet među masama. Publije Scipion je i vojnicima kojima je zapovijedao i običnim ljudima kojima se obraćao u areni politike Republike ulijevao određeno uvjerenje da u svemu postupa po božanskom nadahnuću[32]. Ali, svo to zaogrtanje božanskim i religijskim je bila samo forma za Publija Scipiona i sredstvo za lakše kontroliranje i usmjeravanje masa i vojnika. Činjenica je da se on uopće nije oslanjao na božansku ili neku drugu metafizičku inspiraciju, nego su svim njegovim poduhvatima prethodili proračuni i predviđanja i da su mu djela imala očekivani ishod.

Livije (XXII, 53) opisuje odlučnost koju je mladi Publije Scipion iskazao nakon katastrofe kod Kane 216. god. p. n. e. On je tada nosio čin vojnog tribuna i samo je njegova hladnokrvna spremnost spriječila rastrojstvo dijela vojske koji se sklonio u grad Kanusij (*Canusium*). Scipion Afrikanac Stariji je bio osoba velike intelektualne snage i kulture, izvrsno obrazovan. Tečno je govorio grčki, a sopstvene memoare je napisao na grčkom jeziku; bio je i talentiran govornik. Njegove vrline su bile i duboko samopouzdanje i razvijen osjećaj za poštenje.

Sudeći po podacima iz do danas poznate izvorne građe, i pored toga što je u osnovi bio milostiv, dobrodušan i simpatična osoba, Scipion Afrikanac Stariji je znao biti u sukobu sa političkim oponentima i protivnicima osor, oštar i arogantan. Posebno je to bilo primjetno u njegovoj reakciji kada su njegov brat i on bili pozvani da podnesu financijski izvještaj nakon završetka sirijskog rata. Scipion Afrikanac Stariji (i pored nesumnjive odanosti republikanskom sustavu) je i stvarno pokazivao sklonost ka samovolji i političkoj aroganciji, koristeći svoje pobjede i zasluge za Republiku, pa je time još više izazivao sumnjičenja i neklonost rimskih konzervativnih krugova. Uvijek kada bi bio optužen za neko djelo, nikada se nije argumentirano branio, nije želio nikome da polaže račun niti da se povinuje zahtjevima naroda i državnih institucija, nego je skoro uvijek uzvraćao isticanjem svojih zasluga. Sebi svojstvenom arogancijom mogao je samo još više da podstakne neprijateljstvo prema sebi i stvori nove bespotrebne protivnike. Smatrao je nedostojnim i ispod svoje časti da odgovara na bilo kakve optužbe, jer su samo zahvaljujući njemu Rimljani "zagospodarili Azijom, Libijom i Iberijom". Ali tu njegovu političku aroganciju ne treba shvatati u tome smislu da je Scipion Afrikanac Stariji imao viziju i cilj da uspostavi neku vrstu tiranije u Republici. On sam, je sigurno bio vjeran republikanskom idealu slobode, rimskom narodu i ustavnom poretku, i unatoč svim kušnjama, kojima je kao i svaki drugi čovjek na visokom položaju i sa takvom slavom bio izložen, nikada nije ni pomislio da zloupotrebi svoju moć kako bi nametnuo ličnu vlast Republici.

[32] Vrlo detaljan opis takvog ponašanja Publija Scipiona (i to od njegove mladosti) daje i Livije (XXVI, 19).

„Scipionovska vizija“

Osnove političke ideje o ugovorenoj kooporaciji i suradnje unutar očuvane hegemonije Republike, Publije Scipion je kreirao i u toku sopstvenog obrazovanja, i poradi svoje helenofilske sklonosti, ali i uslijed iskustva ranih godina II. punskog rata obilježenih teškim porazima rimsko – italske vojske. Nekim od tih poraza kao što su Ticino i katastrofa kod Kane, Publije Scipion je bio i neposredni svjedok. Velika ratna stradanja, gubitci i rasipanje ljudskih života, razaranje materijalnih dobara i imovine, pustošenja i patnje ljudi kojima je Publije Scipion svjedočio, nesumnjivo su kod njega razvijala shvatanja o potrebi nekoga mira i politike kooperacije kako bi se u budućnosti sprečavale takve ratne katastrofe kao što je bio II. punski rat.

Njegove strateške smjernice su nesumnjivo bile oblikovane u okvirima liberalnih, filohelenističkih gledišta. Da su ideje o ravnopravnosti zajednica, kao optimalnom rješenju za međunarodne probleme, bile raširene u mediteranskom svijetu helenističkog razdoblja, pokazuje i Polibijevo (II, 38) hvaljenje državnog uređenja i političkog sustava Ahajskog saveza. Ali i rimska politička tradicija III. st. p. n. e. je održavala, zastupala i promovirala određene principe ponašanja, što je sažeto izrazio rimski izaslanik Korunkanije mlađi u svome odgovoru regentici Teuti.[33] Uostalom to je i bilo u skladu sa tadašnjim političko – društvenim i institucionalnim ustrojem Republike, za koji Polibije (III, 2) navodi da je upravo to najviše pomoglo Rimljanima da ne samo steknu vlast nad Italicima, Sikeliotima, Iberima i Keltima, nego da se nakon pobjede nad Kartaginjanima među njima začne ideja o svjetskoj vlasti. Po Polibiju (III, 4) ta ideja se razvila i ostvarila u periodu od 53 godine kada se zaokružuje rast i napredovanje Rimske Republike. Tada su, po njemu, svi kao nešto razumljivo i neizbježno shvatili da će ubuduće slušati Rimljane u pokoravati se njihovim naređenjima. A upravo je u prvom periodu toga Polibijevog 53godišnjeg razdoblja bila nezaobilazna politička, vojna, međunarodna i kulturna djelatnost Publija Scipiona Afrikanca Starijeg. Livije (XXII, 13) govoreći o lojalnosti italskih saveznika i pored užasa i terora koji su trpili od Hanibalove vojske nakon njenog prodora na jug Italije, navodi sljedeće : *nec tamen is terror, cum omnia bello flagrarent, fide socios dimouit, uidelicet quia iusto et moderato regebantur imperio nec abnuebant, quod unum uinculum fidei est, melioribus parere.*(„Pa ipak taj strah, premda je sve plamtilo ratom, ne odvrati saveznike od vjernosti, očigledno zato jer im se pravedno i umjereno vladalo, niti su oni odbijali – što je bilo jedina garancija vjernosti – da slušamo bolje od sebe“.). [34]

Zastupanje politike koegzistencije je moguće promatrati i kroz jednu prizmu. Vrijeme kada se Publije Scipion izgrađivao kao političar, vojskovođa i državnik su bile vrlo turbulentne i stresne za euromediteransko područje. Gotovo simultano su započeli i dugo trajali Savezнički rat u Heladi i Egeju, rat za Koile Siriju između Antioha III. i Ptolemeida, rat Bizanta, Rođana i Bitinije, ratovi između berberskih zajednica u Numidiji. Sa funkcionalnim provođenjem „scipionovske vizije“ sav taj teret ratovanja na helenističkom istoku Mediterana bi postajao stvar prošlost.

Pored samoga karaktera i osobnosti Publija Scipiona te subjektivnog razvoja njegovih promišljanja, stavova i uvjerenja na oblikovanje „scipionovske vizije“ imale su nesumnjivo

[33] *Polyb.* II, 8

[34] Zanimljiv primjer sprečavanja prelaska na Hanibalovu stranu umješnim diplomatskim pristupom primijenio je Marcel u Noli, nakon bitke kod Kane. *Liv.* XXIII, 15.

značajnog utjecaja i određene objektivne okolnosti. U prvom redu to je bilo osluškivanje raspoloženja običnog naroda i šire rimsko – italske javnosti, a koje je nakon završetka II. punskog rata bilo izraženo antiratno i neimperijalističko. II. punski rat je iscrpio kapacitete i resurse rimskoga naroda i Italije, i najveće žrtve u njemu je upravo podnio obični narod koji je bio i glavna žrtva Hanibalovih pohoda i napada i toga da su iz njegovog reda mobilizirane stotine hiljada vojnika slanih da se bore više godina širom zapadnog Mediterana. Građanima je bilo dosta svega, i novih napora, i novih tereta i novih ratova, a vojnici (koji nisu bili profesionalci) su samo željeli da se vrate kućama. Ovi stavovi su izgleda bili vrlo jasno prisutni i artikulirani u široj javnosti.[35] A izgleda da je i rimski dramaturg Tit Makije Plaut (*Titus Maccius Plautus*; cc. 254 – 184.

[35] Owens, 2000, 386 – 389 : „However, the mood of the people of Rome in 200 B.c., a politically turbulent year, was more complex than *sununum es commune gaudium*. Fresh upon the victory over Hannibal, the Senate was preparing to fight a war in Greece against Philip V of Macedon. Since the autumn of 201 senatorial ambassadors had been sent to various Greek states to canvass support for Roman intervention; during this same period ambassadors from a number of Greek states had been in Rome to complain about Philip's aggressions. [footnote 8 : On the diplomatic activity in the period leading up to the outbreak of hostilities see Meadows 1993.]. In March 200 the consul P. Sulpicius Galba, having received Macedonia as his province, proposed a declaration of war against Philip to the Centuriate Assembly. But a tribune, O. Baebius, spoke against the bill, and war was rejected by nearly every voting division (*ab omnibus ferme centuries antiquata est*, Liv. 31.6.3). Livy reports that the people were exhausted from the length of the war they had just completed and that Baebius was able to exploit their discontent.

In response, the Senate advised Galba to try again. The war was approved after a vigorous speech from the consul. Livy does not indicate any interval between the first and second rogations; nonetheless, McDonald and Walbank have posited a delay of up to several months, arguing that the Centuriate Assembly did not reverse itself until as late as July. [footnote 9 : McDonald and Walbank 1937. They are elaborating Holleaux's hypothesis ([1921] 1969, 267-68), that a considerable interval was required to coordinate the Centuriate Assembly's vote for war with the diplomatic activity of a senatorial legation in Greece, part of whose mission would have been to convey the declaration to Philip in a formal *rerum repetitio and belli indictio*. Dahlheim (1968, 247) sees further evidence of an interval between the two votes in the fact that Galba took his army overseas only at the end of the campaigning season. Reckoning retrogressively from landing of the Roman forces in Greece, Dahlheim suggests mid-August as the terminus ante quern for the second vote. Briscoe (1973, 44-45) also moves the second vote forward a couple of months, as does Scullard (1980, 247, 505 n. 5)]. Errington agrees with this, offering an argument directly relevant to the present study: that the Senate had to spend some time engaged in vigorous politicking before it could overcome opposition to the war. [footnote 10 : Errington 1972, 137]. However, the chronology of the two war votes is far from a settled matter. Some have objected that a significant interval between the two votes distorts the text of Livy; Warrior, a recent proponent of this view, argues that approval of the war followed soon upon its initial rejection. [footnote 11 : Warrior 1996, 64-66, developing a critique that was initially suggested by Balsdon (1954, 30-42) and further advanced by Rich (1976, 77-82).].

At first glance, a quick reversal of the initial vote seems to suggest that antiwar sentiment was superficial. However, even without a significant interval between the two rogations there is evidence that antiwar feeling ran deep and persisted even after the war was approved. First of all, even Livy's spare summary of Baebius' speech against the war suggests that the Roman people were tired of fighting, unable to enjoy the fruits of peace, and resentful of the Senate's neglect as it pursued fur-ther conquest: *Q. Baebius tribunus plebis, viam antiquam crimimmdi patres ingressus, incusaverat bella ex betas seri ne pace unquam frui plebs posses* (31.6.4). The war just concluded had largely been fought in Italy. The fifteen years Hannibal spent in bringing the war to Roman territory had had a devastating effect on the people and land of central and southern Italy. [footnote 12 : On the devastation of the Italian countryside in the Second Punic War and its lasting effects see Cornell 1996.]. It is unlikely that Livy was exaggerating when he described Roman plebs as *fessi diuturnitate et gravitate belli* and attributed their initial rejection of the new war in part to *taedio periculorum laborumaue* (31.6.3).

Galba's speech in the *contio* prior to the second vote is Livy's creation; however, it is possible that Livy reflected some of the arguments that the consul actually put forward. [footnote 13 : Briscoe (1973, 18-19) suggests that Livy had access to Galba's arguments in one or more of his annalistic sources. a. Harris (1979, 214), who rejects the authenticity of the speech, "though it may of course accidentally happen to reproduce the arguments Sulpicius really used."]. This speech as well acknowledges the people's war—weariness, but attempts to convert it into a reason in favor of going to war. The central argument was that the choice before the people was not one of war or peace, but whether to fight Philip in Greece or in Italy. Referring to the last war, Galba maintained that, had the Romans been prompt in honoring their obligations to the people of Saguntum, they would not have had to face Hannibal in Italy; similar delay in assisting Rome's friends in the Greek East would bring with it similar catastrophe, but with an

god. p. n. e.)[36] u svojim dramama na neki indirektan način izražavao to nezadovoljstvo plebsa sa II. makedonskim ratom.[37] Pronicljivi Publije Scipion Afrikanac je jasno razumio ove „duhove" naroda i onda ih je pokušavao na neki način i arikulirati i profilirati u svoj politički program.

Smjernice rimske vanjske politike u skladu sa „scipionovskom vizijom" nailazimo i u Polibijevom opisu (XVIII, 36 - 37) dogovaranja savezničkog vijeća (za vrijeme II. makedonskog rata) vezano za to pod kojim uvjetima treba sklopiti mir. U govoru (koji prenosi Polibije, XVIII, 37) Tita Flaminija održanom u Dolini Tempe prilikom dogovaranja sa helenskim i ilirskim saveznicima u II. makedonskom ratu, a nakon pobjede kod Kinoskefale nad makedonskim kraljem Filipom V (vl. 220 - 179 god. p. n. e.), ogledaju se principi rimske vanjske politike prema civilizovanim državama :

> ὁ δὲ Τίτος ἀναδεξάμενος ἀστοχεῖν αὐτὸν ἔφησεν οὐ μόνον τῆς Ῥωμαίων προαιρέσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοῦ προθέσεως καὶ μάλιστα τοῦ τῶν Ἑλλήνων συμφέροντος. οὔτε γὰρ Ῥωμαίους οὐδενὶ τὸ πρῶτον πολεμήσαντας εὐθέως ἀναστάτους ποιεῖν τούτους: πίστιν δ᾽ ἔχειν τὸ λεγόμενον ἔκ [τε] τῶν κατ᾽ Ἀννίβαν καὶ Καρχηδονίους, ὑφ᾽ ὧν τὰ δεινότατα παθόντας Ῥωμαίους, καὶ μετὰ ταῦτα γενομένους κυρίους ὃ βουληθεῖεν πρᾶξαι κατ᾽ αὐτῶν ἁπλῶς, οὐδὲν ἀνήκεστον βουλεύσασθαι περὶ Καρχηδονίων: καὶ μὴν οὐδ᾽ αὐτὸς οὐδέποτε ταύτην ἐσχηκέναι τὴν αἵρεσιν, ὅτι δεῖ πολεμεῖν πρὸς τὸν Φίλιππον ἀδιαλύτως: ἀλλ᾽ εἴπερ ἐβουλήθη ποιεῖν τὰ παρακαλούμενα πρὸ τῆς μάχης, ἑτοίμως ἂν διαλελύσθαι πρὸς αὐτόν. διὸ καὶ θαυμάζειν ἔφη πῶς μετέχοντες τότε τῶν περὶ τῆς διαλύσεως συλλόγων ἅπαντες νῦν ἀκαταλλάκτως ἔχουσιν. "ἢ δῆλον ὅτι νενικήκαμεν; ἀλλὰ τοῦτό γ᾽ ἐστὶ πάντων ἀγνωμονέστατον: πολεμοῦντας γὰρ δεῖ τοὺς ἀγαθοὺς

---

adversary more formidable than Hannibal, one who would easily enlist in his cause Rome's untrust-worthy allies in southern Italy (31.7.3). The Roman people knew that the worst of their suffering in the previous war had been caused by the presence of their enemy in Italy, and the consul urged them to fight the enemy on his turf rather than their own: *Hostium urbes agrique faro atque igni vastentur. Experti iam sumus foris nobis quam domi feliciora potentioraque arma esse* (31.7.13-14). Thus Galba converted the painful memory of the old war into an incentive for the new one. Getting the assembly to change its mind required material concessions as well as clever rhetoric and the specter of another Hannibal. A practical element in Galba's persuasion appears to have been an exemption granted to Scipio's African veterans from serving again against their will (31.8.5-6). [footnote 14 : Some have argued that Scipio Africanus was opposed to the new war. If this were the case, Scipio's motives were likely complicated and included not only personal concern for his veterans, who had borne the brunt of the war just concluded, but also a desire to check his political rivals' pursuit of glory in the new war. Cf. Harris 1979, 218; Briscoe 1973, 46. Scullard (1973, 82-86) suggests that Scipio was attuned to the people's war-weariness. Dorey (1959), emphasizes Scipio's desire to frustrate his rivals' pursuit of glory.]. Another source of opposition to the new war may have been a number of state creditors who had lent the state money during the war with Hannibal; the new war jeopardized the final repayment they were owed that year. Many of these creditors sought to buy land that was currently for sale, much of it offered by owners of smaller holdings who lacked the capital to restore land neglected or ravaged in the previous war. The price was probably low, and the creditors were eager to buy; thus their anxiety about repayment. [footnote 15 : Briscoe 1973, 93]. Livy reports that these private creditors demanded "what was fair (*aequum postularent*), and when the state still remained opposed to paying back the debt, they discerned a midpoint between what was fair and expedient (*medium inter aequum et utile*)," namely, a compromise that granted the state's creditors the use of ager publicus near Rome at nominal rents (31.13.5). Thus the Senate overcame the reluctance of a second group through another material concession."

[36] O Plautu v. Budimir – Flašar, 1963, 147 – 160.

[37] O tome Owens, 2000.

ἄνδρας βαρεῖς εἶναι καὶ θυμικούς, ἡττωμένους δὲ γενναίους καὶ μεγαλόφρονας, νικῶντάς γε μὴν μετρίους καὶ πραεῖς καὶ φιλανθρώπους. ὑμεῖς δὲ τἀναντία παρακαλεῖτε νῦν. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς Ἕλλησι ταπεινωθῆναι μὲν ἐπὶ πολὺ συμφέρει τὴν Μακεδόνων ἀρχήν, ἀρθῆναί γε μὴν οὐδαμῶς". τάχα γὰρ αὐτοὺς πεῖραν λήψεσθαι τῆς Θρᾳκῶν καὶ Γαλατῶν παρανομίας: τοῦτο γὰρ ἤδη καὶ πλεονάκις γεγονέναι. καθόλου δ᾽ αὐτὸς μὲν ἔφη καὶ τοὺς παρόντας Ῥωμαίων κρίνειν, ἐὰν Φίλιππος ὑπομένῃ πάντα ποιεῖν τὰ πρότερον ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐπιταττόμενα, διδόναι τὴν εἰρήνην αὐτῷ, προσλαβόντας καὶ τὴν τῆς συγκλήτου γνώμην: Αἰτωλοὺς δὲ κυρίους εἶναι βουλευομένους ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν. τοῦ δὲ Φαινέου μετὰ ταῦτα βουλομένου λέγειν ὅτι μάταια πάντα τὰ πρὸ τοῦ γέγονε: τὸν γὰρ Φίλιππον, ἐὰν διολίσθῃ τὸν παρόντα καιρόν, ἤδη πάλιν ἀρχὴν ἄλλην ποιήσεσθαι πραγμάτων: ὁ Τίτος αὐτόθεν ἐξ ἕδρας καὶ θυμικῶς "παῦσαι" φησὶ "Φαινέα, ληρῶν: ἐγὼ γὰρ οὕτως χειριῶ τὰς διαλύσεις ὥστε μηδὲ βουληθέντα τὸν Φίλιππον ἀδικεῖν δύνασθαι τοὺς Ἕλληνας." („Riječ je zatim uzeo Tit. Rekao je da Aleksandar[38] griješi ne samo što se tiće rimske politike, već i njegovih sopstvenih namjera, a najviše helenskih interesa. Naime, niti su Rimljani ikada uništili ijednog neprijatelja nakon prvog rata, o čemu svjedoći slučaj Hanibala i Kartaginjana,-iako su od njih mnogo pretrpili, kada su došli u situaciju da im učine što god žele, nisu donijeli nikakvu nepopravljivu odluku – niti je on sam ikada smatrao da protiv Filipa treba ratovati do uništenja, te da je kralj pristao na uslove koji su mu bili postavljeni prije bitke, spremno bi sklopio mir sa njim. Zato ga čudi da su svi koji su ranije učestvovali na mirovnoj konferenciji sada tako nepomirljivi. „Da li je uzrok tome naša pobjeda? Ako jeste, to i nerazumno i bezosjećajno – dobri ljudi treba da su strogi i neumoljivi u ratu, hrabri i ponosni u porazu, umjereni, blagi i humani u pobjedi. Vaši zahtjevi su suprotni ovim principima. Pored toga, i samim Helenima odgovara da makedonska kraljevina bude znatno oslabljena, ali ne potpuno uništena, jer bi u tom slučaju ubrzo okusili tračko i galsko nasilje, što se već više puta desilo“. Uopšteno govoreći, i on i svi prisutni Rimljani smatraju da Filipu treba dozvoliti sklapanje mira ako ispuni ranije zahtjeve saveznika i pod uvjetom da se složi Senat, a Etolci su slobodni da sami za sebe odlučuju. Kada je nakon toga Feneja[39] pokušao da kaže da su onda uzalud svi raniji uspjesi i da će Filip početi od početka ako se izvuće iz ove krize, Tit je ljutito povikao ne ustajući sa stolice :

[38] Aleksandar, predstavnik Etolskog saveza, zalagao se da se rat protiv kralja Filipa V. Antigonida vodi do kraja, odnosno do zbacivanja sa makedonskog prijestolja.

[39] Tadašnji strateg Etolskog saveza.

„Dosta sa tim glupostima, Feneja! Ja ću voditi pregovore tako da Filip neće moći da naškodi Helenima da to i želi.““).

Tit je imao još jedan razlog da se sklopi mir sa Filipom V. jer je dobio vijesti da je Antioh III. Seleukidski sa vojskom isplovio iz Sirije u pravcu Europe. I mirovni ugovor kojim se završio II. makedonski rat nije donio Republici direktnu teritorijalnu ekspanziju na Balkanu, niti osnivanje novih provincija. Po Polibiju (XVIII, 44) odredbe toga sporazuma su sadržavale i stavku da će svi Heleni u Aziji i Europi biti slobodni i da će živjeti po svojim zakonima. Republika bi se zadovoljila pokretnim ratnim plijenom, predajom svih zarobljenika i dezertera, velike većine ratnih brodova i odštetom od 1000 talenata koja bi se isplatila u roku od 10 godina. „Slobodu“ malim helenskim polisima Senat i konzul su javno obznanili u toku Istamskih igara, što je momentalno bilo izazvalo val oduševljenja svih onih koji su došli na stadion da promatraju igre.[40]

Mirovni ugovori postignuti nakon rimskih pobjeda u II. punskom ratu, II. makedonskom ratu, sirijskom ratu i galatskom ratu (u kojem su legije prodrle u dubinu Male Azije), iako su donijeli rimsku hegemoniju na Mediteranu, tako u skladu sa „scipionovskom doktrinom“ nisu podrazumijevali teritorijalnu ekspanziju Republike na teritorijama civiliziranih država i zajednica. Niti je kartaginska država uništena, niti je sam grad zauzet i okupiran. Republika nije pretvorila u neki provincijski mandat ni jedan pedalj afričkog tla. Republika nije ni svoju provincijsku organizaciju proširila istočno od Jonskog mora niti ostavila garnizone u Makedoniji, balkanskoj Heladi i Maloj Azije. Republika se zadovoljavala pokretnim ratnim plijenom, ratnim odštetama, kontribucijama, širenjem utjecaja, uspostavom ravnoteže moći, proklamiranjem „slobode“ kako bi se raspračavala carstva, savezi i hegemonije, nagrađivanjem saveznika sa teritorijama i sl. Republika je u takvom sustavu insistirala i na stvaranju, održavanju i očuvanju ravnoteže između Numidije, Kartagine i helenističkih država, sa zadržavanjem uloge vrhovnog hegemona i arbitra u svim odnosima i sporovima na čitavom Mediteranskom bazenu. Ugovore sa poraženim vladarima i državama Rimljani su znali tako vješto sročiti kako bi se očuvala ravnotežu moći, a bez narušavanja rimske hegemonije i da se ujedno stekne utisak u javnosti kako Rimljani i ne narušavaju ničiju nezavisnost i slobodu. Jedino gdje se širio teritorij rimskog imperija u ovom periodu su bile „barbarske“ zemlje u Cisalpinskoj Galiji, Venetu, Istri i posebice Hispaniji.

[40] *Polyb.* XVIII, 46

Zaključak

Kao što je već istaknuto, u zadnjim godinama II. punskog rata i narednim decenijima u Republici se bio zaoštrio sukob između dvije grupacije, koje bi se mogle načelno, u smislu *terminus technicus*, nazvati „filohelenska“ i „konzervativna“. Nesumnjivo su Scipion Afrikanac Stariji i njegov filohelenski kružok duže od decenije ostvarivali dinamičan utjecaj na unutarnju i vanjsku politiku. U unutarnjoj politici Scipion Afrikanac Stariji je bio pristaša senatskog sustava uprave, ali njegova i njegovih suradnika i prijatelja politika se manifestirala i u poboljšavanju stanja siromašnijih slojeva naroda, dodjelom zemljišta i osnivanjem kolonija. Scipion Afrikanac je za cilj postavio olakšanje vojne službe i smanjenje neposrednih poreza. Scipion Afrikanac Stariji je bio popularan među svojim bivšim vojnicima, koji su s njim izveli priličan broj vojnih pohoda, a tako isto i među plebejcima, gdje je imao brojnu i razgranatu klijentelu. Scipion Afrikanac je naseljavao svoje veterane širom tadašnjeg rimskog svijeta, čime je izlazio u susret upravo skromnijim slojevima društva. Prema italskim saveznicima je vođena umjerena politika uvažavanja i njihovih interesa i želja. Na žalbe, molbe i zahtjeve latinskih i italskih saveznika Scipion Afrikanac Stariji i njegovi saradnici su odgovorili provođenjem izvjesnih mjera u korist saveznika, pa je tako osnovan veliki broj novih latinskih kolonija u koje su prihvaćani Italici, rimsko građanstvo je dodijeljeno građanima Formija, Funda i Arpina, vraćena su prava onim Kampancima kojima su zbog pobune i nelojalnosti bila oduzeta 211. god. p. n. e. i dopušteno je velikom broju porodica sa latinskim pravom da se dosele u sam grad Rim i u mnogobrojne rimske kolonije (dobijajući na način i rimsko građanstvo).

U okvirima spoljne politike Publije Kornelije Scipion Afrikanac i njegov kružok su se zalagali za stvaranje neke vrste konfederacije ili samo saveza civiliziranih država Mediterana na čelu sa Republikom kao voditeljem i garantom njegovog postojanja i funkcioniranja. Smjernice ovakve politike, ne samo prema helenističkim državama i kraljevima, nego i prema iberskim i ilirskim narodima, Scipion Afrikanac je izložio u svom pismu (a koji prenosi Polibije, XXI, 11) upućenom bitinskom kralju Prusiji, navodeći u njemu i konkretne primjere rimske velikodušnosti i zahvalnosti :

> ὅτι Ἀντίοχος ὁ βασιλεὺς παραγενόμενος εἰς τὰς Σάρδεις ἀπὸ τῆς προρρηθείσης στρατείας διεπέμπετο συνεχῶς πρὸς Προυσίαν, παρακαλῶν αὐτὸν εἰς τὴν σφετέραν συμμαχίαν. ὁ δὲ Προυσίας κατὰ μὲν τοὺς ἀνώτερον χρόνους οὐκ ἀλλότριος ἦν τοῦ κοινωνεῖν τοῖς περὶ τὸν Ἀντίοχον: πάνυ γὰρ ἐδεδίει τοὺς Ῥωμαίους, μὴ ποιῶνται τὴν εἰς Ἀσίαν διάβασιν ἐπὶ καταλύσει πάντων τῶν δυναστῶν. παραγενομένης δ᾽ ἐπιστολῆς αὐτῷ παρά τε Λευκίου καὶ Ποπλίου τῶν ἀδελφῶν, κομισάμενος ταύτην καὶ διαναγνοὺς ἐπὶ ποσὸν ἔστη τῇ διανοίᾳ καὶ προείδετο τὸ μέλλον ἐνδεχομένως, ἅτε τῶν περὶ τὸν Πόπλιον ἐναργέσι κεχρημένων καὶ πολλοῖς μαρτυρίοις πρὸς πίστιν διὰ τῶν ἐγγράπτων. οὐ γὰρ μόνον ὑπὲρ τῆς ἰδίας προαιρέσεως ἔφερον ἀπολογισμούς, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς κοινῆς ἁπάντων Ῥωμαίων, δι᾽ ὧν παρεδείκνυον οὐχ οἷον ἀφῃρημένοι τινὸς τῶν ἐξ ἀρχῆς

βασιλέων τὰς δυναστείας, ἀλλὰ τινὰς μὲν καὶ προσκατεσκευακότες αὐτοὶ δυνάστας, ἐνίους δ᾽ ηὐξηκότες καὶ πολλαπλασίους αὐτῶν τὰς ἀρχὰς πεποιηκότες. ὧν κατὰ μὲν τὴν Ἰβηρίαν Ἀνδοβάλην καὶ Κολίχαντα προεφέροντο, κατὰ δὲ τὴν Λιβύην Μασαννάσαν, ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἰλλυρίδα τόποις Πλευρᾶτον: οὓς ἅπαντας ἔφασαν ἐξ ἐλαφρῶν καὶ τῶν τυχόντων δυναστῶν πεποιηκέναι βασιλεῖς ὁμολογουμένως. ὁμοίως κατὰ τὴν Ἑλλάδα Φίλιππον καὶ Νάβιν, ὧν Φίλιππον μὲν καταπολεμήσαντες καὶ συγκλείσαντες εἰς ὅμηρα καὶ φόρους, βραχεῖαν αὐτοῦ νῦν λαβόντες ἀπόδειξιν εὐνοίας ἀποκαθεστακέναι μὲν αὐτῷ τὸν υἱὸν καὶ τοὺς ἅμα τούτῳ συνομηρεύοντας νεανίσκους, ἀπολελυκέναι δὲ τῶν φόρων, πολλὰς δὲ τῶν πόλεων ἀποδεδωκέναι τῶν ἁλουσῶν κατὰ πόλεμον: Νάβιν δὲ δυνηθέντες ἄρδην ἐπανελέσθαι, τοῦτο μὲν οὐ ποιῆσαι, φείσασθαι δ᾽ αὐτοῦ, καίπερ ὄντος τυράννου, λαβόντες πίστεις τὰς εἰθισμένας. εἰς ἃ βλέποντα παρεκάλουν τὸν Προυσίαν διὰ τῆς ἐπιστολῆς μὴ δεδιέναι περὶ τῆς ἀρχῆς, θαρροῦντα δ᾽ αἱρεῖσθαι τὰ Ῥωμαίων: ἔσεσθαι γὰρ ἀμεταμέλητον αὐτῷ τὴν τοιαύτην προαίρεσιν. ὧν ὁ Προυσίας διακούσας ἐπ᾽ ἄλλης ἐγένετο γνώμης. ὡς δὲ καὶ παρεγενήθησαν πρὸς αὐτὸν πρέσβεις οἱ περὶ τὸν Γάιον Λίβιον, τελέως ἀπέστη τῶν κατὰ τὸν Ἀντίοχον ἐλπίδων, συμμίξας τοῖς προειρημένοις ἀνδράσιν. Ἀντίοχος δὲ ταύτης ἀποπεσὼν τῆς ἐλπίδος παρῆν εἰς Ἔφεσον καὶ συλλογιζόμενος ὅτι μόνως ἂν οὕτω δύναιτο κωλῦσαι τὴν τῶν πεζικῶν στρατοπέδων διά βασιν καὶ καθόλου τὸν πόλεμον ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἀποτρίβεσθαι *** βεβαίως κρατοίη τῆς θαλάττης, προέθετο ναυμαχεῖν καὶ κρίνειν τὰ πράγματα διὰ τῶν κατὰ θάλατταν κινδύνων. („Kada je iz pomenutog pohoda kralj Antioh /III. op. S.M./stigao u Sard, počeo je da upućuje poruke Prusiji[41] i poziva ga na savezništvo. Prusija ranije nije bio protiv toga da se priključi Antiohu jer se mnogo plašio da rimski prelazak u Aziju ima za cilj rušenje svih vladara. Međutim, kada je primio i pročitao pismo od braće Lucija i Publija, djelimično se umirio stekavši prilično pouzdan uvid u buduće događaje, jer su braća dala mnoge čvrste dokaze u prilog sadržaja svog pisma. Naime, nisu objašnjavali svoju osobnu politiku, nego rimsku, i pokazali su da Rimljani ne samo da nijednog zakonitog kralja nisu lišili kraljevine, već da su sami stvorili nove kraljevine, a neke vladare ojačali i višestruko im uvečali države. Navodili su primjere Andobala i Kolihanta u Iberiji, Masinise u Libiji i Pleurata u Iliriji, koje su od malih i beznačajnih dinasta učinili priznatim kraljevima. Isto su postupili i sa Filipom /V. Antigonidom op. S.M./ i Nabisom u Heladi. Prvog su pobijedili u ratu i obavezali ga na davanje talaca i danka, a čim su

[41]Prusija I. Hol (Προυσίας ὁ Χωλός, vl. od cc 228 do 182. god. p. n. e.), kralj maloazijske Bitinije.

dobili mali dokaz njegove dobre volje, vratili su mu sina i ostale mladiće koji su zajedno sa njim služili kao taoci, oprostili mu danak i vratili mnoge gradove osvojene tokom rata. Drugog su mogli da potpuno unište, ali to nisu učinili. Umjesto toga, primili su od njega uobičajene garancije i poštedjeli ga, iako je bio tiranin. Molili su Prusiju da ovo drži na umu i da ne brine za svoju vlast, nego da slobodno stane na stranu Rimljana jer se zbog takve odluke neće pokajati. Pročitavši ovo, Prusija je promijenio mišljenje. Kada su mu stigli Gaj Livije[42] i ostali poslanici i sastao se sa njima, potpuno je odustao od saveza sa Antiohom. Kako mu je propala i ta nada, Antioh je došao u Efes. Bilo mu je jasno da će moći da spriječi prelazak kopnene vojske i da udalji rat od Azije samo ako bude čvrsto držao u svojim rukama situaciju na moru, i zato se odlučio na pomorsku bitku i rješenje rata na moru.").

Scipion Afrikanac Stariji i drugi podržavatelji „scipionovske vizije" novog međunarodnog poretka su vjerojatno željeli stvoriti lanac civilizovanih država Mediterana koje bi priznavale vrhovnu hegemoniju Rimske Republike. U toj zajednici civilizovanih država Mediterana vladala bi harmonija odnosa, naravno uređenim prema rimskim željama. Ipak u unutrašnjim odnosima te države bi bile autonomne, a morale bi i da se same staraju o svojoj odbrani od barbarskih napada. Tako uobličen Savez-konfederacija bi ne samo štitio civilizaciju Mediterana, nego bi je i širio na «barbarska» područja. Time bi se Republika oslobodila obaveze da štiti ogromno područje Mediterana, a mnogi narodi koji su živjeli duž obala Sredozemnog mora bi iz svoje slobode crpli snagu i sposobnost da se sami ne samo brane, nego i da šire civilizovano područje. Prebacivanje odgovornosti za sigurnost mediteranskog, civiliziranog svijeta i borbe za njegove interese (uključujući i širenje) na druge države (koje bi bile autonomne i načelno slobodne), oslobodilo bi Republiku od toga da mora stalno biti u ratnom stanju (naprežući svoje ljude, resurse i mogućnosti do krajnjih granica) i izigrava "dežurnog policajca". Takva progresivna politika se znači zasnivala na etabliranju jedne „harmonične" mediteranske zajednice u kojoj vlada „ravnoteža"međusobnih odnosa, naravno sa Rimskom Republikom koja je njen (teorijski gledano pošteni, pravedni i odlučni) hegemon. Kao da je Scipionov kružok nastojao projicirati temeljnu ideju funkcioniranja rimskog političkog i društvenog sustava na svijet Mediterana. Ali sa druge strane, takva vanjska politika bi ograničila rimska osvajanja (bar na prostoru civiliziranog Mediterana, ali ne i barbarske Europe). Iz ovakve konstelacije odnosa mnogi narodi koji bi živjeli duž obala Sredozemnog mora bi iz svoje slobode crpli snagu i sposobnost da se sami ne samo brane, nego i da šire civilizovano područje. Možda je takvo shvatanje moći i značaja Rimske Republike u kolopletu mediteranske politike bilo i najbolja solucija za Republiku, jer bi konfederacija civilizovanih država Mediterana kojom bi rukovodio Rim bila mnogo snažnija za, ne samo zaustavljanje upada barbarskih naroda, nego i za ekspanziju civilizacije duboko u dubinu barbarskih zemalja. Smjernice „scipionovske" vanjske politike su nastavili zastupati njegovi zetovi Publije Kornelije Scipion Nazika Korkul (*Publius Cornelius Scipio Nasica Corculum*, konzul za 162. i 155. god. p. n. e.), koji se suprostavljao Katonu Starijeg po pitanju sudbine Kartagine i Tiberije Sempronije Grakh, koji je uspostavio mir u Hispaniji.

[42] *Caius Livius Salinator*, konzul za mandatni period mart 188. – mart 187. god. p. n. e. U sirijskom ratu je bio zapovjednik flote.

Polibije (XV, 35) prenosi da je Publije Scipion, kada su ga upitali koje vladare smatra najsposobnijim državnicima i najmudrijim i najsmjelijim vojskovođama, naveo Agatokla i Dionisija sa Sicilije. Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji je vodio i određenu „dinastičku" politiku, gdje se povezivao sa Emilijevcima, ogranak Paul (oženjen je sa Emilijom Paulom). Sempronijima Grakhima (kćerka Kornelija Afrikana je udata za Tiberija Sempronija Grakha Starijeg).

AI generirana slika

Diplomatija Rimske Republike od Scipiona Afrikanca Starijeg do kraja Srednje Republike i *Nova sapientia*

Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji je u svome javnom političkom djelovanju bio i zastupnik i zagovornik vođenja vanjske politike Republike u pravcu profiliranja Rima kao pravednog hegemona civiliziranog svijeta Mediterana (u kojem vlada ravnoteža i harmonija međusobnih odnosa). U takvoj politici moć Rima služi upravo održanju stabilnosti i kao garancija prosperiteta i uvažavanja, a ne kao sredstvo gospodarenja i osvajanja.

Iako je vodio rimsko – italske armije u prekomorskim ekspedicijama i značajno doprinio širenju i učvršćivanju imperija Republike, sam Scipion Afrikanac je po shvatanjima i postupcima bio antipod imperijalizma. Njegove zamisli za uređenje civiliziranog svijeta su i za današnje razdoblje vizionarske, jer je on pravilno shvatao na koje načine je najbolje izgrađivati dugotrajne političke, državotvorne i društveno – ekonomske strukture. Umjesto surovog ili zasjenjenog nametanja vlasti, kontrole, iskorištavanja i eksploatacije, vizija Scipiona Afrikanca je težila konceptu koegzistencije i suradnje unutar civilizirane ekumene kojoj bi na čelu stajao benevolentni hegemon oličen u Republici i njenom Italskom savezu. Ratovi među sastavnicama te civilizacijske ekumene bi bili sprečavani, važila bi pravila dogovora i kompromisa. Republika se ne bi teritorijalno širila po prostorima sastavnica te civilizirane ekumene, ali bi to mogla ostvarivati prema „barbarskom svijetu“, onom izvan dosega civilizacije. Uostalom, taj vid širenja prema „barbarskom svijetu“ bio bi dopušten i sastavnicama „civiliziranog svijeta“. Na taj način bi bila stvorena neka vrsta konfederacije ili samo saveza civilizovanih država Mediterana na čelu sa Republikom, koja ne bi samo štitila urbanu kulturu Mediterana, nego bi je i širila na «barbarska» područja. U ovako stvorenim uvjetima humanistički pogledi bi se proširili i međusobno prožimajući bili svjetionik čovječanstvu nudeći usvajanje prednosti civiliziranog načina života. Scipionovska vizija vanjske politike je bila i pod nesumnjivim utjecajem stoičke filozofske škole, pa su tako Rimljani isticali načela kojim su se rukovodili u diplomaciji a to su : *libertas* (sloboda), *humanitas* (čovječnost), *iustitia* (*pravednost*), fides (*vjernost*). Afrikanac Stariji je moguće imao i praktičnu motivaciju za ne-imperijalističku politiku prema civiliziranim zajednicama, jer je time omogučavao Republici da ne troši resurse, ljude i vrijeme za kontrolu i zaštitu tih zajednica. U slučaju anektiranja, Republika bi morala da šalje vojsku i da troši novac, materijal i resurse i posebice vrijeme i ljude kako bi branila granice tih novoosvojenih posjeda od napada i upada barbara. Ostavljajući tim zajednicama uvjetnu nezavisnost, same te zajednice bi se brinule o svojoj odbrani i Republika bi intervenirala tek u krajnjoj nuždi i opasnosti.

Ovakva scipionovska vizija je imala itekakvu opoziciju u pojedinim krugovima establishmenta, što je bilo primjetno još u vrijeme povratka Scipiona Starijeg iz hispanske kampanje. Ali, njegova popularnost u narodu, filohelenističke sklonosti i utjecaj koji je ostvarivao širom Mediterana, omogučavali su Afrikancu Starijem da provodi svoju vanjskopolitičku agendu. Ovakvu politiku su podržavali i zastupali i drugi istaknuti rimski političari i vojskovođe. Pa tako Tit Kvinktije Flaminin u svome govoru Helenima, održanom

poslije pobjede nad makedonskim kraljem Filipom V., ističe principe rimske vanjske politike prema civilizovanim državama. Čak i nakon povlaćenja iz javnog života i smrti Afrikanca Starijeg, osnovni modaliteti ovakve vanjske politike se nastavljaju primjenjivati. U tome je ilustrativan primjer djelovanja Tiberija Sempronija Grakha, zeta Afrikanca Starijeg i oca budućih čuvenih plebejskih tribuna Tiberija i Gaja, prema domorodačkim hispanskim narodima sa kojima je uspio da postigne dogovor koji je garantirao skoro 25 godina mira. Tako rimska vanjska politika u prvim decenijama II. st. p. n. e. nije u tolikoj mjeri vršila teritorijalnu ekspanziju i više je težila ka očuvanju ravnoteže između niza helenističkih državica na istoku Mediterana, svoje hegemonije na njegovom zapadnom dijelu, i zadržavajući za sebe ulogu vrhovnog arbitra u svim sporovima i odnosima na čitavom Mediteranskom bazenu.

Međutim, postupno se ovakva politika napušta. Prvo su ovakva načela sve više dolazila u koliziju sa praktičnim djelovanjem, jer je diplomatija ustvari sve više počela služiti samo kao sredstvo za ostvarenje ili očuvanje rimskih interesa, a ne zbog nekih viših ciljeva. Zatim su ugovore Rimljani znali tako vješto sročiti kako bi se očuvala ravnotežu moći, a bez narušavanja rimske hegemonije i da se ujedno stekne utisak u javnosti kako Rimljani ne narušavaju ničiju nezavisnost i slobodu. Tim ugovorima su oni nekada željeli da pokažu i da donose "slobodu i pravdu" pojedinim zajednicama, koje bi pretvarali u najobičnije protektorate. Ako bi im tako nalagali strateški interesi Rimljani su organizirali i podržavali pojedine ustanke po stranim državama, podržavaju u njima separatistička nastojanja. Rim je postao i središnje mjesto u koje su dolazile mnogobrojne grčke, orijentalne, galske, ilirske, iberske, afričke i mnoge druge delegacije da mole, da se tuže na susjede, da traže usluge. Podrška Senata (čiji je značaj sve više rastao u toku II. st. p. n. e,), ili nekih uglednih rimskih dužnosnika je mogla mnogo značiti za bilo koju od stranaka u sporu,[43] iako se Rimljani u presuđivanju nisu više vodili pravednim principima, nego samo svojim interesima. Rimljani su koristili i tuđe greške da vješto uvećaju i ojačaju sopstvenu vlast, čineći istovremeno uslugu jednoj od strana u sporu i pokazujući se time kao njen dobročinitelj.[44]

149. olimpijade u Rimu se sakupio veliki broj poslanstava iz balkanske Helade i Male Azije, veći nego ikada ranije. Povod za okupljanje je bilo ponašanje nasljednika kralja Filipa II prema susjedima[45].U tom sveopštem, dobrovoljnom, ponižavanju mnogih nekada slavnih i moćnih polisa i kraljevina (ali ne i svih mediteranskih naroda) pred veličanstvom rimskog senata spoznajemo i rimsku sposobnost političke manipulacije u vanjskoj politici. Međutim ujedno ostajemo i zaprepašteni činjenicom, koliko truda ove delegacije koje stalno pritiču pred Senat ulažu kako bi stekle milost Republike, uglavnom opankavajući svoje susjede. Tu činjenicu je posebno potrebno istaći za helenske polise i saveze, koje ni etnička, kulturološka i jezička srodnost nisu priječda se na takav način samouništavaju. Nemogavši ujediniti svoje interese samovoljno, istočnomediteranske države su se na kraju našle ujedinjene u okviru rimske interesne politike. U okvirima te nove agende vanjskopolitičke djelatnosti, Senat je politiku u odnosu na helenske i helenističke države realizirao na dva načina. Javno je želio da

[43] *Polyb.* XXIV, 1

[44] *Polyb.* XXXI, 10

[45] *Polyb.* XXIII, 1

ostavi dojam nezainteresovanosti i nemiješanja Republike u poslove Helade, ali je prikriveno stalno i podmuklo rovario i raspirivao unutrašnje proturječnosti i sukobe. Takvu politiku je odlično primijetio i analizirao Polibije,[46] jedan od najboljih poznavalaca politike i historije zadnjih decenija Srednje Republike. Rimski diplomati tajno sudjeluju u dinastičkim rasprama, starajući se da dovedu na prijestolje svoga štićenika ili da oslabe državu dvorskim sukobima. Rimljani su stalnim i suviše upadljivim podržavanjem makedonskog princa Demetrija, jednog od sinova kralja Filipa II, raspirili unutrašnje sukobe u makedonskoj kraljevskoj porodici što je na kraju dovelo i do tragične Demetrijeve smrti. Rimljani u stvari nisu baš osjećali simpatije prema Demetriju, ali im je on savršeno poslužio u politici daljnjeg rastakanja unutrašnje kohezije makedonske države.[47]

U umješnosti provođenja takve politike Senat iz toga perioda ostao je neprevaziđen u čitavoj historiji. Osim toga, u gotovo svakoj od mediteranskih država, posebno u grčkim polisima, bilo je prorimskih frakcija. Tih prorimskim elemenata u grčkim polisima i helenističkim, maloazijskim i levantskim državama nije bio mali broj. Rimskoj političkoj sposobnosti Grci jednostavno nisu bili dorasli. Proglašavajući sebe za pristaše grčke slobode, Rimljani po pojedinim polisima organiziraju i potpomažu romanofilske stranke, oslanjajući se obično na aristokraciju i oligarhiju. Međutim potrebno je i naglasiti i da su se u prvoj polovini II. st. p. n. e Rimljani dugo suzdržavali da se direktno i otvoreno umiješaju u unutrašnje odnose helenskih gradova. Međutim potrebno je i naglasiti i da su se u prvoj polovini II. st. p. n. e Rimljani dugo suzdržavali da se direktno i otvoreno umiješaju u unutrašnje odnose grčkih polisa i helenističkih država. Tek se od Kalikratovog savjeta Senat odlučio aktivnije umiješati u političke borbe u gradovima balkanske Helade, slabeći one pojedince, stranke i grupe koje su se suprotstavljale rimskim "savjetima i preporukama", a jačajući one koji su ih bezrezervno podržavali[48]. Kao po pravilu u toku II. st. p. n. e. oligarhijske stranke u grčkim i helenističkim polisima i gradovima bile su i prorimske, dok su demokratske uglavnom zauzimale proturimski stav. Vrlo lahko se tako znalo desiti da demokratski pokreti u nizu gradova koji su poprimili i izraziti antirimski karakter, podrže i sve one druge snage koje su bile spremne da se suprotstave Rimljanima i stave na čelo otpora, kao na primjer makedonske i seleukidske kraljeve. A i sami kraljevi su težeći masovnijoj podršci u svome suprotstavljanju Rimu, često izlazili u susret demokratskim elementima u grčkim gradovima. Rimska Republika, vođena senatorskim nobilitetom, postala je i zaštitnik interesa oligarhije širom tada poznatog svijeta.

Rimski Senat je znao i da dijeli čitave zemlje i gradove po svom nahođenju, zatim bi ih oduzimao od one državice kojoj bi ih predao i zatim dodjeljivao drugoj. Tako su uradili i u slučaju Likijaca i Rođana. Nikada Rim nije pokazivao više vjerolomstva nego u tom vremenu. I u postupcima Rimskog Senata pokazalo se da su samo interesi vječni, a ne i saveznici. Zar i Kartaginjani, najogorčeniji neprijatelji Rima nešto duže od čitavog stoljeća, nisu bili njegovi saveznici u ratu protiv epirskog kralja Pira. Ukoliko rimski utjecaj više jača, utoliko rimski diplomati odlučnije počinju razgovarati s kraljevima koji su *de iure* bili nezavisni. Rimljani su u decenijama nakon mira iz Apameje, postali i garanti odnosa na jednom širokom prostoru.

---

[46] *Polyb.* XXXIII, 9

[47] *Polyb.* XXXIII, 2; 7; 10

[48] *Polyb.* XXIV, 10

Bez miješanja rimske diplomatije od mira u Apameji 188. god. p. n. e. nije u mediteranskim zemljama više mogao proći iole važniji međunarodni politički događaj. Nekada je bilo dovoljno i da se pošalje malobrojno izaslanstvo, i da se pred «snagom i veličinom» autoriteta rimskog senata zaustave i povuku čitave vojske. Tako je 169. god. p. n. e. seleukidski vladar Antioh IV. Epifan napao na Egipat, i došao skoro do potpune pobjede. Egzistencijalno ugrožen, ptolomeidski Egipat se obratio Senatu i u Egipat je upućeno poslanstvo, koje je imalo zadatak da od Antioha IV. Epifana zatraži da njegove trupe odmah napuste Egipat. Po Polibiju, Antioh IV je, kad mu je javljeno da je poslanstvo stiglo, izišao u susret i pružio ruku glavnom poslaniku Gaju Popiliju Lenatu (*Gaius Popillius Laenas*). Ali je ovaj umjesto odgovora na pozdrav predao kralju zahtjev Senata i, nacrtavši oko njega krug, rekao da kralj neće izići iz tog kruga prije no što mu dâ odgovor. Zbunjeni kralj morao je pristati na rimske zahtjeve. [49] Senat je imao i toliku moć, ili je više posrijedi bila nemoć i strah većine mediteranskih naroda i državica, da im je Senat Republike nekada uređivao i unutrašnje odnose kao što je bio slučaj sa seleukidskom kraljevinom. Tako je poslije smrti kralja Antioha IV. Epifana bilo određeno poslanstvo (u sastavu Gnej Oktavije, Spurije Lukrecije i Lucije Amelije) sa zadatkom da odnose u kraljevini urede po željama Senata. [50]

Sa nestankom Scipionove progresivne politike, ponovo se javio i rimski imperijalizam i ekspanzionizam, ali sada u svom najnemilosrdnijem i najokrutnijem liku. Staru pomirljivu i mudru politiku, koja se ogledala u zaustavljanju teritorijalne ekspanzije, nove generacije Rimljana su postupno napuštale. Tiberije Sempronije Grakh Stariji (živio 217. – 154. god. p. n. e.) je bio i posljednji predstavnik Rimljanina staroga kova i zastupnika neekspanzionističke pomirljive politike, i poslije njegove smrti nestalo je bilo kakvih obzira kod Rimljana koje su tako brižno njegovali njihovi preci. I tako je nakon nestanka „stare garde“, nove generacije rimskih političara iz redova nobiliteta u potpunosti napušta „scipionovsku doktrinu“ o neteritorijalnoj ekpanziji i aneksiji na uštrb civiliziranih mediteranskih zemalja. Sada je nastupilo vrijeme nazvano *Nova sapientia* (“nova mudrost”). Te nove generacije su odrastale gledajući ponižavanje mnogih stranih vladara i izaslanstava, ali i u sve većem luksuzu koje su im donosila osvajanja širom Mediterana. One su postale arogantne, izgubivši staru rimsku vrlinu koja je težila umjerenosti i razumnim rješenjima. Kada je naslijedila vlast u Republici, nova generacija rimskih političara nije se samo zadovoljavala priznanjem rimske hegemonije i diplomatskim rješenjima. Među njima je sazrila ideja o potrebi stvaranja ne više samo političke hegemonije na Mediteranu, nego o formiranju teritorijalnog imperija i ne više zasnovanom na posrednom, nego na direktnom pristupu i korištenju bogatih resursa pokorenih zemalja, njihovih bogatstava i ljudi. I prelazak sa „Scipionovske doktrine“ na vanjskopolitičku ideologiju *Nova sapientia* je jedna od posljedica agrarne krize koja je svoje manifestacije imala i u krizi vrijednosnih i moralnih normi, te izrastanju bezkrupuloznih generacija.

I u tim desetljećima Rimljani su pokazali prilikom osvajanja najveće odsustvo humanosti nego u cijeloj svojoj dotadašnjoj historiji. Služili su se obmanama, podmuklošću, i neviđenom

[49] *Polyb.* XXIX, 27; *Vell.* I, X, 1-2

[50] *Polyb.* XXXI, 2 - 3

okrutnošću u tolikoj mjeri da su se i Grci, kojima inače surovost nije bila strana, zgražavali nad intenzitetom rimskog nasilja. Rimska osvajanja bila su praćena pravim pokoljima, razaranjima i odvođenjem u ropstvo kompletnih naroda. Centri otpora su nemilosrdno, kao po pravilu, razarani tako da i danas od tih nekada čuvenih, bogatih i velikih gradova imamo samo ruševine. Njihovo zemljište je pretvarano u *ager publicus* ili je na njega bacano prokletstvo, a stanovništvo ili istrebljivano ili pretvarano u roblje.

Primjer Epira, koji je sistematski opustošen, a njegovo stanovništvo pretvoreno u roblje samo zato što je Senat na taj način želio obeštetiti svoje i savezničke vojnike koji su učestvovali u III. makedonskom. Ostaci epirskih gradova i sela koji su bili prepušteni na milost i nemilost vojske,[51] najbolji su pokazatelj rimske hegemonističke politike, nakon što je *Nova sapientia* napustila stare vrijednosti na kojima je počivala Republika i smjernice Scipionove vizionarske vanjske politike.[52] I odnos rimskih poslanika postajao je sve bahatiji, kao na primjer Kvinta Cecilija prema Ahajcima[53], izgubivši bar i formalnu učtivost kao u prethodnom razdoblju. Sada je gotovo uvijek pobjeda u ratu vodila i aneksiji osvojenih zemalja i stvaranju novih provincija. U svrhu pacifikacije pojedinih područja, Rimljani su počeli primjenjivati i metodu prisilnog preseljavanja stanovništva, pa su npr. u Samnium preselili blizu 40 000 Ligura.

I tako je II. st. p. n. e. bilo i svjedokom transformacije jedne benevolentne, ponosne i časne Republike u svoju imperijalističku, pohotljivu i prijetvornu suprotnost. Ostala je samo školjka formaliziranog i verbalnog pozivanja na „vrline“, dok je u stvarnosti iščezla sadržina tih starih vrlina na koje su Rimljani staroga kova bili sa pravom ponosni. Kakav žalostan kraj jedne republikanske ideje koja je mogla da ujedini tadašnji euromediteranski civilizirani svijet na pravilnim, pravednim i progresivnim osnovama. Iznevjerena nada najviše boli. A za sve je to kriva „geneza zla“ pokrenuta sa agrarnom krizom. Napuštanje politike ravnoteže, nezajažljiv apetit prema tuđim zemljama, beskrupuloznost u metodama osvajanjima, i posebno promijenjen odnos prema saveznicima, odveli su Republiku i njene institucije na put, kojim tvorci Republike i starije generacije rimskih državnika sigurno nisu željeli da im njihova država krene. I rimsko građanstvo nekada darežljivo davano i pojedincima i čitavim zajednicama, od sredine II. st. p. n. e. sve se više sebično čuvalo a saveznici su, po ugledu na grčke hegemonističke polise iz V. i IV. st. p. n. e. sve više svođeni na status podanika. Izgledalo je da se Rim kreče istim onim putem kojem su išle stoljećima ranije Atenska i Spartanska država. Da je Rimska Republika nastavila ići ovim putem ovim putem, sigurno je da bi doživjela istu sudbinu kao i Atenska pomorska država.

---

[51] *Liv.* XLV, 34

[52]Još uvijek je nepoznato da li se Senat vodio u donošenju odluke da izabere Epir da bude opljačkan i faktički uništen, kako bi se njegovim bogatstvima i ljudima obeštetili vojnici, dnevnopolitičkim razlozima (kao kaznu jer su te epirske zajednice bile na Persejevoj, makedonskoj strani) ili su vođeni historijskim zlopamćenjem. Mološko – epirski kralj Pir je 120 godina ranije poveo vojsku na Republiku i nanio im značajna stradanja, pa je moguće i ova činjenica uticala na izbor Epira da bude opustošen. Rimljani su inače bili poznati kao narod sa iznimno dugotrajnim historijskim sjećanjem i kao kolektivitet koji je bio zlopamtilo pa se znao osvetiti generacijama kasnije. Tako su strašno stradali Senoni koji su zapalili Rim 390. god. p. n. e., Republika se nije smirila dok nije uništila Kartaginu, pa je moguće da su iz istog razloga na red došli i Mološki Epirani. U prilog ovoj tezi bi išlo u prilog i činjenice da mnoge druge zajednice i regije koje su bile na strani makedonskog kralja iako su bile na poražene, pa i okupirane, ipak nisu bile uništene.

[53]*Polyb.*XXII, 10.

Quadrigatus ili didrahma iz 215. – 213. god. p. n. e. Na aversu portreti dioskura, a na reversu Jupiter drži skeptar na kolima sa četiri konja (*quadriga*) koja vozi boginja Viktorija.

Denar iz 211. god. p. n. e. Na aversu je portret boginje Rome sa šljemom, a na reversu dioskuri.

Denar iz cc 134 - 132. god. p. n. e. Na aversu je portret Rome, a na reversu je prikaz boga Sola kako vozi kola sa četiri konja (*quadriga*).

Prilozi - izvori

Polibije, XXI, 13 - 17 : ὅτι ὁ Ἀντίοχος μετὰ τὴν κατὰ τὴν ναυμαχίαν γενομένην ἧττταν ἐν ταῖς Σάρδεσιν παριεὶς τοὺς καιροὺς καὶ καταμέλλων ἐν τοῖς ὅλοις, ἅμα τῷ πυθέσθαι τῶν πολεμίων τὴν διάβασιν συντριβεὶς τῇ διανοίᾳ καὶ δυσελπιστήσας ἔκρινεν διαπέμπεσθαι πρὸς τοὺς περὶ τὸν Λεύκιον καὶ Πόπλιον ὑπὲρ διαλύσεων.προχειρισάμενος οὖν Ἡρακλείδην τὸν Βυζάντιον ἐξέπεμψε, δοὺς ἐντολὰς ὅτι παραχωρεῖ τῆς τε τῶν Λαμψακηνῶν καὶ Σμυρναίων, ἔτι δὲ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως, ἐξ ὧν ὁ πόλεμος ἔλαβε τὰς ἀρχάς: ὁμοίως δὲ κἄν τινας ἑτέρας ὑφαιρεῖσθαι βούλωνται τῶν κατὰ τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν, ὅσαι τἀκείνων ᾕρηνται κατὰ τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον. πρὸς δὲ τούτοις ὅτι τὴν ἡμίσειαν δώσει τῆς γεγενημένης σφίσι δαπάνης εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν διαφοράν.ταύτας μὲν οὖν ὁ πεμπόμενος εἶχε τὰς ἐντολὰς πρὸς τὴν κατὰ κοινὸν ἔντευξιν, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸν Πόπλιον ἑτέρας, ὑπὲρ ὧν τὰ κατὰ μέρος ἐν τοῖς ἑξῆς δηλώσομεν. ἀφικόμενος δ᾽ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ὁ προειρημένος πρεσβευτὴς καὶ καταλαβὼν τοὺς Ῥωμαίους μένοντας ἐπὶ τῆς στρατοπεδείας, οὗ πρῶτον κατεσκήνωσαν ἀπὸ τῆς διαβάσεως, τὰς μὲν ἀρχὰς ἥσθη, νομίζων αὐτῷ συνεργὸν εἶναι πρὸς τὴν ἔντευξιν τὸ μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων καὶ πρὸς μηδὲν ὡρμηκέναι τῶν ἑξῆς τοὺς ὑπεναντίους, πυθόμενος δὲ τὸν Πόπλιον ἔτι μένειν ἐν τῷ πέραν ἐδυσχρήστησε διὰ τὸ τὴν πλείστην ῥοπὴν κεῖσθαι τῶν πραγμάτων ἐν τῇ 'κείνου προαιρέσει. αἴτιον δ᾽ ἦν καὶ τοῦ μένειν τὸ στρατόπεδον ἐπὶ τῆς πρώτης παρεμβολῆς καὶ τοῦ κεχωρίσθαι τὸν Πόπλιον ἀπὸ τῶν δυνάμεων τὸ σάλιον εἶναι τὸν προειρημένον ἄνδρα. τοῦτο δ᾽ ἔστιν, καθάπερ ἡμῖν ἐν τοῖς περὶ τῆς πολιτείας εἴρηται, τῶν τριῶν ἓν σύστημα, δι᾽ ὧν συμβαίνει τὰς ἐπιφανεστάτας θυσίας ἐν τῇ Ῥώμῃ συντελεῖσθαι τοῖς θεοῖς: * ** τριακονθήμερον μὴ μεταβαίνειν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς θυσίας, ἐν ᾗ ποτ᾽ ἂν χώρᾳ καταληφθῶσιν [οἱ σάλιοι οὗτοι].ὃ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι Ποπλίῳ: τῆς γὰρ δυνάμεως μελλούσης περαιοῦσθαι κατέλαβεν αὐτὸν οὗτος ὁ χρόνος, ὥστε μὴ δύνασθαι μεταβαλεῖν τὴν χώραν. διὸ συνέβη τόν τε Σκιπίωνα χωρισθῆναι τῶν στρατοπέδων καὶ μεῖναι κατὰ τὴν Εὐρώπην, τὰς δὲ δυνάμεις περαιωθείσας μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων καὶ μὴ δύνασθαι πράττειν τῶν ἑξῆς μηθέν, προσαναδεχομένας τὸν προειρημένον ἄνδρα.

ὁ δ᾽ Ἡρακλείδης, μετά τινας ἡμέρας παραγενομένου τοῦ Ποπλίου, κληθεὶς πρὸς τὸ συνέδριον εἰς ἔντευξιν διελέγετο περὶ ὧν εἶχε τὰς ἐντολάς, φάσκων τῆς τε τῶν Λαμψακηνῶν καὶ Σμυρναίων, ἔτι δὲ τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων πόλεως ἐκχωρεῖν τὸν Ἀντίοχον, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν κατὰ τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν, ὅσαι τυγχάνουσιν ᾑρημέναι τὰ Ῥωμαίων: πρὸς δὲ τούτοις τὴν ἡμίσειαν ἀναδέχεσθαι τῆς γεγενημένης αὐτοῖς δαπάνης εἰς τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον. πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν διελέχθη, παρακαλῶν τοὺς Ῥωμαίους μήτε τὴν τύχην λίαν ἐξελέγχειν ἀνθρώπους ὑπάρχοντας, μήτε τὸ μέγεθος τῆς αὐτῶν ἐξουσίας ἀόριστον ποιεῖν, ἀλλὰ περιγράφειν, μάλιστα μὲν τοῖς τῆς Εὐρώπης ὅροις: καὶ γὰρ ταύτην μεγάλην ὑπάρχειν καὶ παράδοξον διὰ τὸ μηδένα καθῖχθαι τῶν προγεγονότων αὐτῆς: εἰ δὲ πάντως καὶ τῆς Ἀσίας βούλονταί τινα προσεπιδράττεσθαι, διορίσαι ταῦτα: πρὸς πᾶν γὰρ τὸ δυνατὸν προσελεύσεσθαι τὸν βασιλέα.ῥηθέντων δὲ τούτων, ἔδοξε τῷ συνεδρίῳ τὸν στρατηγὸν ἀποκριθῆναι διότι τῆς μὲν δαπάνης οὐ τὴν ἡμίσειαν, ἀλλὰ πᾶσαν δίκαιόν ἐστιν Ἀντίοχον ἀποδοῦναι: φῦναι γὰρ τὸν πόλεμον ἐξ ἀρχῆς οὐ δι᾽ αὐτούς, ἀλλὰ δι᾽ ἐκεῖνον: τῶν δὲ πόλεων μὴ τὰς κατὰ τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν μόνον ἐλευθεροῦν, ἀλλὰ πάσης τῆς ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου δυναστείας ἐκχωρεῖν.ὁ μὲν οὖν πρεσβευτὴς ταῦτ᾽ ἀκούσας παρὰ τοῦ συνεδρίου, διὰ τὸ

πολὺ τῶν ἀξιουμένων τὰς ἐπιταγὰς ὑπεραίρειν οὐδένα λόγον ποιησάμενος, τῆς μὲν κοινῆς ἐντεύξεως ἀπέστη, τὸν δὲ Πόπλιον ἐθεράπευσε φιλοτίμως.

λαβὼν δὲ καιρὸν ἁρμόζοντα διελέγετο περὶ ὧν εἶχε τὰς ἐντολάς. αὗται δ᾽ ἦσαν διότι πρῶτον μὲν χωρὶς λύτρων ὁ βασιλεὺς αὐτῷ τὸν υἱὸν ἀποδώσει συνέβαινε γὰρ ἐν ἀρχαῖς τοῦ πολέμου τὸν υἱὸν τὸν τοῦ Σκιπίωνος γεγονέναι τοῖς περὶ Ἀντίχον ὑποχείριον: δεύτερον δὲ διότι καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἕτοιμός ἐστιν ὁ βασιλεὺς ὅσον ἂν ἀποδείξῃ διδόναι πλῆθος χρημάτων καὶ μετὰ ταῦτα κοινὴν ποιεῖν τὴν ἐκ τῆς βασιλείας χορηγίαν, ἐὰν συνεργήσῃ ταῖς ὑπὸ τοῦ βασιλέως προτεινομέναις διαλύσεσιν.ὁ δὲ Πόπλιος τὴν μὲν κατὰ τὸν υἱὸν ἐπαγγελίαν ἔφη δέχεσθαι καὶ μεγάλην χάριν ἕξειν ἐπὶ τούτοις, ἐὰν βεβαιώσῃ τὴν ὑπόσχεσιν: περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἀγνοεῖν αὐτὸν ἔφη καὶ παραπαίειν ὁλοσχερῶς τοῦ σφετέρου συμφέροντος οὐ μόνον κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἔντευξιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν πρὸς τὸ συνέδριον.εἰ μὲν γὰρ ἔτι Λυσιμαχείας καὶ τῆς εἰς τὴν Χερρόνησον εἰσόδου κύριος ὑπάρχων ταῦτα προὔτεινε, ταχέως ἂν αὐτὸν ἐπιτυχεῖν. ὁμοίως, εἰ καὶ τούτων ἐκχωρήσας παραγεγόνει πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον μετὰ τῆς δυνάμεως καὶ δῆλος ὢν ὅτι κωλύσει τὴν διάβασιν ἡμῶν ἐπρέσβευε περὶ τῶν αὐτῶν τούτων, ἦν ἂν οὕτως αὐτὸν ἐφικέσθαι τῶν ἀξιουμένων.ὅτε δ᾽ ἐάσας ἐπιβῆναι τῆς Ἀσίας τὰς ἡμετέρας δυνάμεις καὶ προσδεξάμενος οὐ μόνον τὸν χαλινόν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀναβάτην παραγίνεται πρεσβεύων περὶ διαλύσεων ἴσων, εἰκότως αὐτὸν ἀποτυγχάνειν καὶ διεψεῦσθαι τῶν ἐλπίδων.διόπερ αὐτῷ παρῄνει βέλτιον βουλεύεσθαι περὶ τῶν ἐνεστώτων καὶ βλέπειν τοὺς καιροὺς ἀληθινῶς. ἀντὶ δὲ τῆς κατὰ τὸν υἱὸν ἐπαγγελίας ὑπισχνεῖτο δώσειν αὐτῷ συμβουλίαν ἀξίαν τῆς προτεινομένης χάριτος: παρεκάλει γὰρ αὐτὸν εἰς πᾶν συγκαταβαίνειν, μάχεσθαι δὲ κατὰ μηδένα τρόπον Ῥωμαίοις. ὁ μὲν οὖν Ἡρακλείδης ταῦτ᾽ ἀκούσας ἐπανῆλθε καὶ συμμίξας διεσάφει τῷ βασιλεῖ τὰ κατὰ μέρος: Ἀντίοχος δὲ νομίσας οὐδὲν ἂν βαρύτερον αὐτῷ γενέσθαι πρόσταγμα τῶν νῦν ἐπιταττομένων, εἰ λειφθείη μαχόμενος, τῆς μὲν περὶ τὰς διαλύσεις ἀσχολίας ἀπέστη, τὰ δὲ πρὸς ἀγῶνα πάντα καὶ πανταχόθεν ἡτοίμαζεν. —

ὅτι μετὰ τὴν νίκην οἱ Ῥωμαῖοι τὴν αὑτῶν πρὸς Ἀντίοχον παρειληφότες καὶ τὰς Σάρδεις καὶ τὰς ἀκροπόλεις ἄρτι *** ἧκε Μουσαῖος ἐπικηρυκευόμενος παρ᾽ Ἀντιόχου. τῶν δὲ περὶ τὸν Πόπλιον φιλανθρώπως προσδεξαμένων αὐτόν, ἔφη βούλεσθαι τὸν Ἀντίοχον ἐξαποσταλῆναι πρεσβευτὰς τοὺς διαλεχθησομένους ὑπὲρ τῶν ὅλων.διόπερ ἀσφάλειαν ἠξίου δοθῆναι τοῖς παραγινομένοις. τῶν δὲ συγχωρησάντων οὗτος μὲν ἐπανῆλθεν, μετὰ δέ τινας ἡμέρας ἧκον πρέσβεις παρὰ τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου Ζεῦξις ὁ πρότερον ὑπάρχων Λυδίας σατράπης καὶ Ἀντίπατρος ἀδελφιδοῦς.οὗτοι δὲ πρῶτον μὲν ἔσπευδον ἐντυχεῖν Εὐμένει τῷ βασιλεῖ, διευλαβούμενοι μὴ διὰ τὴν προγεγενημένην παρατριβὴν φιλοτιμότερος ᾖ πρὸς τὸ βλάπτειν αὐτούς.εὑρόντες δὲ παρὰ τὴν προσδοκίαν μέτριον αὐτὸν καὶ πρᾷον, εὐθέως ἐγίνοντο περὶ τὴν κοινὴν ἔντευξιν. κληθέντες δ᾽ εἰς τὸ συνέδριον πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα διελέχθησαν, παρακαλοῦντες πρᾴως χρήσασθαι καὶ μεγαλοψύχως τοῖς εὐτυχήμασι, φάσκοντες οὐχ οὕτως Ἀντιόχῳ τοῦτο συμφέρειν ὡς αὐτοῖς Ῥωμαίοις, ἐπείπερ ἡ τύχη παρέδωκεν αὐτοῖς τὴν τῆς οἰκουμένης ἀρχὴν καὶ δυναστείαν: τὸ δὲ συνέχον ἠρώτων τί δεῖ ποιήσαντας τυχεῖν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς φιλίας τῆς πρὸς Ῥωμαίους. οἱ δ᾽ ἐν τῷ συνεδρίῳ πρότερον ἤδη συνηδρευκότες καὶ βεβουλευμένοι περὶ τούτων, τότ᾽ ἐκέλευον διασαφεῖν τὰ δεδογμένα τὸν Πόπλιον.ὁ δὲ προειρημένος ἀνὴρ οὔτε νικήσαντας ἔφη Ῥωμαίους οὐδέποτε γενέσθαι βαρυτέρους,διὸ καὶ νῦν αὐτοῖς τὴν αὐτὴν ἀπόκρισιν δοθήσεσθαι παρὰ Ῥωμαίων, ἣν καὶ πρότερον ἔλαβον, ὅτε πρὸ τῆς μάχης παρεγενήθησαν ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον. δεῖν γὰρ αὐτοὺς ἔκ τε τῆς Εὐρώπης ἐκχωρεῖν καὶ τῆς Ἀσίας τῆς ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου πάσης. πρὸς δὲ τούτοις Εὐβοϊκὰ τάλαντ᾽ ἐπιδοῦναι μύρια καὶ πεντακισχίλια Ῥωμαίοις ἀντὶ τῆς εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης. τούτων δὲ πεντακόσια μὲν παραχρῆμα,

δισχίλια δὲ καὶ πεντακόσια πάλιν, ἐπειδὰν ὁ δῆμος κυρώσῃ τὰς διαλύσεις, τὰ δὲ λοιπὰ τελεῖν ἐν ἔτεσι δώδεκα, διδόντα καθ᾽ ἕκαστον ἔτος χίλια τάλαντα. ἀποδοῦναι δὲ καὶ Εὐμένει τετρακόσια τάλαντα τὰ προσοφειλόμενα καὶ τὸν ἐλλείποντα σῖτον κατὰ τὰς πρὸς τὸν πατέρα συνθήκας. σὺν δὲ τούτοις Ἀννίβαν ἐκδοῦναι τὸν Καρχηδόνιον καὶ Θόαντα τὸν Αἰτωλὸν καὶ Μνασίλοχον Ἀκαρνᾶνα καὶ Φίλωνα καὶ Εὐβουλίδαν τοὺς Χαλκιδέας. πίστιν δὲ τούτων ὁμήρους εἴκοσι δοῦναι παραχρῆμα τὸν Ἀντίοχον τοὺς παραγραφέντας.ταῦτα μὲν οὖν ὁ Πόπλιος ἀπεφήναθ᾽ ὑπὲρ παντὸς τοῦ συνεδρίου. συγκαταθεμένων δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀντίπατρον καὶ Ζεῦξιν, ἔδοξε πᾶσιν ἐξαποστεῖλαι πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥώμην τοὺς παρακαλέσοντας τὴν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον ἐπικυρῶσαι τὰς συνθήκας. καὶ τότε μὲν ἐπὶ τούτοις ἐχωρίσθησαν, ταῖς δ᾽ ἑξῆς ἡμέραις οἱ Ῥωμαῖοι διεῖλον τὰς δυνάμεις μετὰ δέ τινας ἡμέρας παραγενομένων τῶν ὁμήρων εἰς τὴν Ἔφεσον, εὐθέως ἐγίνοντο περὶ τὸ πλεῖν εἰς τὴν Ῥώμην ὅ τ᾽ Εὐμένης οἵ τε παρ᾽ Ἀντιόχου πρεσβευταί, παραπλησίως δὲ καὶ παρὰ Ῥοδίων καὶ παρὰ Σμυρναίων καὶ σχεδὸν τῶν ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου πάντων τῶν κατοικούντων ἐθνῶν καὶ πολιτευμάτων ἐπρέσβευον εἰς τὴν Ῥώμην.("Antioh/III. op. S.M./je nakon poraza u pomorskoj bitci, ostao u Sardu, propuštajući prilike i ne odlučujući se ni za kakav poduhvat. Kada je saznao da su neprijatelji prešli u Aziju, klonuo je duhom i izgubio svaku nadu, tako da je odlučio da Luciju i Publiju pošalje molbu za mir. Za misiju je odabrao Heraklida iz Bizanta i dao mu je uputstva da kaže da se Antioh povlaći iz Lampsaka, Smirne i Aleksandrije, gradovi zbog kojih je počeo rat. Također, povući će se i iz drugih gradova u Eolidi i Joniji koji su u sadašnjem ratu prešli na rimsku stranu ako Rimljani odluče da ih preuzmu. Pored toga, nadoknadiće im polovinu troškova kojima su se izložili zbog rata sa njim. To su bila uputstva izaslaniku za službenu audijenciju, a za privatni susret sa Publijem dobio je druga uputstva o kojima ću detaljno govoriti u nastavku. Kada je Heraklid stigao na Helespont, zatekao je Rimljane u istom taboru u kojem su se utvrdili nakon prelaska. To ga je prvo obradovalo jer je mislio da će mu neprijateljevo zadržavanje na istom mjestu i činjenica da još nije ništa preduzeo biti od pomoću u razgovoru. Kada je čuo da je Publije još uvijek na suprotnoj strani, jako se zabrinuo jer su stvari najviše zavisile od njegove odluke. Vojska je ostala u prvom taboru, a Publije se odvojio pošto je pripadao kolegiju /svećenika op. S.M./salijevaca. Kao što sam objasnio u knjizi o rimskom ustavu, salijevci su jedan od tri kolegija koji u Rimu obavljaju najraskošnije žrtve bogovima. U bilo kojoj zemlji da se nađu u vrijeme prinošenja žrtava, ne smiju da je napuštaju 30 dana.[54] Publiju se tada baš to dogodilo. Upravo kada se vojska spremala da pređe Helespont, počeo je spomenuti period zbog kojega nije mogao da se pomjera. Zao se odvojio od vojske i ostao u Europi, a legije su se nakon prelaska zadržale na istom mjestu u očekivanju njegovog dolaska i nisu ništa preduzimale. Kada se Publije pojavio nakon nekoliko dana, Heraklid je bio pozvan da izađe pred Vijeće, pred kojim je govorio o onome o čemu je dobio uputstva, tj. da će se Antioh povući iz Lampsaka, Smirne i Aleksandrije, kao i iz onih gradova u Eolidi i Joniji, koji su prešli na rimsku stranu, i da će nadoknaditi polovinu troškova koje su Rimljani imali u sadašnjem ratu. Rekao je još mnogo drugih stvari u istom smislu, pozivajući Rimljane da, kao smrtnici, ne iskušavaju previše svoju sreću i ne šire državu u beskraj, nego da je ograniče, po mogućnosti, na Europu. Naime, i sada je suviše velika i pomalo neobična, jer nijedan raniji narod nije toliko postigao. Međutim, ako na svaki način žele da priključe i neke dijelove Azije, neka odrede koji su to /predjeli op. S.M./, a kralj će pristati na sve što je u njegovoj moći. Nakon Heraklidovog govora Vijeće je odlučilo da konzul odgovori da je, što se troška tiće, pravilno da Antioh vrati

[54] O svećeničkom kolegiju Salijaca („Skakaća") v. Mesihović, 2015, 205 – 206.

cijeli iznos, a ne polovinu, jer je rat počeo ne njihovom, nego njegovom krivicom. Što se ostaloga tiče, ne samo da treba da oslobodi gradove u Eolidi i Joniji, već treba da se povuće iz cijele oblasti sa ove strane Taura. Saslušavši odgovor Vijeća, čiji su zahtjevi mnogo prevazilazili njegovu ponudu, poslanik nije ništa rekao, nego je odustao od javne audijencije i posvetio se njegovanju prijateljstva sa Publijem.Iskoristivši zgodnu priliku, obratio mu se u skladu sa posebnim uputstvima koja je dobio od kralja. Kao prvo, kralj će mu vratiti sina bez otkupa. Početkom rata je Scipionov rat pao u Antiohove ruke. I drugo, trenutno je spreman da mu da onoliko novca koliko zatraži, a kasnije da sa njim dijeli i prihode svoje kraljevine ako mu pomognu da se mir sklopi pod uvjetima koje sam predlaže. Publije je odgovorio da prihvata obećanje o sinu i da će biti veoma zahvalan kralju ako ga ispuni. Što se tiće drugih stvari, kralj je u velikoj zabludi i napotpuno pogrešnom putu, ne samo u razgovoru sa njima, nego i pred Vijećem. "Naime, da je ovakve prijedlog iznio dok je još držao Lizimahiju[55] i prilaz Hersonezu, brzo bi postigao cilj. Također, čak i da se odatle povukao i došao sa vojskom na Helespont, pokazujući na taj način da će spriječiti naš prelazak, a onda uputio poslanstvo sa istim uvjetima, još uvijek bismo mogli da mu izađemo ususret. Međutim, pošto je dopustio da naša vojska pređe u Aziju i prihvatio ne samo uzdu, nego i jahača, a sada šalje poslanstvo i traži mir pod podjednakim uvjetima, prirodno je da neće uspjeti i da će se prevariti u svojim namjerama." Zato mu je savjetovao da bolje razmisli o sadašnjoj situaciji i pogleda stvarima u oči. Da bi mu se odužio za obećanje o oslobađanju sina, obečao je da će mu dati savjet dostojan ponuđene usluge. Pozvao ga je ga je da pristane na sve i da nikako ne nastavlja borbu protiv Rimljana. Saslušavši ga, Heraklid se vratio i pri susretu sa kraljem sve mu je detaljno objasnio. Antioh je smatrao da mu i u slučaju poraza ne mogu nametnuti teže uvjete od pomenutih, pa je zato odustao od mira i počeo sa sveobuhvatnim pripremama za rat. Nakon pobjede nad Antiohom, Rimljani su zauzeli i Sard i njegove utvrde....LAKUNA....došao je Antiohov opunomoćenik Muzej. Publije ga je prijateljski primio, a Muzej mu je rekao da Antioh želi da pošalje izaslanike koji će raspravljati o čitavoj situaciji i da moli Publija da im garantira sigurnost. Dobivši pristanak, Muzej se vratio, a nakon nekoliko dana su stigli i kraljevi poslanici Zeuksid, bivši satrap Lidije, i Antipatar, kraljev nečak. Željeli su da se prvo sretnu sa kraljem Eumenom jer su se plašili da će ovaj, zbog ranijeg trvenja, željeti da im naškodi. Otkrivši da je suprotno njihovim očekivanjima, uzdržan i blag,[56] odmah su zatražili da budu službeno primljeni. Pozvani pred Vijeće, govorili su o mnogim različitim stvarima i zamolili Rimljane da u sreći budu blagi i velikodušni, jer to neće toliko koristiti Antiohu, koliko njima samima, kojima je Tihe dala vlast nad svijetom. U nastavku svog govora, pitali su šta treba da učine da bi dobili mir i prijateljstvo sa Rimljanima, a viječnici, koji su se već ranije sastali i

[55]Λυσιμάχεια (*Lysimachia*) je bila jedan od bitnijih helenističkih gradova i zajednica na samom jugoistoku Trakije, na ulazu na poluotok Hersonez (Galipolje). Sa svojim strateškim položajem je bila južna sklopka spajanja Europe i Male Azije, kao što je Bizant bila sjeverna sklopka.

[56]Ovo je vrlo lako shvatljivo jer je Eumen II. Soter bio mudar vladar, i znao je dobro da ne bi bilo dobro da se Antioh III. i Seleukidsko kraljevstvo kazne nekim teškim uvjetima ili nastavkom rata koji bi nanio još teže udarce Seleukidima. Iako je on bio veliki neprijatelj Antioha III., ipak je izgleda više volio da ima oko sebe kakvu – takvu ravnotežu odnosa. Iako je bio vjeran saveznik Republike, on ipak nije baš previše vjerovao Rimljanima, i nastojao je da što je moguće više očuva što više svoje samostalnosti. A po njegovom mišljenju, to je bilo moguće samo ako bi oko svoga kraljevstva imao više različitih međunarodnih činilaca sa različitim nivoima moći, u nekoj vrsti konglomerata antičke euromediteranske multipolarnosti. A još konkretniji problem za Eumena II. koji je tada iskrsnuo bilo je širenje moći i utjecaja Rodosa po jugozapadu Male Azije. Iako su bili saveznici, Eumen II. je itekako bio podozriv prema namjerama Rođana, sada nakon što je Antioh III. pobijeđen. Razlaz među saveznicima i njihovi različiti interesi i ciljevi o političkom i teritorijalnom uređenju Male Azije su isplivali na svjetlo dana pred rimskim Senatom kojemu su se po ovim pitanjima otvoreno obratili i sam Eumen II. i izaslanici Rodosa (*Polyb.* XXI, 18 - 23).

raspravljali o ovome, pozvali su Publija da objavi njihovu odluku.Publije /Scipion Afrikanac Stariji op. S.M./ je rekao da Rimljane ni pobjeda nikada nije učinila strožima [...], pa će im zato i sada dati isti odgovor koji su dobili ranije, kada su prije bitke došli na Helespont. Antioh /III op. S.M./[57] treba da se povuče iz Evrope i Azije sa ove strane Taura, zatim da Rimljanima nadoknadi trošak za rat i uplati 15 000 eubejskih talenata: 500 odmah, 2500 kada rimski narod potvrdi mirovni ugovor, a ostalo u roku od dvanaest godina, svake godine po 1000 talenata. Eumenu[58] treba da vrati 400 talenata duga i ostatak žita u skladu sa odredbama ugovora sklopljenog sa njegovim ocem. Pored toga, treba da preda Kartaginjanina Hanibala, Etolca Toanta, Akarnanca Mnasiloha i Halkiđane Filona i Eubulidu. Kao zalog, treba odmah da preda dvadeset talaca čija se imena nalaze na posebnom spisku. Ovo je bio Publijev odgovor u ime čitavoga Vijeća. Pošto su Antipatar i Zeuksid pristali na rimske uvjete, donijeta je zajednička odluka da se u Rim upute poslanici koji će pozvati Senat i narod da ratificiraju ugovor. Nakon toga su se rastali. Tokom sljedećih dana Rimljani su podijelili trupe [...]. Poslije nekoliko dana, kada su taoci stigli u Efes, Eumen i Antiohovi poslanici su počeli sa pripremama za odlazak u Rim, a slično su postupali i poslanici iz Rodosa, Smirne i skoro svih naroda i gradova sa ove strane Taura.")

Livije, XXXVII, 34: *per eos forte dies legatus ab Antiocho in castra venerat Byzantius Heraclides, de pace adferens mandata; quam impetrabilem fore magnam ei spem attulit mora et cunctatio Romanorum, quos, simul Asiam attigissent, effuso agmine ad castra regia ituros crediderat. statuit tamen non prius consulem adire quam P. Scipionem, et ita mandatum ab1 rege erat. in eo maximam spem habebat, praeterquam quod et magnitudo animi et satietas gloriae placabilem eum maxime faciebat, notumque erat gentibus, qui victor ille in Hispania, qui deinde in Africa fuisset, etiam quod filius eius captus in potestate regis erat. is ubi et quando et quo casu captus sit, sicut pleraque alia, parum inter auctores constat. alii principio belli, a Chalcide Oreum petentem, circumventum ab regiis navibus tradunt; alii, postquam transitum in Asiam est, cum turma Fregellana missum exploratum ad regia castra, effuso obviam equitatu cum reciperet sese, in eo tumultu delapsum ex equo cum duobus equitibus oppressum, ita ad regem deductum esse. illud satis constat, si pax cum populo Romano maneret hospitiumque privatim regi cum Scipionibus esset, neque liberalius neque benignius haberi colique adolescentem quam cultus est potuisse. ob haec cum adventum P. Scipionis legatus expectasset, ubi is venit, consulem adit petitque ut mandata audiret.*(„Za vrijeme ovoga intervala /dok je rimsko – italska armija koja je prešla Helespont u taboru čekala dolazak Afrikanca op. S.M./, Heraklid iz Bizanta je stigao u tabor sa instrukcijama od Antioha /III. op. S.M./ da pregovara o miru. On je bio pod utiskom da jednom kada Rimljani dođu u Aziju oni će, bez odlaganja, napredovati prema kraljevskom taboru, i njihovo ostajanje na Helespontu učinilo ga je veoma optimističnim za dobijanje povoljnih uvjeta mira. Heraklid je ipak odlučio da se ne pristupa konzulu /Luciju Scipionu op. S.M./ dok ne razgovara sa Publije Scipionom, i zaista su bile takve kraljeve instrukcije. Njegove nade su poglavito ležale na njemu /Scipionu Afrikancu op. S.M./, jer Scipionova veličina duše i svjesnost da je on imao dovoljno slave su ga učinile umjerenim i obzirnim. Cijeli svijet je također znao šta je on bio kada je bio pobjedonosan u Hispaniji i Africi, a postojala je također i činjenica da je njegov /Afrikanca op. S.M./ sin bio zarobljenik i u kraljevim rukama. Što se tiće toga gdje i kada ili kako je on bio

[57]Antioh III Veliki (Ἀντίοχος Μέγας; *Antiochus* III cc. 241. – 187. god. p. n. e. vladao od 222. god. p. n. e.) bio je šesti po redu seleukidski vladar. Njegovu uspješnu ekspanzionističku politika i teritorijalno širenje njegove države uspješno je zaustavila tek Republika, nanijevši mu vrlo težak poraz.

[58]Eumen II. Soter (Εὐμένης Β΄;), vladao od 197. do 159. god. p. n. e.

zarobljen, autoriteti /misli se na izvore koje je Livije koristio op. S.M./ se razlikuju. Neki tvrde je to bilo na početku rata kada je on na putu od Halkide do Oreuma bio presretnut od kraljevskih brodova. Drugi kažu da je nakon iskrcavanja u Aziji, on bio poslan sa odredom fregelanske konjice da izviđa prema kraljevskom taboru, i kada je velika skupina konjice izašla da ga presretne, on se povukao i u konfuziji pao sa konja i sa drugom dvojicom vojnika bio nadjačan, i pod ovim okolnostima bio doveden pred kralja. Općenito se tvrdi da mladić nije mogao biti bolje tretiran i ophođen sa većom ljubaznošću i velikodušnošću čak i da je mir sa Rimom bio preovladao /tj. da nije bio izbio rat i da mladić nije bio zarobljenik op. S.M./ i da su osobne veze gostoprimstva između kralja i Scipiona ostale neprekinute.[59] Zbog ovih razloga, izaslanik je čekao da Scipion /Afrikanac op. S.M./ dođe i po njegovom dolasku on je pristupio konzulu i zamolio ga za audijenciju kako bi on mogao da iznese svoje instrukcije.“)[60]

Livije, XXXVII, 36: *legatus postquam nihil aequi in consilio impetrare se censebat, privatim—sic enim imperatum erat—P. Scipionis temptare animum est conatus. omnium primum filium ei sine pretio redditurum regem dixit; deinde ignarus et animi Scipionis et moris Romani, auri pondus ingens pollicitus, et nomine tantum regio excepto societatem omnis regni, si per eum pacem impetrasset. ad ea Scipio: "quod Romanos omnes, quod me ad quem missus es ignoras, minus miror, cum te fortunam eius a quo venis ignorare cernam. Lysimachia tenenda erat, ne Chersonesum intraremus, aut ad Hellespontum obsistendum, ne in Asiam traiceremus, si pacem tamquam ab sollicitis de belli eventu petituri eratis; concesso vero in Asiam transitu et non solum frenis, sed etiam iugo accepto quae disceptatio ex aequo, cum imperium patiendum sit, relicta est? ego ex munificentia regia maximum donum filium habebo; aliis, deos precor, ne umquam fortuna egeat mea; animus certe non egebit. pro tanto in me munere gratum me in se esse sentiet, si privatam gratiam pro private beneficio desiderabit; publice, nec habebo quicquam ab illo nec dabo. quod in praesentia dare possim, fidele consilium est. abi, nuntia6 meis verbis, bello absistat, pacis condicionem nullam recuset." nihil ea moverunt regem, tutam fore belli aleam ratum, quando perinde ac victo iam sibi leges dicerentur. omissa igitur in praesentia mentione pacis totam curam in belli*

---

[59]I u modernoj historiografiji još uvijek nije oficijelno razriješeno pitanje gdje, kada i kako je zarobljen Lucije Kornelije Scipion, mlađi sin Afrikanca. Nije nerealno pomisliti da je vjerojatnija mogučnost po kojoj je Lucije zarobljen početkom rata, a ne dok je bio na izvidničkoj misiji, jer se on nalazio dugo u zarobljeništvu, gdje mu nije nedostajalo luksuza i komfora (koje je bilo i pretjerano) i boravio je i na seleukidskom dvoru. Po Polibiju, mlađi Afrikančev sin je bio zarobljen na početku rata, a i po Diodoru, Apijanu, Kasiju Dionu, Justinu (tj. Pompeju Trogu), *de Viris Illustribus*, bi se dalo naslutiti da je zarobljen dok se nalazio u egejskom bazenu i plovio, a ne na maloazijskom frontu.

[60]Heraklid je braći Scipionima i drugim okupljenim na audijenciji iznio sljedeću ponudu Antioha III. za mir :

1. Neće imati pretenzija u Europi, predati će i u Maloj Aziji ili bilo gdje u njegovoj domeni ono za što Rimljani tvrde da su bili na strani Rima.
2. Antioh će platiti i polovinu troškova rata.
3. Seleukidski izaslanik je pozivao Rimljane da svoju vlast ograniče na Europu, jer je i to već velika imperija. Ali da ako ipak oni žele da anektiraju neke dijelove Male Azije, Antioh III. je spreman i da radi mira, ali pod uvjetoma da je to definirano jasnim granicama, da popusti pred „rimskom pohlepom za teritorijem“.

Rimljani su ponudili sljedeće uvjete :

1. Pošto je kralj Antioh III. bio odgovoran za izbijanje rata, mora platiti sve troškove rata.
2. Garnizoni moraju biti povućeni ne samo iz maloazijskih pokrajina Jonije i Eolide, nego iz svih maloazijskih gradova, i te maloazijske zajednice bi se trebale tretirati slobodnim isto kao i oslobođeni polisi u balkanskoj Grčkoj nakon II. makedonskog rata.
3. Antioh III. mora predati sve svoje maloazijske posjede zapadno od planinskog lanca Taurus.

Liv. XXXVII, 35.

apparatum intendit. („Izaslanik /Heraklid iz Bizanta op. S.M./ je došao do zaključka da, što se tiće Vijeća /na kojemu je održana njegova audijencija op. S.M./, on neće dobiti razumne uvjete /po seleukidske interese op. S.M./, i u skladu sa svojim instrukcijama, on je pokušao da nešto učini u privatnom razgovoru sa Scipionom /Afrikancem op. S.M./. Počeo je tako što je rekao da će mu kralj vratiti sina bez otkupnine, a potom, ne poznavajući Scipionov karakter i rimske običaje, on mu je ponudio golemi mito ako on dobije mir kroz njegovo /Afrikančevo op. S.M./ zalaganje, i također puni udio u vladarskoj moći, izuzev samo kraljevskog naslova. Scipion je odgovorio : „Tvoje neznanje o Rimljanima u cjelini, i o meni posebno kao onome kome si poslan je manje iznenađujuće nego što je tvoje neznanje o situaciji u kojoj se nalazi čovjek /Antioh III. op. S.M./ od koga si došao. Trebali ste da držite Lizimahiju kako bi spriječili naš ulazak na Hersonez ili ste nam se trebali suprotstaviti na Helespontu kako bi spriječili naš prelazak u Aziju, ako ste namjeravali tražiti mir od nas kao od onih koji su bili zabrinuti zbog rata. Ali sada, kada ste ostavili /helespontski op. S.M./ prijelaz u Aziju otvorenim i primili ne samo ujed nego i teret, kakav je prostor ostavljen za bilo koju diskusiju o ravnopravnim uvjetima /za mir op. S.M./, pošto će te se vi morati potčiniti našem suverenitetu. Ja ću smatrati svoga sina kao najveći pokloni koji kraljeva velikodušnost može da donese, a što se tiće njegovih drugih ponuda, molim se da moje okolnosti neće nikada biti u potrebi za njima, moj razum i sva moja dešavanja neće nikada. U mom javnom kapacitetu kao predstavnika države, ja neću niti uzeti bilo šta od njega, niti mu dati bilo šta. Ono što ja mogu dati sada je moj iskreni savjet. Idi i reci mu u moje ime da napusti neprijateljstvo i prihvati bilo koji uvjet mira koji se mogu ponuditi.“ Ove riječi nisu nimalo uticale na kralje, on je smatrao da su njegove šanse u ratu sigurne, i da su uvjeti koji su mu predloženi bili kao da je već bio poražen. Za sada je on odbacio sva spominjanja mira i posvetio svu pažnju pripremama za rat.“).[61]

Livije, XXXVII, 37: *ubi cum audisset Antiochus P. Scipionem aegrum Elaeam delatum, legatos qui filium ad eum reducerent misit. non animo solum patrio gratum munus, sed corpori quoque salubre gaudium fuit; satiatusque tandem complexu filii "renuntiate" inquit "gratias regi me agere, referre aliam gratiam nunc non posse quam ut suadeam, ne ante in aciem descendat quam in castra me redisse audierit.*(„Kada je /Antioh III. op. S.M./ čuo da je Scipion /Afrikanac op. S.M./ bio zadržan u Elei zbog bolesti on je poslao neke svoje časnike da mu doprate sina. Ljubaznost nije bila samo zahvalna očevim osjećanjima, nego je

[61]Uspješno kretanje armije kroz balkanske pokrajine, upad na Hersonez, forsiranje Helesponta, stvaranje širokog mostobrona na području Troade ukazuju na uspješnu blitzkrieg strategiju koju su primjenili u ovome borbenom poduhvatu. Sve se odvijalo brzo, efikasno, organizirano i učinkovito. Nesumnjivo je Publije Kornelije Scipion Afrikanac bio jedan od najvećih stratega i vojnih i državničkih genija u cjelokupnoj ljudskoj historiji. On je jedan od rijetkih vojskovođa koji je uspješno ratovao na čak tri kontinenta i jedan od još rjeđih koji nisu nikada bili poraženi. Nažalost, njegova genijalost i strateška umješnost su ostali, potpuno neopravdano i neshvatljivo, u zasjenku historiografije i pučke javnosti. Prvi prelazak rimsko – italske vojske, pod komandom braće Scipiona, na azijsko tlo je imao i veliko simboličko značenje. Nije tu bila samo bitna činjenica da je riječ o tome da su se trupe Republike sa jednoga kontinenta prešle na drugi, i to bez skoro ikakvih problema, nego prije svega u tome što su se prema mitologiji i drevnoj tradiciji tu u maloazijskoj Troadi nalazili postanci – *origines* rimskoga naroda. Po već u helenističko doba izgrađenoj mitološkoj i tradicijskoj konstrukciji daleki pretci Latina i Rimljana su bili Trojanci koji su, nakon pada Prijamovog Iliona, pod vodstvom Eneje uspjeli da izbjegnu ahejskim osvajačima i pobjegnu do obala današnjeg Lacija gdje su se izmiješali sa tamo zatečenim Aboriginima. Ta simbolika se itekako ispoljila i kada su braća Scipioni kao prvi od Rimljani pod svojom komandom preveli armiju iz Europe u Aziju, jer su oni sa trupama došli i do Iliona. Tamo je Lucije Scipion ponudio žrtve boginji Minervi/Ateni, koja je bila božanstvo zaštitnik Iliona. Livije (XXXVII, 37) navodi i da su stanovnici Iliona pokazivali i svojim riječima i svojim djelima ponos koji su osjećali prema Rimljanima kao svojim potomcima, a Rimljani su opet bili oduševljeni posjetom svojoj originalnoj domovini. Jedan vrlo slikovit i sadržajan opis dolaska rimskih trupa u Ilion i Troadu se nalazi u Justinovim epitomama djela Pompeja Troga (XXXI, 8, 1 - 4). U njemu se daju detalji oduševljenja Trojanaca što vide svoje enejidske sunarodnike, tj. Rimljane koji su nakon što su zavojevali Zapad i Afriku, sada došli u Aziju da traže svoje povijesno pravo.

pomogla također i njegovom oporavku. Nakon što je prihvatio sina, rekao je pratnji /koju je bio poslao Antioh III. op. S.M./ : „Uzmite riječ da se zahvaljujem kralju. Ne mogu mu se zahvaliti u bilo kojem drugom vidu nego da mu savjetujem da se ne upušta u bitku prije nego sazna da sam se ja vratio u /rimsko – italski i njihovih saveznika op. S.M./ tabor.““)[62]

Livije, XXXVII, 45: *Asiae civitates in fidem consulis dicionemque populi Romani sese tradebant. Sardibus iam consul erat; eo et P. Scipio ab Elaea, cum primum pati laborem viae potuit, venit. sub idem fere tempus caduceator ab Antiocho per P. Scipionem a consule petit impetravitque, ut oratores mittere liceret regi. paucos post dies Zeuxis, qui praefectus Lydiae fuerat, et Antipater, fratris filius, venerunt. prius Eumene convento, quem propter vetera certamina aversum maxime a pace credebant esse, et placatiore eo et sua et regis spe invento, tum P. Scipionem et per eum consulem adierunt; praebitoque iis petentibus frequenti consilio ad mandata edenda, "non tam quid ipsi dicamus habemus" inquit Zeuxis "quam ut a vobis quaeramus, Romani, quo piaculo expiare errorem regis, pacem veniamque impetrare a victoribus possimus. maximo semper animo victis regibus populisque ignovistis; quanto id maiore et placatiore animo decet vos facere in hac victoria, quae vos dominos orbis terrarum fecit? positis iam adversus omnes mortales certaminibus haud secus quam deos consulere et parcere vos generi humano oportet." iam antequam legati venirent, decretum erat quid6 responderetur. respondere Africanum placuit. is in hunc modum locutus fertur: "Romani ex iis, quae in deum immortalium potestate erant, ea habemus, quae dii dederunt; animos, qui nostrae mentis sunt, eosdem in omni fortuna gessimus gerimusque, neque eos secundae res extulerunt nec adversae minuerunt. eius rei, ut alios omittam, Hannibalem vestrum vobis testem darem, nisi vos ipsos dare possem. postquam traiecimus Hellespontum, priusquam castra regia, priusquam aciem videremus, cum communis Mars et incertus belli eventus esset, de pace vobis agentibus quas pares paribus ferebamus condiciones, easdem nunc victores victis ferimus: Europa abstinete; Asia omni, quae cis Taurum montem est, decedite. pro impensis deinde in bellum factis quindecim milia talentum Euboicorum dabitis, quingenta praesentia, duo milia et quingenta, cum senatus populusque Romanus pacem comprobaverint; milia deinde talentum per duodecim annos. Eumeni quoque reddi quadringenta8 talenta et quod frumenti reliquum ex eo quod patri debitum est placet. haec cum pepigerimus, facturos vos9 ut pro certo habeamus, erit quidem aliquod pignus, si obsides viginti nostro arbitratu dabitis; sed numquam satis liquebit nobis ibi pacem esse populo Romano, ubi Hannibal erit; eum ante omnia deposcimus. Thoantem quoque Aetolum, concitorem Aetolici belli, qui et illorum fiducia vos et vestra illos in nos armavit, dedetis et cum eo Mnasilochum Acarnana et Chalcidenses Philonem et Eubulidam. in deteriore sua fortuna pacem faciet rex, quia serius facit quam facere potuit. si nunc moratus fuerit, sciat regum maiestatem*

---

[62]Ovaj savjet Afrikanca Starijeg ne bi trebalo tumačiti u smislu da je on bio spreman na neki dogovor u korist Antioha III., a koji bi nesumnjivo bio neprikladan po interese Republike. Vjerojatno je on sa navedenim savjetom želio da navede Antioha III. da pristane na mir pod rimskim uvjetima prije nego što dođe do otvorene bitke. U tom slučaju uvjeti bi sigurno bili manje teški i manje ponižavajući nego što bi bili nakon bitke i poraza u njoj. Po Liviju, Antioh III. nije poslušao savjet Scipiona Afrikanca i upustio se u bitku kod Magnesije, gdje ga je armija pod komandom Publijevog brata Lucija teško porazila. Međutim, o istom događaju Apijan (*Syr.* 30) nešto drugačije izvještava : ὁ μὲν δὴ Πόπλιος ταῦτα εἰπὼν ἐς Ἐλαίαν νοσηλευόμενος ὑπεχώρει, σύμβουλον τῷ ἀδελφῷ Γναῖον Δομίτιον καταλιπών: ὁ δ᾽ Ἀντίοχος, οἷόν τι καὶ Φίλιππος ὁ Μακέδων, οἰηθεὶς τῶνδε τῶν ἐπιταγμάτων πλέον οὐδὲν αὑτοῦ τὸν πόλεμον ἀφαιρήσεσθαι, συνέτασσε ἀπὸ τῶν πολεμίων, καὶ Σκιπίωνι τὸν υἱὸν ἀπέπεμπεν ἐς Ἐλαίαν. ὁ δὲ τοῖς ἄγουσι συνεβούλευε μὴ μάχεσθαι τὸν Ἀντίοχον ἕως αὐτὸς ἐπανέλθοι. καὶ τῷδε πεισθεὶς ὁ Ἀντίοχος μετεστρατοπέδευσεν ἀμφὶ τὸ ὄρος τὸ Σίπυλον, τεῖχός τε καρτερὸν τῷ στρατοπέδῳ περιετείχιζε, καὶ τὸν Φρύγιον ποταμὸν ἐν προβολῇ τοῖς πολεμίοις ἐτίθετο, ἵνα μηδ᾽ ἄκων ἀναγκάζοιτο πολεμεῖν. („Nakon ove konferencije /sa seleukidskim izaslanikom Heraklidom op. S.M./, Publije se razbolio i povukao u Eleu, ostavljajući Gneja Domicija za savjetnika svome bratu. Antioh misleći, kao što je činio Filip /V. op. S.M./ Makedonski, da ništa gore od uvih uvjeta mu se ne može dogoditi ako bi bio pobijeđen u ratu, privuće svoje snage bliže platou Tijanire nedaleko od neprijatelja, i poslao je Scipionovog sina njemu u Eleu. Scipion je savjetovao one koji su doveli njegovog sina da Antioh ne bi trebalo da se bori dok se on sam ne vrati u vojsku. Antioh, radeći po ovome savjetu, je pomjerio svoj tabor na planinu Sypulus i utvrdio ga sa snažnim zidom. On je također umetnuo rijeku Frigiju između sebe i neprijatelja, tako da on ne bi bio prisiljen da se bori protiv svoje volje.“). Međutim, na kraju se Antioh ipak odvažio i upustio u bitku kod Magnesije.

difficilius ab summo fastigio ad medium detrahi quam a mediis ad ima praecipitari." cum iis mandatis ab rege missi erant legati ut omnem pacis condicionem acciperent; itaque Romam mitti legatos placuit. consul in hiberna exercitum Magnesiam ad Maeandrum et Tralles Ephesumque divisit. Ephesum ad consulem paucos post dies obsides ab rege adducti sunt, et legati, qui Romam irent, venerunt. Eumenes quoque eodem tempore profectus est Romam, quo legati regis. secutae eos sunt legationes omnium Asiae populorum.(„Gradovi Male Azije su se /nakon bitke kod Magnesije op. S.M./ stavili pod zaštitu konzula /Lucija Scipiona op. S.M./ i vlast Rima. Konzul je bio sada u Efesu i Publije Scipion /Afrikanac op. S.M./ je otišao tamo iz Elee čim je bio u mogučnosti da podnese zamorno putovanje.Nedugo prije je stigao Antiohov glasnik, koji je, zahvaljujući zalaganju Publija Scipiona, dobio saglasnost konzula da pregovara o miru koje je započeo kralj. Nekoliko dana kasnije, Zeuksis, koji je bio /seleukidski op. S.M./ namjesnik Lidije i Antipater, kraljev nećak, također su stigli. Oni su prvo razgovarali sa /pergamsko – atalidskim kraljem op. S.M./ Eumenom, za kojega su pretpostavljali da će biti najveći oponent mira zbog njegovog dugotrajnog sukoba sa kraljem, ali su ga našli u mnogo pomirljivijem raspoloženju nego što su se oni ili Antioh nadali. Zatim su pristupili Scipionu /Afrikancu op. S.M./ i preko njega i konzulu. Na njihov zahtjev je sazvano ratno vijeće kako bi oni iznijeli svoje instrukcije. Zeuksis je govorio prvi : „Mi nemamo toliko mnogo da govorimo u svoje ime, kao što mi molimo vas, Rimljane, na koji način mi možemo da se založimo za grešku našega kralja i dobijemo mir i oproštaj od vas, koji ste nas pobijedili. Vi ste već pokazivali najveću veličanstvenost u pomilovanju kraljeva koje ste pobijeđivali. Sa kolikom još većom veličanstvenošću trebate da činite u ovom času pobjede koja vas je učinila gospodarima svijeta. Sada vam treba da se ostavite suprotstavljanja svim ljudima i da budete kao bogovi, zaštitnici i hranitelji cijele ljudske vrste. Još prije nego što su izaslanici došli, bilo je odlučeno kakav bi im odgovor trebao biti dat. Scipion Afrikanac je bio glasnogovornik, i izvještava se da se on izrazio na sljedeći način : Od svih onih stvari koje su u moći besmrtnih bogova, mi imamo one koje su nam oni obezbijedili da daju. Našu samokontrolu i umjerenost, koja zavisi od snage uma, mi smo zadržali nepromijenjene u svakom obrtu sreće, i mi je takvu držimo i danas. Uspjeh ih nije ushitio, teškoća ih nije utukla. Da ne spominjem druge primjere, ja ću vam ponuditi Hanibala kao dokaz ovoga, ako ne bih navodio vas same kao primjer. Kada smo mi prešli Helespont, prije smo vidjeli kraljev tabor, prije smo vidjeli njegovu armiju, dok borba još uvijek nije bila odlučena i pitanje rata neizvjesno, mi smo vam iznijeli mirovni ugovor sa uvjetima kao između jednakih sila. Sada kada smo mi pobjednici, mi vam nudimo iste uvjete za vas koje smo pobijedili. Držite se dalje od Europe, evakuirajte cijeli dio Azije koji se nalazi sa ove strane Taurusa. Za troškove rata, isplatiti će te nam 15 000 eubejskih talenata, 500 sada i 2500 čim Senat i rimski narod potvrde mir, i zatim po 1000 godišnje u toku 12 godina. Također je naša volja da se 400 talenata isplati Eumenu i ostatak žita koji je bio dužan njegovom ocu. Kada se mi složimo o ovim uvjetima, biti će neke garancije prema nama da će te ih se vi pridržavati ako nam date 20 talaca koje ćemo mi izabrati. Ali mi se nikada nećemo osjećati sigurnim i neće biti mira sa Rimom gdje god je Hanibal, i prije svega mi tražimo njegovo izrućenje. Morate također predati Toasa Etolca, inicijatora etolskog rata, koji vas je naveo da podignete oružje protiv nas oslanjajući se na njih, i učinili im isto pouzdavajući se u vas.[63] Sa njim ćete predati i Mnasiloha Akarnjanca, Halkiđane Filona i Eubulida. Kralj će učiniti mir kada njegove sreće bude na donjem nivou, zato jer ih je on učinio

[63]U smislu da je Antioha III. i seleukidski dvor podsticao na rat tako što im je nudio pouzdavanje u Etolski savez, a Etolce podsticao na rat tako što im je nudio pouzdavanje u Seleukidsko kraljevstvo.

kasnijim nego što bi one trebale biti.[64] Ako on bude oklijevao sada, neka zna da nije lako za ponos monarha da bude oboren sa vrha svoje veličine na umjerenu poziciju, jer se sa te pozicije baca na najniže dubine." Izaslanici su bili ovlašteni od kralja da prihvate bilo kakve uvjete. Prema tome su bili učinjeni dogovori za slanje delegata u Rim. Konzul je raspodijelio svoju vojsku u zimskim taborima u Magnesiji na Meanderu, u Tralesu i u Efesu. Nekoliko dana kasnije, taoci od kralja su bili dovedeni konzulu u Efes, i došli su izaslanici koji su trebali ići u Rim. Eumen je otišao za Rim u isto vrijeme kada i izaslanici, i oni su bili praćeni sa delegacijama iz svih zajednica /Male op. S.M./ Azije.").

[64]U smislu da je mogao biti sretniji i bolje proći u ratu da je ranije prihvatio mir i ponuđene uvjete, nego nakon „kasnijeg".

Kratice

AE L'Année Épigraphique, Paris 1888-

CAH The Cambridge Ancient History

CIL *Corpus Inscriptionum Latinarum*

CLE *Carmina Latina Epigraphica*, hrsg. v. F. Bücheler - E. Lommatzsch, Leipzig 1930

CSE P. Kruschwitz, *Carmina Saturnia Epigraphica*. Einleitung, Text und Kommentar zu den saturnischen Versinschriften, Stuttgart 2002

EDCS Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby

EDH Epigraphic Datenbank Heidelberg

EDR Epigraphic Database Rome.

Epigraphica Epigraphica. Rivista italiana di epigrafia, 1939-

FGH *Fragmenta Historicorum Graecorum*, Karl Wilhelm Ludwig Müller, *Vol. I – V*, 1841 – 1884.

FGrH[65] Die Fragmente der griechischen Historiker

IG *Inscriptiones Graecae*

ILLRP A. Degrassi, *Inscriptiones Latinae Liberae Rei Publicae*, Florenz 2. Aufl. 1965.

LCL The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press

MH Matica Hrvatska, Zagreb

MS Matica Srpska, Novi Sad

OCD[3] Oxford Classical Dictionary, 3rd edition (1996),Oxford: Clarendon Press

---

[65] "Die Fragmente der griechischen Historiker" (Fragmenti grčkih historičara) je edicija starohelenskih historičara čija djela su izgubljena, ali su od njih sačuvani određeni fragmenti ili sažetci. Autor edicije je klasični filolog Felix Jacoby, i to uglavnom na temelju ranijeg djela *Fragmenta Historicorum Graecorum*, kojeg je u periodu od 1841. do 1873. godina objavljivao Karl Wilhelm Ludwig Müller. Jacoby je svoje monumentalno djelo započeo 1923. god. i na njemu je radio sve do smrti 1959. god. Čitav je projekat bio podijeljen na pet dijelova, od kojih su objavljena samo prva tri. Prvi je obuhvatao mitografe i najstarije antičke historičare (autori 1–63), drugi dio historičare u užem smislu riječi (autori 64–856), a treći dio autobiografe, lokalne historije i djela o stranim zemljama (autori 262–856). Ta tri dijela objavljena su u ukupno 15 tomova. Četvrti deo (biografija i antikvarska književnost) i peti dio (historijska geografija) nikad nisu napisani. Taj zadatak danas pokušava da obavi grupa urednika (*Die Fragmente der griechischen Historiker. Continued*). *Brill's New Jacoby* (BNJ) objavljuje se na Internetu i daje engleski prevod fragmenata.

PWRE[66] Paulys - Wissowa Real-Enzyclopädie der classischen altertumswissenschaft, Stuttgart

RDGE *Roman Documents from the Greek East*, R. K. Sherk, Baltimore, 1969.

Syll *Sylloge inscriptionum graecarum*, ed. Wilhelm Dittenberger. 3rd edn., eds. Friedrich Hiller von Gaertringen, Johannes Kirchner, Hans Rudolf Pomtow and Erich Ziebarth. 4 vols. Leipzig, 1915-1924.

ZPE Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik [z.B., p.e., f.e.: ZPE-100-447]

Izdanja izvora/vrela

Amijan Marcelin 1935; 1939-1940.: *Ammianus Marcellinus, Roman History*, J. C. Rolfe, LCL.

Amijan Marcelin 1998.: *Amijan Marcelin, Istorija,* Milena Milin, Beograd : Prosveta.

Ampelije Lucije 1854.: *Ampelius*, *Liber Memorialis,* ed. Edward Wölfflin, Lipsiae/Leipzig : Teubner.

[66]Paulys - Wissowa Real-Enzyclopädie der classischen altertumswissenschaft ili Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft ili Pauly-Wissowa takođe i Pauly-Wissowa-Kroll (pored PWRE, skraćenice i P.-W. ili RE) je obimna i sveobuhvatna njemačka enciklopedija antičkog svijeta i helensko – rimske klasične civilizacije koja je izlazila od 1893. do 1978. god. PWRE je bila zamišljena kao potpuna dopuna i prerada ranijeg djela pod nazivom Real-Encyclopädie der classischen Alterthumswissenschaft in alphabetischer Ordnung ("Realna enciklopedija klasične nauke o starini uređena po alfabetskom redosledu") čiji je autor bio August Fridrih Pauli (kojem se pridružilo još 17 autora) i koja je pokrenuta 1837. god., a nastavljena i nakon smrti Paulija (1845. god.) sve do 1852. god. Na osnovi ovoga originalnog enciklopedijsko – leksikografskog djela započeo je Georg Visova sa izdavanjem svoje edicije, a nakon njega su taj posao nastavili Vilhelm Krol, Karl Mitelhaus, Konrat Cigler i Hans Gartner.

PWRE ima 66 tomova, 15 sveski dopuna i dva registra koji su objavljeni do 1980. god., dok je 1997. god. izašao konačni registar u dva dijela po alfabetskom redu i sistemtiziran. Svaki članak u PWRE pisali su priznati stručnjaci za odgovarajuću oblast. Neki članci s obzirom na dužinu mogu se smatrati i manjim monografijama. Pojedini članci su bili izdati i samostalno.

Pored toga, od 1964. do 1975. god. je izlazilo skraćeno, modernizovano i svima dostupno izdanje — Der Kleine Pauly Lexikon der Antike. Auf Grundlage von Pauly's Realenzyklopädie der classischen Altertumswissenschaft unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter herausgegeben von Konrat Ziegler, Walther Sontheimer und Hans Gärtner. (tzv, „Mali Pauly"). Od 1996. izašlo je 12 tomova Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike (tzv. „Novi Pauly"), koji su prošireni sa tri toma historije recepcije i historije nauke, kao i jednom serijom dodataka. Osim antike Novi Pauly u svojim sadržajima bavi se i temama iz osnovne grčko-rimske civilizacije kao i staroorijentalnim kulturama i egipatskom kulturom kao i kulturama okolnih naroda i vizantistikom. U saglasnosti sa savremenim trendovima Novi Pauly više prati transformacije starovekovnog sveta u kasnoj antici i proširuje svoje posmatranje sve do godine 600. pa i dalje.Specifikum za projekat Novog Paulija je izdanje posebnih svezaka koje se odnose na historiju izučavanja antike i klasičnih civilizacija. Najpre je bilo u vidu izdavanje 12 tomova Leksikona antike, 3 toma ka recepciji antike i jedan registar. Umesto 16 tomova na kraju je izašlo 19. Svezak dopuna je izašao 2002. god., a daljih (6 zasada) su u pripremi. Od 2002. u izdavaštvu Bril izlazi i engleska verzija Novog Paulija.

Ampelije Lucije.: Latinski tekst na http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Ampelius/Liber_Memorialis*.html

Apijan 1879.: *Appiani, Historia Romana,* Ludovicus Mendelssohn, Lipsiae: Teubneri.

Apijan 1899.: *Appian, The Foreign Wars,The Illyrian Wars*, http://www.perseus.tufts.edu/, bazirano na ed. Appian. The Foreign Wars. Horace White. New York. The Macmillan Company. 1899.

Apijan 1912.: *Appian, Roman History, Volume I: Books 1-8.1*, Horace White, LCL.

Apijan 1912.: *Appian, Roman History, Volume II: Books 8.2-12*, Horace White, LCL.

Apijan 1913.: *Appian, Roman History, Volume III: The Civil Wars, Books 1-3.26*, Horace White, LCL.

Apijan 1913.: *Appian, Roman History, Volume IV: The Civil Wars, Books 3.27-5*, Horace White, LCL.

Apijan 1967.: *Apijan, Građanski ratovi,* Bogdan M. Stevanović, Beograd: Kultura.

Augustin, O Božijoj državi 1957.: *Augustine, City of God, Books 1 – 3*, G. E. McCracken, LCL.

Augustin, O Božijojdržavi 1963.: *Augustine, City of God, Books 4 –7,* W. M. Green, LCL.

Augustin, O Božijojdržavi 1968.: *Augustine, City of God, Books 8 – 11,*David S. Wiesen, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1966.: *Augustine, City of God, Books 12 – 15,* Philip Levine, LCL.

Augustin, O Božijojdržavi 1965.: *Augustine, City of God, Books 16 – 18.35,* Eva M. Sanford - W. M. Green, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1960.: *Augustine, City of God, Books 18.36 – 20,* W. C. Greene, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1972.: *Augustine, City of God, Books 21 – 22,* W. M. Green, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1982.: *Aurelije Augustin, O Državi božjoj. De civitate dei. sv. I.,* Tomislav Ladan, Zagreb : Kršćanska sadašnjost.

Augustin, O Božijoj državi 1995.: *Aurelije Augustin, O Državi božjoj. De civitate dei. sv. II.,* Tomislav Ladan, Zagreb : Kršćanska sadašnjost.

Aul Gelije 1927.: *Aulus Gellius, Attic Nights,* J. C. Rolfe, LCL.

Ciceron, Govor protiv Lucija Kornelija Pisona.: *Ciceron, Govor protiv Lucija Kornelija Pisona*, www.thelatinlibrary.com i www.perseus.tufts.edu, bazirano na ed. *M. Tullius Cicero. The Orations of Marcus Tullius Cicero,* C. D. Yonge, B. A. London. George Bell & Sons, York Street, Covent Garden. 1891.

Ciceron, *Oratio de haruspicum responso.*: *Ciceron, Oratio de haruspicum responso*www.thelatinlibrary.com i www.perseus.tufts.edu, bazirano na ed. M. Tullius Cicero. M. Tulli Ciceronis Orationes: Recognovit brevique adnotatione critica instruxit Albertus Curtis Clark. Albert Clark. Oxonii. e Typographeo Clarendoniano. 1909. Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis.

Ciceron 1829.: *Marcus Tullius Cicero, The Republic of Cicero*, G. W. Featherstonhaugh, New York : G.& C. Carvill.

Ciceron 1840.: Middleton – Melmoth – Heberden, *The Life and Letters of Marcus Tullius Ciceron*, London : Edward Moxon, Dover Street.

Ciceron 1853.: *Treatises of M. T. Cicero, The Nature of the Gods, On Divination, On Fate, On the Republic, On the Laws, And on Standing for the Consulship,* C.D. Yonge, London : Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden.

Ciceron, 1891.: *The Orations of Marcus Tullius Cicero*, C. D. Yonge, London. George Bell & Sons.

Ciceron, 1903.: *The Orations of Marcus Tullius Cicero*, C. D. Yonge, London. George Bell & Sons.

Ciceron (Marko i Kvint) 1908- 1909.: *The Letters of Cicero; the whole extant correspondence in chronological order, in four volumes*, Evelyn S. Shuckburgh. London. George Bell and Sons.

Ciceron 1913.: *On Duties,*Miller, Walter, LCL.

Ciceron 1914.: *On Ends,*Rackham, H., LCL.

Ciceron 1923.: *On Old Age. On Friendship. On Divination,* W. A. Falconer, LCL.

Ciceron 1923.: *Pro Archia. Post Reditum in Senatu. Post Reditum ad Quirites. De Domo Sua. De Haruspicum Responsis. Pro Plancio,*Watts, N. H., LCL.

Ciceron 1927.: *Tusculan Disputations*, King, J. E., LCL.

Ciceron 1927.: *Pro Lege Manilia. Pro Caecina. Pro Cluentio. Pro Rabirio Perduellionis Reo*, Hodge, H. Grose, LCL.

Ciceron 1928.: *The Verrine Orations, Volume I: Against Caecilius. Against Verres, Part 1; Part 2, Books 1-2,* Greenwood, L. H. G., LCL.

Ciceron 1928.: *On the Republic. On the Laws,* Clinton Walker Keyes,LCL.

Ciceron 1930.: *Pro Quinctio. Pro Roscio Amerino. Pro Roscio Comoedo. On the Agrarian Law,* Freese, J. H., LCL.

Ciceron 1931.: *Pro Milone. In Pisonem. Pro Scauro. Pro Fonteio. Pro Rabirio Postumo. Pro Marcello. Pro Ligario. Pro Rege Deiotaro,*Watts, N. H., LCL.

Ciceron 1933.: *On the Nature of the Gods. Academics*, Rackham, H., LCL.

Ciceron 1935.: Cicero, *The Verrine Orations, Volume II: Against Verres, Part 2, Books 3-5*, Greenwood, L. H. G., LCL.

Ciceron 1939.: *Brutus. Orator*, G. L. Hendrickson - H. M. Hubbell, LCL.

Ciceron 1942.: *On the Orator: Book 3. On Fate. Stoic Paradoxes. On the Divisions of Oratory* H. Rackham, LCL.

Ciceron 1948.: *On the Oratorbook 1 - 2*, E. W. Sutton - H. Rackham, LCL.

Ciceron 1949.: *Cicero, On Invention. The Best Kind of Orator. Topics*, Hubbell, H. M., LCL.

Ciceron 1954 .: *Cicero, Rhetorica ad Herennium*, Caplan, Harry, LCL.

Ciceron 1955.: Ciceron: *O dužnostima,* III, Vasilije Tomović, Beograd : Kultura.

Ciceron 1958.: *Pro Caelio. De Provinciis Consularibus. Pro Balbo* R. Gardner, LCL.

Ciceron 1958.: *Cicero, Pro Sestio. In Vatinium,*Gardner, R.LCL.

Ciceron 1961.: *Cicero : De Re Publica, De Legibus*, Clinton Walker Keyes, LCL.

Ciceron, 1976.: *Cicero, In Catilinam 1-4. Pro Murena. Pro Sulla. Pro Flacco*, Macdonald, C., LCL.

Ciceron 1987.: *Ciceron, Filozofski spisi (Lelije ili razgovor o prijateljstvu, O starosti, O dužnostima, Scipionov san),* Branko Gavela – Vasilije Tomović, MS.

Ciceron 1998.: *Marko Tulije Ciceron, Beseda za Milona*, Vojin Nedeljković, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Ciceron 1998 -1999.: *Cicero, Letters,* D. R. Shackleton Bailey, LCL.

Ciceron 1999.: *Cicero, Letters to Atticus, Volume I – IV*, D. R. Shackleton Bailey, LCL.

Ciceron 2001.: *Cicero, Letters to Friends, Volume I – III,*D. R. Shackleton Bailey, LCL.

Ciceron 2002.: *Marko Tulije Ciceron, O Govorniku*, MH.

Ciceron 2002.: *Cicero, Letters to Quintus and Brutus. Letter Fragments. Letter to Octavian. Invectives. Handbook of Electioneering*, D. R. Shackleton Bailey, LCL.

Ciceron 2004.: *Marko Tulije Ciceron, Besede,* Beograd : Mono & Manana.

Ciceron 2004.: *Marko Tulije Ciceron, O Prijateljstvu,* Grigorije Lazić, Čigoja.

Ciceron, 2009.: *Marko Tulije Ciceron, Pisma Atiku 1,*Jelena Savić, Milica Kisić, Noel Putnik, Fedon.

Ciceron 2010.: *Cicero*, *Orations, Philippics 1-6,* D. R. Shackleton Bailey, LCL.

Ciceron 2010.: *Cicero*, *Orations, Philippics 7-14*, D. R. Shackleton Bailey, LCL.

Ciceron, 2013.: *Marko Tulije Ciceron, Pisma Atiku 2,*Goran Vidović, Jelena Savić, Dragana Dimitrijević , Fedon.

Ciceron, 2013.: *Marko Tulije Ciceron, Druga Filipika protiv Marka Antonija, Boris Pendelj*, Fedon.

Ciceron, 2016.: *Marko Tulije Ciceron, Pisma Atiku 3,*Tatjana Zdravković Stojanović, Anđelka Nastić , Fedon.

Diodor 1933.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume I: Books 1-2.34*, C.H, Oldfather, LCL.

Diodor 1935.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume II: Books 2.35-4.58*, C.H, Oldfather, LCL.

Diodor 1939.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume III: Books 4.59-8*, C.H, Oldfather, LCL.

Diodor 1946.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume IV: Books 9-12.40*, C.H, Oldfather, LCL.

Diodor 1950.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume V: Books 12.41-13*, C.H, Oldfather, LCL.

Diodor 1954.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume VI: Books 14-15.19*, C.H, Oldfather, LCL.

Diodor 1952.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume VII: Books 15.20-16.65*, Sherman Charles L., LCL.

Diodor 1963.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume VIII: Books 16.66-17*, Welles, C. Bradford, LCL.

Diodor 1947.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume IX: Books 18-19.65*, C.H, Geer, Russel M., LCL.

Diodor 1954.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume X: Books 19.66 - 20*, Geer, Russel M., LCL.

Diodor 1957.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume XI:Fragments of Books 21 – 32,*Walton Francis R., LCL.

Diodor 1967.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume XII: Fragments of Books 33 - 40*, Walton Francis R., LCL.

Enije 1935.: *Remains of Old Latin, Volume I, Ennius and Caecilius*, Eric Herbert Warmington, LCL.

Eutropije 1886.: *Eutropius's Abridgement of Roman History*, John Selby Watson, London : George Bell and Sons, York street, Covent Garden.

Eutropije 1993.: *Eutropius, Breviarium,* H.W. Bird, Liverpool : Liverpool University Press.

Fasti Kapitolinski 1954.: *Attilio Degrassi, Fasti Capitolini,* Torino : G.B. Paravia.

Flor 1947.: *Lucius Annaeus Florus, Epitome of Roman History,*Edward Seymour Forster, LCL.

Flor 2005.: *Lucije Anej Flor, Dvije knjige izvadaka iz Tita Livija o svim ratovima u sedam stotina godina*, Josip Miklić, Zagreb : Latina et Graeca.

Fotije 1606.: *Photii Bibliotheca. Sive Lectorum à Photio librorum Recensio, Censura atque Excerpta, Philologorum, Oratorum, Historicorum, Philosophorum, Medicorum, Theologorum*, Andreas Schottus, Augusta Vindelicorum/Augsburg : Mangus.

Fotije 1824-1825.: *Bibliotheca, Photius (Constantinopolitanus)*, Immanuel Bekker, Berolini/Berlin : Reimer.

Fotije 1920.: *The Myriobiblion more commonly known as the Bibliotheca of Photius, patriarch of Constantinople volume one,* John Henry Freese, The Macmillan company : New York.

Fragmenta Historicorum Graecorum 1851 : *Fragmenta Historicorum Graecorum*, *Carolus Mullerus, Parisiis*/Pariz.

Fragmenta Historicorum Graecorum 1848, 1849, 1851, 1868, : *Fragmenta Historicorum Graecorum*, Karl Otfried Müller, Karl Müller , Philologue, Theodor Müller, Letronne (Antoine-Jean),

Parisiis/Pariz. http://www.archive.org/search.php?query=fragmenta%20historicorum%20graecorum

Fragmenti rimskih historičara 2013.: *The Fragments of the Roman Historians*, *Vol. I – III,* General Editor T. J. Cornell, Oxford University Press.

Frontin 1925.: *Frontinus: Stratagems. Aqueducts of Rome,* C. E. Bennett - Mary B. McElwain, LCL.

Frontin 1950.: *Frontinus, The Stratagems,* Charles E. Bennett, LCL.

Frontin 2004.: *Frontinus :De aquaeductu Urbis Romae,* Cambridge University Press.

Historia Augusta 1921.: *Historia Augusta, Volume I: Hadrian. Aelius. Antoninus Pius. Marcus Aurelius. L. Verus. Avidius Cassius. Commodus. Pertinax. Didius Julianus. Septimius Severus. Pescennius Niger. Clodius Albinus,* David Magie, LCL.

Historia Augusta 1924.: *Historia Augusta, Volume II: Caracalla. Geta. Opellius Macrinus. Diadumenianus. Elagabalus. Severus Alexander. The Two Maximini. The Three Gordians. Maximus and Balbinus,* David Magie, LCL.

Historia Augusta 1932.: *Historia Augusta, Volume III: The Two Valerians. The Two Gallieni. The Thirty Pretenders. The Deified Claudius. The Deified Aurelian. Tacitus. Probus. Firmus, Saturninus, Proculus and Bonosus. Carus, Carinus and Numerian,* David Magie, LCL.

Historici Graeci Minores 1870.:, *Historici Graeci Minores, Vol. I, Ludovicus Dindorfius* (Ludwig August Dindorf), *Lipsiae*/Lajpcig : Teubneri; http://www.archive.org/details/historicigraecim01dinduoft .

Historicorvm romanorvm reliqviae, volumen I, 1914.: ed. Hermannus Peter, Lipsiae : Teubneri.

Historicorvm romanorvm reliqviae, volumen II, 1906.: ed. Hermannus Peter, Lipsiae : Teubneri.

Horacije 1926.: *Horace: Satires, Epistles and Ars Poetica*,H. Rushton Fairclough, LCL.

Horacije 1958.: *Horacije,Satire i Epistule*, Juraj Zgorelec, MH

Horacije 2004.: *Horace, Odes and Epodes*, Niall Rudd, LCL.

Horacije 2011.: *Horace: Odes IV and Carmen Saeculare*, Richard F. Thomas, Cambridge Greek and Latin Classics.

Sv. Jeronim 1842.: *Sancti Eusebii Hieronymi Stridonesis Presbyteri Opera omnia 1*, D.Vallarsius-T.Maffeus, PL 22.

Sv. Jeronim 1933.: *Jerome,Select Letters,* F. A. Wright, LCL.

Sv. Jeronim 1958.: *Jerome's Commentary on Daniel*, Gleason L. Acher Jr, Grand Rapids 6, Michigan : Baker Book House..

Sv. Jeronim 1990.: *Sveti Jeronim, Izabrane poslanice*, I, I.Marković-M.Križman-J.Bratulić (Svjedočanstva 15), Split : Književni krug

Sv. Jeronim 2005.: *The Chronicle of St. Jerome*, preuzet engleski prijevod sa http://www.tertullian.org/fathers/jerome_chronicle_00_eintro.htm

Sv. Jeronim 2006.:*Hieronymus Sanctus, Ecclesiae Patres Latini, De Ecclesiae Patribus Doctoribusque, Documenta Catholica omnia*, http://www.documentacatholicaomnia.eu/20_40_0347-0420-_Hieronymus,_Sanctus.html

Jovan Malala, 1831.: *Ioannis Malalae, Chronographia*, Impensis ed. Weberi, Bonnae/Bon

Jovan Malala 1986.: *The Chronicle of John Malalas: A Translation*, Byzantina Australiensia 4, Elizabeth Jeffreys - Michael Jeffreys - Roger Scott et al. Melbourne: Australian Association for Byzantine Studies.

Justin 1886.: *Justin's Epitome Of The History Of Pompeius Trogus*, John Selby Watson, London : George Bell And Sons, York Street, Covent Garden.

Justin 1997.: *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus 1*. Yardley, J. C. - Heckel, Waldemar, Oxford: Oxford University Press.

Justin 2010.: *Iustinus. Trogi Pompei Historiarum Philippicarum Epitoma*, Nabu Press

Juvenal 2004.: *Juvenal and Persius,* Susanna Morton Braund, LCL.

Juvenal 2008.: *Decim Junije Juvenal. Satire*, Marjanca Pakiž, Fedon.

Kasije Dion 1914.: *Dio Cassius, Roman History, Volume I:Books 1 - 11,*Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.

Kasije Dion 1914.: *Dio Cassius, Roman History, Volume II:Books 12 - 35,*Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.

Kasije Dion 1914.: *Dio Cassius, Roman History, Volume III:Books 36 - 40,*Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.

Kasije Dion 1916.: *Dio Cassius, Roman History, Volume IV:Books 41 - 45,*Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.

Kasije Dion 1917.: *Dio Cassius, Roman History, Volume V:Books 46 - 50,*Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.

Kasije Dion 1917.: *Dio Cassius, Roman History, Volume VI:Books 51 - 55,*Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.

Kasije Dion 1924.: *Dio Cassius, Roman History, Volume VII:Books 56 - 60,*Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.

Kasije Dion 1925.: *Dio Cassius, Roman History, Volume VIII:Books 61 - 70,*Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.

Kasije Dion 1927.: *Dio Cassius, Roman History, Volume IX:Books 71 - 80,*Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.

Kasije Dion 1986.: Marjeta Šašel Kos Zgodovinska podoba prostora med Akvilejo, Jadranom in Sirmijem pri Kasiju Dionu in Herodijanu, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 50-273

Konstantin Porfirogenit 1903.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. I*, *Excerpta de legationibus Romanorum ad Gentes, Excerpta de legationibus gentium ad Romanos*, Berlin : Weidmann.

Konstantin Porfirogenit 1905.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. III*, *Excerpta de insidiis,*Berlin : Weidmann.

Konstantin Porfirogenit 1906.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. II, pars 1,Excerpta de virtutibus et vitiis I*, Berlin : Weidmann.

Konstantin Porfirogenit 1906.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. IV, Excerpta de sententiis*, Berlin : Weidmann.

Konstantin Porfirogenit 1910.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. II, pars 2,Excerpta de virtutibus et vitiis II*, Berlin : Weidmann.

Kvintilijan 2002.: *The Orator's Education, Volume I: Books 1-2*, Donald A. Russell, LCL.

Kvintilijan 2002.: *The Orator's Education, Volume II: Books 3-5*, Donald A. Russell, LCL.

Kvintilijan 2002.: *The Orator's Education, Volume III: Books 6-8*, Donald A. Russell, LCL.

Kvintilijan 2002.: *The Orator's Education, Volume IV: Books 9-10*, Donald A. Russell, LCL.

Kvintilijan 2002.: *The Orator's Education, Volume V: Books 11-12*, Donald A. Russell, LCL.

Laktancije 2004.: *Lactantius: Divine Institutes,*Anthony Bowen - Peter Garnsey, Liverpool University Press.

Laktancije 2005.: *Laktancije, O smrtima progonitelja,* Nenad Cambi – Bratislav Lučin, Split : Književni krug.

Livije 1912.: *Livius, Ab urbe condita*, Canon Roberts, New York.

Livije 1919.: *Livy, History of Rome, Volume I: Books 1-2*, Foster, B.O., LCL.

Livije 1922.: *Livy, History of Rome, Volume II: Books 3-4*, Foster, B.O., LCL.

Livije 1924.: *Livy, History of Rome, Volume III: Books 5-7*, Foster, B.O., LCL.

Livije 1926.: *Livy, History of Rome, Volume IV: Books 8-10*, Foster, B.O., LCL.

Livije 1929.: *Livy, History of Rome, Volume V: Books 21-22*, Foster, B.O., LCL.

Livije 1940.: *Livy, History of Rome, Volume VI: Books 23-25*, Moore, Frank Gardner, LCL.

Livije 1943.: *Livy, History of Rome, Volume VII: Books 26-27*, Moore, Frank Gardner, LCL.

Livije 1949.: *Livy, History of Rome, Volume VIII: Books 28 - 30*, Moore, Frank Gardner, LCL.

Livije 1935.: *Livy, History of Rome, Volume IX: Books 31 -34*, Sage, Evan T., LCL.

Livije 1935.: *Livy, History of Rome, Volume X: Books 35-37*, Sage, Evan T., LCL.

Livije 1936.: *Livy, History of Rome, Volume XI: Books 38-39*, Sage, Evan T., LCL.

Livije 1938.: *Livy, History of Rome,Volume XII: Books 40-42*, Sage, Evan T.-Schlesinger, Alfred C., LCL.

Livije 1951.: *Livy, History of Rome, Volume XIII: Books 43-45*, Schlesinger, Alfred C., LCL.

Livije 1959.: *Livy, History of Rome, Volume XIV:Summaries. Fragments. Julius Obsequens. General Index*, Schlesinger, Alfred C., LCL.

Livije 1987.: *Livy XIV*, Alfred C. Schlesinger, LCL.

Livije 1991. : *Istorija Rima od osnivanja Grada,* Miroslava Mirković, Beograd : Srpska književna zadruga.

Livije 1995. : *Istorija Rima od osnivanja Grada,drugo petoknjižje,* Miroslava Mirković, Beograd : Srpska književna zadruga.

Lukan 1928.: Lucan, The Civil War (Pharsalia), J. D. Duff, LCL.

Lukijan iz Samostate 1913.: *Phalaris. Hippias or The Bath. Dionysus. Heracles. Amber or The Swans. The Fly. Nigrinus. Demonax. The Hall. My Native Land. Octogenarians. A True Story. Slander. The Consonants at Law. The Carousal (Symposium) or The Lapiths*, Harmon, A. M., LCL.

Lukijan 1915.:*The Downward Journey or The Tyrant. Zeus Catechized. Zeus Rants. The Dream or The Cock. Prometheus. Icaromenippus or The Sky-man. Timon or The Misanthrope. Charon or The Inspectors. Philosophies for Sale*, Harmon, A. M., LCL.

Lukijan iz Samostate 1921.: *The Dead Come to Life or The Fisherman. The Double Indictment or Trials by Jury. On Sacrifices. The Ignorant Book Collector. The Dream or Lucian's Career. The Parasite. The Lover of Lies. The Judgement of the Goddesses. On Salaried Posts in Great Houses,*Harmon, A. M., LCL.

Lukijan iz Samostate 1925.: *Anacharsis or Athletics. Menippus or The Descent into Hades. On Funerals. A Professor of Public Speaking. Alexander the False Prophet. Essays in Portraiture. Essays in Portraiture Defended. The Goddesse of Surrye,* Harmon, A. M., LCL.

Lukijan iz Samostate 1936.: *The Passing of Peregrinus. The Runaways. Toxaris or Friendship. The Dance. Lexiphanes. The Eunuch. Astrology. The Mistaken Critic. The Parliament of the Gods. The Tyrannicide. Disowned,* Harmon, A. M., LCL.

Lukijan iz Samostate 1959.: *How to Write History. The Dipsads. Saturnalia. Herodotus or Aetion. Zeuxis or Antiochus. A Slip of the Tongue in Greeting. Apology for the "Salaried Posts in Great Houses." Harmonides. A Conversation with Hesiod. The Scythian or The Consul. Hermotimus or,* Kilburn, K, LCL.

Lukijan iz Samostate 1961.: *Dialogues of the Dead. Dialogues of the Sea-Gods. Dialogues of the Gods. Dialogues of the Courtesans,*MacLeod, M. D, LCL.

Lukijan iz Samostate 1967.: *Soloecista. Lucius or The Ass. Amores. Halcyon. Demosthenes. Podagra. Ocypus. Cyniscus. Philopatris. Charidemus. Nero,*MacLeod, M. D, LCL.

Lukijan iz Samostate 1974.: *True History & Lucius or The Ass*, Paul Turner, Indiana University Press.

Lukrecije Kar 1924.: *Lucretius. On the Nature of Things*, M. F. Smith, LCL.

Lukrecije Kar 1934.: O prirodi ili Kozmologija, Marko Tepeš, Zagreb.

Lukrecije Kar 1951.: O prirodi stvari, Anica Savic – Rebac, Beograd : Pro4.

Lukrecije Kar, O stvarima prirode, 1992.: *Lucretius, On the Nature of Things,* W. H. D. Rouse, LCL.

Makrobije.: *Macrobije, Saturnalije,*

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Macrobius/Saturnalia/home.htmlbazirano na kritičkoj ediciji od Ludwig von Jan, izdavač Gottfried Bass, Quedlinburg and Leipzig, 1852.

Maur Servije Honorat 1881.: *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii carmina commentarii*; *Vol. I, Aeneidos librorum I-V commentarii*, recensuerunt Georgius Thilo et Hermannus Hagen. Leipzig. B. G. Teubner.

Maur Servije Honorat 1884.: *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii carmina commentarii*; *Vol. II, Aeneidos librorum VI-XII commentarii*,recensuerunt Georgius Thilo et Hermannus Hagen. Leipzig. B. G. Teubner.

Maur Servije Honorat 1887.: *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii bucolica et georgica commentarii*; *Vol. III,* recensuerunt Georgius Thilo. Leipzig. B. G. Teubner.

Maur Servije Honorat 2011.: *Servii Grammatici Qui Feruntur in Vergilii Carmina Commentarii,* (Cambridge Library Collection - Classics) (Latin Edition), editors : Georg Thilo - Hermann Hagen, Vol. I – III. (prvi put izdano u Njemačkoj između 1878. – 1902. god.).

Nepot 1929.: *Cornelius Nepos*, J. C. Rolfe, LCL.

Nepot 1999.: *Kornelije Nepot,Iz knjige Kornelija Nepota o latinskim povjesnicima,* Josip Miklić, MH.

Nepot 1999.: *Kornelije Nepot, O istaknutim vojskovođama stranih naroda*, Josip Miklić, MH

Nepot, Iz pisama Kornelije, majke Grakha.: Kornelije Nepot, *Verba ex epistula Corneliae Gracchorum matris ex eodem libro cornelii nepotis excerpta*, http://www.thelatinlibrary.com/nepos/nepos.fragmenta.shtml; http.//www.sas.upenn.edu/

Nevije 1936.: *Remains of Old Latin, Volume II, Livius Andronicus. Naevius. Pacuvius. Accius*, Eric Herbert Warmington, LCL.

Orosije 1976.: *Historia adversus paganos*, Verona: Fondazione Lorenzo Valla/Arnoldo Mondadori.

Orosije 1981.: *The Father of the Church,The Seven Books of History against the Pagans*, R. J. DeFerrari, The Catholic University of America Press.

Orosije 2010.: *Orosius,The Seven Books of History against the Pagans*, A.T. Fear, Liverpool University Press.

Ovidije 1914.: *Ovid, Heroides. Amores*, Showerman, Grant, LCL.

Ovidije 1924.: *Ovid,Tristia. Ex Ponto,* A. L. Wheeler, LCL.

Ovidije 1929.: *Ovid, Art of Love. Cosmetics. Remedies for Love. Ibis. Walnut-tree. Sea Fishing. Consolation*, Mozley, J. H., LCL.

Ovidije 1977; 1984.: *Ovid, Metamorphoses,*Frank J. Miller, LCL.

Ovidije 1907, *Metamorfoze*, Tomo Maretić, MH.

Ovidije, Fasti, 1959.: *Ovid, Fasti,* James George Frazer, LCL.

Ovidije, Fasti, 1989.: *Ovid, Fasti,* James George Frazer, LCL.

Pavle Đakon 1846.: *Festus grammaticus, De la signification des motsLivres I et II / Sextus Pompeius Festus*, trad. pour la première fois en français par M. A. Savagner, Panckoucke.

Pavle Đakon 1889.: *De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome. Edidit Aemilius Thewrewk de Ponor. Pars 1*. Budapest: Acad. litt. Hungarica.

Pavle Đakon 1913.: *Sexti Pompei Festi De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome.* Leipzig: Teubner.*reprint*. Hildesheim: Olms. 1965.

Plinije Stariji 1866.: *Naturalis historia,* Berlin: ed. Weidmannos.

Plinije Stariji 1938.: *Natural History, Volume I: Books 1-2,* Rackham, H., LCL.

Plinije Stariji 1942.: *Natural History, Volume II: Books 3-7,* Rackham, H., LCL.

Plinije Stariji 1940.: *Natural History, Volume III: Books 8-11,* Rackham, H., LCL.

Plinije Stariji 1945.: *Natural History, Volume IV: Books 12-16,* Rackham, H., LCL.

Plinije Stariji 1950.: *Natural History, Volume V: Books 17-19,* Rackham, H., LCL.

Plinije Stariji 1951.: *Natural History, Volume VI: Books 20-23,*Jones, W. H. S., LCL.

Plinije Stariji 1956.: *Natural History, Volume VII: Books 24-27,*Jones, W. H. S., LCL.

Plinije Stariji 1963.: *Natural History, Volume VIII: Books 28-32,*Jones, W. H. S., LCL.

Plinije Stariji 1952.: *Natural History, Volume IX: Books 33-35,* Rackham, H., LCL.

Plinije Stariji 1962.: *Natural History, Volume X: Books 36-37,* Eichholz, D. E., LCL.

Plinije Stariji 2004.: *Plinije Stariji, «Zemljopis starog svijeta»,* Uroš Pasini, Split: Književni krug.

Plinije Stariji 2015.: *Plinije Stariji, Istorija prirode* (na osnovi *Pliny the Elder – Natural History: A Selection*, objavljeno u poznatoj biblioteci „Penguin Classics“, koje potpisuje prof. John Healy. Beograd : Dosije.

Plutarh, 1914.: *Lives, Volume I: Theseus and Romulus. Lycurgus and Numa. Solon and Publicola*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1914.: *Lives, Volume II: Themistocles and Camillus. Aristides and Cato Major. Cimon and Lucullus*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1916.: *Lives, Volume III: Pericles and Fabius Maximus. Nicias and Crassus*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1916.: *Lives, Volume IV: Alcibiades and Coriolanus. Lysander and Sulla, Perrin*, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1917.: *Lives, Volume V: Agesilaus and Pompey. Pelopidas and Marcellus, Perrin*, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1918.: *Lives, Volume VI: Dion and Brutus. Timoleon and Aemilius Paulus, Perrin*, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1919.: *Lives, Volume VII: Demosthenes and Cicero. Alexander and Caesar, Perrin*, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1919.: *Lives, Volume VIII: Sertorius and Eumenes. Phocion and Cato the Younger*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1920.: *Lives, Volume IX: Demetrius and Antony. Pyrrhus and Gaius Marius*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1921.: *Lives, Volume X: Agis and Cleomenes. Tiberius and Gaius Gracchus. Philopoemen and Flamininus*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1926.: *Lives, Volume XI: Aratus. Artaxerxes. Galba. Otho. General Index*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh 1927.: Moralia, Volume I : *The Education of Children. How the Young Man Should Study Poetry. On Listening to Lectures. How to Tell a Flatterer from a Friend. How a Man May Become Aware of His Progress in Virtue*, Frank Cole Babbitt, LCL.

Plutarh 1928.: Moralia, Volume II: *How to Profit by One's Enemies. On Having Many Friends. Chance. Virtue and Vice. Letter of Condolence to Apollonius. Advice About Keeping Well. Advice to Bride and Groom. The Dinner of the Seven Wise Men. Superstition*, Frank Cole Babbitt, LCL.

Plutarh 1931.: Moralia, Volume III: *Sayings of Kings and Commanders. Sayings of Romans. Sayings of Spartans. The Ancient Customs of the Spartans. Sayings of Spartan Women. Bravery of Women*, Frank Cole Babbitt, LCL.

Plutarh 1936.: *Moralia, Volume IV:Roman Questions. Greek Questions. Greek and Roman Parallel Stories. On the Fortune of the Romans. On the Fortune or the Virtue of Alexander. Were the Athenians More Famous in War or in Wisdom?*, Frank Cole Babbitt, LCL.

Plutarh 1936.: *Moralia, Volume V: Isis and Osiris. The E at Delphi. The Oracles at Delphi No Longer Given in Verse. The Obsolescence of Oracles*, Frank Cole Babbitt, LCL.

Plutarh 1939.: *Moralia, Volume VI:Can Virtue Be Taught? On Moral Virtue. On the Control of Anger. On Tranquility of Mind. On Brotherly Love. On Affection for Offspring. Whether Vice Be Sufficient to Cause Unhappiness. Whether the Affections of the Soul are Worse Than Those of the Body.* Helmbold, W. C., LCL.

Plutarh 1959.: *Moralia, Volume VII: On Love of Wealth. On Compliancy. On Envy and Hate. On Praising Oneself Inoffensively. On the Delays of the Divine Vengeance. On Fate. On the Sign of Socrates. On Exile. Consolation to His Wife*, De Lacy, Phillip H. - Einarson, Benedict, LCL.

Plutarh 1969.: *Moralia, Volume VIII:Table-talk, Books 1-6,* Clement, P. A. - Hoffleit, H. B.,LCL.

Plutarh 1961.: *Moralia, Volume IX:Table-Talk, Books 7-9. Dialogue on Love*, Minar, Edwin L. - Sandbach, F. H. - Helmbold, W. C., LCL.

Plutarh 1936.: *Moralia, Volume X:Love Stories. That a Philosopher Ought to Converse Especially With Men in Power. To an Uneducated Ruler. Whether an Old Man Should Engage in Public Affairs. Precepts of Statecraft. On Monarchy, Democracy, and Oligarchy. That We Ought Not to Borrow. Lives*, Fowler, Harold North, LCL.

Plutarh 1965.: *Moralia, Volume XI: On the Malice of Herodotus. Causes of Natural Phenomena*, Pearson, Lionel - Sandbach, F. H., LCL.

Plutarh 1957.: *Moralia, Volume XII:Concerning the Face Which Appears in the Orb of the Moon. On the Principle of Cold. Whether Fire or Water Is More Useful. Whether Land or Sea Animals Are Cleverer. Beasts Are Rational. On the Eating of Flesh*, Cherniss, Harold - Helmbold, W. C., LCL.

Plutarh 1976.: *Moralia, Volume XIII:Part 1: Platonic Essays*, Cherniss, Harold, LCL.

Plutarh 1976.: *Moralia, Volume XIII:Part 2: Stoic Essays*, Cherniss, Harold, LCL.

Plutarh 1967.: *Moralia, Volume XIV:That Epicurus Actually Makes a Pleasant Life Impossible. Reply to Colotes in Defence of the Other Philosophers. Is "Live Unknown" a Wise Precept? On Music,*Einarson, Benedict - De Lacy, Phillip H., LCL.

Plutarh 1969.: *Moralia, Volume XV:Fragments*, Sandbach, F. H., LCL.

Plutarh 2004.: *Moralia, Volume XVI:Index*, O'Neil, Edward N., LCL.

Plutarh 1978.: *Plutarh, Slavni likovi antike II*, Miloš N.Đurić, MS.

Plutarh 1988.: *Plutarh, Usporedni životopisi* (I - III) Zdeslav Dukat, Zagreb: A. Cesarec.

Polibije 1962.: *Histories. Polybius.* Evelyn S. Shuckburgh, London, New York. Macmillan. 1889. Reprint Bloomington 1962.

Polibije 1988.: *Polibije, Istorije,* Marijana Ricl, MS.

Polibije 2010.: *The Histories, Volume I: Books 1-2*, Paton, W. R.,LCL.

Polibije 2010.: *The Histories, Volume II: Books 3-4*, Paton, W. R.,LCL.

Polibije 2011.: *The Histories, Volume III: Books 5-8*, Paton, W. R.,LCL.

Polibije 2011.: *The Histories, Volume IV: Books 9-15*, Paton, W. R.,LCL.

Polibije 2012.: *The Histories, Volume V: Books 16-27*, Paton, W. R.,LCL.

Polibije 2012.: *The Histories, Volume VI: Books 28-39*, Paton, W. R.,LCL.

Polijen 1994.: *Polyaenus: Stratagems of War, Books I-V,* Peter Krentz - Everett L. Wheeler, Chicago : Ares Publishers.

Polijen 2009.: *Polyaenus's Stratagems Of War (1793),* Richard Shepherd, Kessinger Publishing, LCL.

Porfirije 1975.: *Isagoge* – Mediaeval Sources in Translation 16, E. Warren, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies,

Porfirije 1982.: *Vie de Pythagore, Lettre à Marcella*, E. des Places, Paris: Les Belles Lettre.

Porfirije 1989.: *Porphyry's Letter to His Wife Marcella Concerning the Life of Philosophy and the Ascent to the Gods*, Alice Zimmern, Grand Rapids, Michigan.

Porfirije 1992.: *Porphyry. On Aristotle's Categories*, Steven K. Strange, Ithaca, New York.

Porfirije 1993.: *The Homeric Questions,* R. Schlunk, New York.

Porfirije 1994.: *Select Works of Porphyry*, (*Abstinence from Eating Animal Food*, the *Sententiae* and the *Cave of the Nymphs*)T. Taylor, Guildford.

Porfirije 1994.: *Porphyry's Against the Christians: The Literary Remains,* R. Joseph Hoffmann, Amherst: Prometheus Books

Porfirije 2000.: *Neoplatonic Saints: The Lives of Plotinus and Proclus,* Translated Texts for Historians 35, Liverpool: Liverpool University Press

Porfirije 2003.: *Porphyry's Introduction*. Translation of the 'Isagoge' with a Commentary by J. Barnes, Oxford.

Porfirije 2005.: *Porphyry Against the Christians*, R. M. Berchman, Ancient Mediterranean and Medieval Texts and Contexts 1 Leiden: Brill.

Porfirije 2009.: *Porphyry the Philosopher, Introduction to the Tetrabiblos and Serapio of Alexandria, Astrological Definitions*, James Herschel Holden, Tempe, Az.: A.F.A., Inc.

Pseudo – Kvintilijan, 1905, *Quintiliani quae feruntur Declamationes XIX maiores, ed. Georgius Lehnert*, Lipsiae : Teubneri.

Pseudo - Kvintilijan 2006.: *Quintilian: The Lesser Declamations I,* D. R. Shackleton Bailey, LCL.

Pseudo - Kvintilijan 2006.: *Quintilian: The Lesser Declamations II,* D. R. Shackleton Bailey, LCL.

Rufije Fest 1967: *Rufius Festus, Breviarium rerum gestarum populi Romani in: The Breviarium of Festus*, London: ed. J.W. Eadie.

Salustije Krisp, Jugurtin rat 1998.: *Gaj Salustije Krisp, Djela,* Josip Miklić, MH.

Salustije Krisp, Katilin rat (O zavjeri Katiline) 1998.: *Gaj Salustije Krisp, Djela,* Josip Miklić, MH.

Salustije Krisp, Historije1998.: *Gaj Salustije Krisp, Djela,* Josip Miklić, MH.

Salustije Krisp, Dvojbena djela1998.: *Gaj Salustije Krisp, Djela,* Josip Miklić, MH.

Sekst Aurelije Viktor 1911.: *Sextus Aurelius Victor*, edd. F.Pichlmayr i R. Gruendel, Leipzig : Teubner.

Sekst Aurelije Viktor 1961.: *Pseudo-Aurelius Victor, Epitome de Caesaribus*, Leipzig: edd. F.Pichlmayr i R. Gruendel.

Sekst Aurelije Viktor 1973.: *Deeds of famous men (De viris illustribus),* Walter K. Sherwin, Norman : University of Oklahoma Press.

Sekst Aurelije Viktor 1984.: *Sextus Aurelius Victor: A Historiographical Study*, H.W. Bird, Francis Cairns Publications.

Sekst Aurelije Viktor 2000.: *A Booklet About the Style of Life and the Manners of the Imperatores. Abbreviated from the Books of Sextus Aurelius Victor.* Thomas M. Banchich, Buffalo, New York : Canisius College.

Sekst Aurelije Viktor ili Anonim 2004[67].: *ORIGO GENTIS ROMANAE. The Origin of the Roman Race,* Kyle Haniszewski - Lindsay Karas - Kevin Koch - Emily Parobek - Colin Pratt - Brian Serwicki, Buffalo, New York : Canisius College Translated Text.

Sekst Pompej Fest 1839 i 1880.:*Sexti Pompei Festi De verborum significatione quae supersunt cum Pauli Epitome*. Leipzig. *reprint*. Hildesheim: Olms. 1975.

Sekst Pompej Fest, 1846.: *Festus grammaticus, De la signification des motsLivres I et II / Sextus Pompeius Festus*, trad. pour la première fois en français par M. A. Savagner, Panckoucke.

Sekst Pompej Fest 1889.:*De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome. Edidit Aemilius Thewrewk de Ponor. Pars 1*. Budapest: Acad. litt. Hungarica.

[67] Djelo "Porijeklo rimskog naroda" se pripisivalo dugo Sekstu Aureliju Viktoru, međutim posljednja istraživanja sve više daju na vjerodostojnosti tezi da on ipak nije stvarni autor ovoga jednog vrlo zanimljivog sažetka o rimskim početcima. Djelo je nastalo vjerojatno u drugoj polovici IV. st. n. e. O tome v. Sekst Aurelije Viktor ili Anonim 2004: ii-iii, v.

Sekst Pompej Fest 1913.: *Sexti Pompei Festi De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome.* Leipzig: Teubner.*reprint*. Hildesheim: Olms. 1965.

Seneka, Apokolokintosis 1913.: *Satyricon. Apocolocyntosis*, Heseltine, Michael - Rouse, W. H. D., LCL.

Seneka, Epistule1917.:*Epistles, Volume I: Epistles 1-65,*Richard M. Gummere, LCL.

Seneka, Epistule1920.:*Epistles, Volume II: Epistles 66-92,* Richard M. Gummere, LCL.

Seneka, Epistule1925.:*Epistles, Volume III: Epistles 93-124,*Richard M. Gummere, LCL.

Seneka 1928.: *Moral Essays, Volume I: De Providentia. De Constantia. De Ira. De Clementia*, John W. Basore, LCL.

Seneka 1932.: *Moral Essays, Volume II: De Consolatione ad Marciam. De Vita Beata. De Otio. De Tranquillitate Animi. De Brevitate Vitae. De Consolatione ad Polybium. De Consolatione ad Helviam*, John W. Basore, LCL.

Seneka 1935.: *Moral Essays, Volume III: De Beneficiis*, John W. Basore, LCL.

Seneka 1971.: *Natural Questions, Volume I: Books 1-3*, Thomas H. Corcoran, LCL.

Seneka 1972.: *Natural Questions, Volume II: Books 4-7*, Thomas H. Corcoran, LCL.

Seneka 1986.: *Seneca. The Apocolocyntosis*, Penguin Books.

Seneka 1987 .: *Lucije Anej Seneka, Pisma prijatelju*, Albin Vilhar, MS

Seneka 2002.: *Tragedies, Volume I: Hercules. Trojan Women. Phoenician Women. Medea. Phaedra*, John G. Fitch, LCL.

Seneka 2004.: *Tragedies, Volume II: Oedipus. Agamemnon. Thyestes. Hercules on Oeta. Octavia*, John G. Fitch, LCL.

Seneka, O kratkoći života, Odabrana pisma Luciliju, 2005.: *Seneka i Epiktet*, Zoran Peh, Nova Akropola, Zagreb.

Seneka Stariji 1974.: *Declamations, Volume I: Controversiae, Books 1-6*, Michael Winterbottom, LCL.

Seneka Stariji 1974.: *Declamations, Volume II: Controversiae, Books 7-10*, *Suasoriae. Fragments*, Michael Winterbottom, LCL.

Silije Italik 1961.: *Silius Italicus, Punica,I – II*, J. D. Duff, LCL.

Strabon 1917.: *Strabo, Geography, Volume I: Books 1-2,*Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1923.: *Strabo, Geography, Volume II: Books 3-5,*Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1924.: *Strabo, Geography, Volume III: Books 6-7,*Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1927.: *Strabo, Geography, Volume IV: Books 8-9,*Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1928.: *Strabo, Geography, Volume V: Books 10-12,*Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1929.: *Strabo, Geography, Volume VI: Books 13-14,*Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1930.: *Strabo, Geography, Volume VII: Books 15-16,*Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1932.: *Strabo, Geography, Volume VIII: Books 17. General Index,*Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1954.: *The Geography of Strabo,* H. L. Jones, LCL.

Romejska enciklopedija Suda/Σοῦδα[68]on line .: http://www.stoa.org/sol/

Tacit, Agrikola 1889.: *Tacit, Agrikola,* Milivoj Šrepel, Zagreb: MH

Tacit, Dijalog o govornicima 1914.: *Tacitus : Agricola. Germania. Dialogue on Oratory,* M. Hutton - W. Peterson, LCL.

Tacit, Historije 1925; 1931.: *Tacitus, Histories,*Clifford H. Moore, LCL.

Tacit, Anali,1970.: *Tacit, Anali*, Jakov Kostović, MH

Tacit, Historije 1987.: Tacit, Historije, Josip Miklić, Zagreb : *Latina et Graeca*

Tacit, Germanija 2002.: *Tacit, Germanija,* Veselin Čajkanović, Beograd: Poligraf

Tacit, Historije, Germanija 2007.: Tacit, Manja Djela, Historije, Josip Miklić, Zagreb : MH

Valerije Maksim 1888.: *Valerii Maximi Factorum et dictorum memorabilium libri novem cum Iuliii Paridis et Ianuarii Nepotiani Epitomis,* ed. Carolus Kempf, Lipsiae : Teubneri.

Valerije Maksim 2000.: *Valerius Maximus, Memorable Doings and Sayings, Volume I: Books 1-5,* D. R. Shackleton Bailey, LCL.

Valerije Maksim 2000.: *Valerius Maximus, Memorable Doings and Sayings, Volume II: Books 6 - 9,*D. R. Shackleton Bailey, LCL.

Valerije Maksim 2004.: *Memorable Deeds and Sayings: One Thousand Tales from Ancient Rome,* Henry John Walker, Hackett Publishing Company, Inc., Indianapolis/Cambridge.

Velej Paterkul 1955.: *Velleius Paterculus, Compendium of Roman History*, Frederick W. Shipley, LCL.

Velej Paterkul 2006.: *Gaj Velej Paterkul,rimska povijest,* Josip Miklić, Zagreb : Latina &Graeca.

Vergilije 1871.: *P. Vergili Maronis opera with a Commentary, vol. III.*, London : Whittaker & Co., Ave Maria Lane, George Bell, York Street, Covent Garden.

[68] Za antičku literarnu i drugu baštinu značajnu vrijednost ima i romejska enciklopedija Σοῦδα/*Suda,* nastala stoljećima nakon završetka rimske historijske epohe. Ova masivna leksikografska enciklopedija sa oko 30 000 natuknica o drevnom mediteranskom svijetu je možda završena krajem X. st. Ona u sebi sadrži i pozivanje na mnoga drevna djela i izvore, uglavnom sa grčkog jezičkog područja, koji su sada izgubljeni ili prilično fragmentirani.

Vergilije 1876.: *P. Vergili Maronis opera. P. Vergili Maronis Opera. The works of Virgil, with a Commentary by John Conington*,London. Whittaker and Co., Ave Maria Lane.

Vergilije 1896.: *Eneida*, Tomo Maretić, MH.

Vergilije 1915.: *The Georgics and Eclogues of Virgil*, Williams, Theodore Chickering, LCL.

Vergilije 1934.:*P. Vergili Maronis Opera. The works of Virgil, Volume II, Notes*, ed. A. Sidgwick, Cambridge University Press.

Vergilije 1964.: *Eneida*, Mladen Atanasijević, Beograd : Prosveta.

Vergilije 1999.: *Virgil, Eclogues. Georgics. Aeneid: Books 1-6*, Fairclough, H. Rushton, LCL.

Vergilije 1999.: *Virgil, Aeneid: Books 7-12*, *Appendix Vergiliana,* Fairclough, H. Rushton, LCL.

Vergilije 2004.: *Publije Vergilije Maron, Ekloge,* Toma Maretić, Beograd : Liber-Ukronija.

Vergilije 2005.: *Vergilije, Eneida*, Bratoljub Klaić, Zagreb : Globus media.

Vergilije 2008.: *Vergil's Aeneid: Hero - War - Humanity: Hero, War, Humanity*, G. B. Cobbold, Bolchazy – Carducci Publishers Inc.

Zonara, 1868/1869/1870.: ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΖΩΝΑΡΑ, Ἐπιτομὴ Ἱστοριῶν/ IOANNIS ZONARAE, Epitome Historiarum, Vol. I – III, Ludovicus Dindorfius, Lipsiae: Teubneri.

Zonara 2009.: *The History of Zonaras: From Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great*, Thomas Banchich, Eugene Lane, New York : Routledge.

Odabrana i predložena literatura

Brunt, P.A., 1971, *Italian Manpower 225 B.C.-A.D. 14*. Oxford: Clarendon Press.

Budimir, Milan - Flašar, Miron, 1963, *Pregled rimske književnosti, De auctoribus romanis,* Beograd.

Chrissanthos, S. G., 1997, Scipio and the Mutiny at Sucro, 206 B.C. in: *Historia: Zeitschrift fur Alte Geschichte, Bd. 46, H. 2, 2nd Qt*r., California, 172-184.

Coarelli, Filippo, 1988, *Il Sepolcro degli Scipioni a Roma*. Itinerari d'arte e di cultura (in Italian). Rome: Fratelli Palombi.

Donaldson, Adam, 2012, *Peasant and Slave Rebellions in the Roman Republic*, PhD Dissertation, University of Arizona.

Duruy, Victor[69], 1879 – 1885, *Histoire des Romains depuis les temps les plus reculés jusqu'à la mort de Théodose,* I-V. vol, Paris.

Gabba, Emilio, 1994, *Italia Romana*. Como: New Press.

Gabriel, R. A. 2008, *Scipio Africanus: Rome's greatest general*, Potomac Books, Inc, Washington.

Hart, Liddell B. H., 1926, *Scipio Africanus, Greater Than Napoleon*, Da Capo Press.

Lindsay, W. M., 1928. Terence and Scipio, Classical Quarterly 22 (2), 119.

Maškin, N.A., 1978, *Istorija starog Rima*, Naučna knjiga, Beograd.

Mesihović, Salmedin, 2011, *Revolucije stare Helade i Rimske Republike,* Sarajevo : Filozofski fakultet.

Mesihović, Salmedin, 2015, ORBIS ROMANVS *(Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije*), Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2015 A, Gaj Blosije i uloga stoičke filozofske misli na političku djelatnost plebejskog tribuna Tiberija Sempronija Grakha i nastanak popularske platforme i pokreta, *Centar za balkanološka ispitivanja, knjiga 44, Akademija nauka i umjetnosti BiH*, 249 - 265.

Mesihović, Salmedin, 2016, *Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan* -, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2016 A, Aristonik i Država Sunca. I. dio, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, knjiga XIV - XIX*, 103 – 129.

Mesihović, Salmedin, 2017, Aristonik i Država Sunca. II. dio, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, knjiga XX*, 17 – 48.

Mesihović, Salmedin, 2017 A, *Geneza zla. Agrarna kriza : ekonomski i socijalni pad Republike,*Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih klasičnih civilizacija BATHINVS, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2017 B, *Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan* -, II (printano) izdanje, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih klasičnih civilizacija BATHINVS, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2017 C, Helenističke protokomunističke utopističke ideje i filozofska učenja, *Prilozi 46, Institut za historiju u Sarajevu*, 13 – 52.

[69]U Francuskoj je u doba cara Napoleona III. rimskoj povijesti posvećivana velika pozornost. Jean Victor Duruy (živio 1811. – 1894. god.) je napisao djelo „Histoire des Romains et des peuples soumis à leur domination" u sedam tomova (objavljeno 1843 – 1844. god.). Za vrijeme vladavine Napoleona III. bio je ministar prosvjete čiji se mandat odlikovao kreativnim, sekularnim, svestranim i naprednim reformama obrazovnog sistema. Nakon toga je objavio revidirano izdanje svoje rimske historije, koje se pojavilo u značajno većem obimu u pet volumena pod naslovom „Histoire des Romains depuis les temps les plus reculés jusqu'à la mort de Théodose" (objavljeno u periodu 1879 - 1885). Njegova "Histoire des Grecs" u tri volumena je objavljena od 1886 do 1891. god. Pored ovih djela, napisao je još čitav niz drugih historiografskih knjiga i radova. Iako nije bio istraživač u pravom smislu, Duruy je ipak dobro poznavao izvore, a njegovo izlaganje odlikovalo se živošću.

Mesihović, Salmedin, 2019, *Kraljevstvo pobunjenih robova*, S. O. R. Mentor, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2019 A, *Epizoda iz povijesti montiranih sudskih i političkih procesa. Progon braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona*, S. O. R. Mentor, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2019 B, *Publije Mucije Skevola, jurista, historičar, revolucionar*, S. O. R. Mentor, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2019, CORNELIA AFRICANA MINOR, FILIA SCIPIONIS ET MATER GRACCHORVM**.** *Prilog izučavanju revolucionarne uloge žena u politici klasične civilizacije***,** S. O. R. Mentor, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2019 A, LEX SEMPRONIA AGRARIA. *Prilog historiji revolucionarnog zakonodavstva***,** S. O. R. Mentor, Sarajevo, 2019.

Mesihović, Salmedin, 2020, *Kako se kalio revolucionar*, O. D. FONT, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2020 A, Historijsko daleko zrcalo, O. D. FONT, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2021, *PRVA REPUBLIKA*, O. D. FONT, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2021 A, *Ratni zločini u teoriji i praksi antičkog perioda Hanibal, ratni zločinac!?*, O. D. FONT, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, - Kahriman, Dženana – Hadžiabdić, Fadil, 2021, „FONTES Izvori za historiju rimskog svijeta“, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih klasičnih civilizacija BATHINVS i O. D. FONT, Sarajevo, 2021.

Mirković, Miroslava, 2002, *Rimska država pod kraljevima i u doba Republike (753.- 27 pre Hr.). Historija i institucije*, Beograd: Dosije

Mirković, Miroslava, 2003, *Rimska država u doba principata i dominata (27. pre Hr.-337. n.e.), Od Avgusta do Konstantina*, Beograd: Dosije

Mommsen, Theodor[70], 1865-1875, *Histoire de la Monaie Romaine* tom I, Bologna: Forni Editore .

[70]Christian Matthias Theodor Mommsen (živio 1817. - 1903.) bio je sin jednog njemačkog luteranskog pastora, i može se slobodno (do danas) smatrati najznačajnijim historiografom i najvećim učenjakom za rimsku epohe i civilizaciju. On je bio jedna svestrano obrazovana ličnost koja je svojim marljivim, studioznim i metolodoškim radom obilježila ne samo historiografiju, nego i njemu suvremene političke, društvene i pravne procese i postavila historiografske standarde. Njegovo glavno djelo je nezavršena „Rimska historija“ koja je objavljivana sukcesivno u tri toma 1854, 1855 i 1856. god. i obuhvatala je period od osnivanja Rima pa do 44. god. n. e. Glavna ideja "Rimske historije" stoji u tijesnoj vezi sa ideološkom tendencijom njemačke historiografije sredine XIX. st. Ovo djelo je vrlo brzo postalo veoma popularno i raširilo se tadašnjom Europom. I pored značajnih pohvala, rad je dobio i kritike. Četvrti tom "Rimske historije" (koji je trebao da obuhvati doba principata i dominata) nije ugledao svjetlo dana. To je došlo dijelom zbog slučajnih okolnosti (požar od 7. VII. 1880. koji je uništio dobar dio Mommsenove građe), dijelom zbog prebacivanja fokusa rada na skupljanje i sistematizaciju latinskih natpisa, a dijelom, vjerojatno, i jer se Mommsen razočarao u jaku vladu jedinstvene Njemačke carevine. Mommsenov IV. tom je rekonstruiran na osnovi njegovih predavanja (u periodu 1882 – 1886. god. na Univerzitetu u Berlinu) zapisanih od strane studenata Sebastijana Hensela i Paula Hensena. Ove studentske bilješke su bile otkrivene 1980. Ova rekonstrukcija je objavljena 1992. god. Onda se 1885. g. pojavio odjednom peti tom (koji se publicira nekada i kao zasebno djelo pod nazivom „Provincije Rimskog Carstva od Cezara do Dioklecijana“), koji se po svojoj metodologiji razlikuje od prva tri. U

Mommsen, Theodor, 1865-1875, *Histoire de la Monaie Romaine* tom III, Bologna: Forni Editore .

Mommsen, Theodor, 1865-1875, *Histoire de la Monaie Romaine* tom IV, Bologna: Forni Editore .

Mommsen, Theodor, 1887, *The Provinces of the Roman Empire from Caesar to Diocletian*.

Mommsen, Theodor, 1887 – 1888, *Römische Staatsrecht I – III. vol.*

Mommsen, Theodor, 1894, *The History of Rome vol II*. London: Richard Bentley And Son.

Mommsen, Theodor, 1894, *The History of Rome vol III*. London: Richard Bentley And Son.

Mommsen, Theodor, 1894, *The History of Rome vol V*. London: Richard Bentley And Son.

Mommsen, Theodor, 1901, *The History of Rome vol I*. London: MacMillan and Co.

Mommsen, Theodor, 1906, *Rome, from Earliest Times to 44 B. C.*

Mommsen, Theodor, 1909, *Philologische Schriften*, Berlin: Weidmanshe Buchandlung.

Mommsen, Theodor, 1984, *Le Droit Public Romain tom I,* Paris: Diffusion de Boccard.

Mommsen, Theodor, 1984, *Le Droit Public Romain tom II,* Paris: Diffusion de Boccard.

Mommsen, Theodor, 1984, *Le Droit Public Romain tom III,* Paris: Diffusion de Boccard.

Mommsen, Theodor, 1984, *Le Droit Public Romain tom IV,* Paris: Diffusion de Boccard.

Mommsen, Theodor, 1984, *Le Droit Public Romain tom V,* Paris: Diffusion de Boccard.

Mommsen, Theodor, 1985, *Le Droit Public Romain tom VI/1,* Paris: Diffusion de Boccard.

Mommsen, Theodor, 1985, *Le Droit Public Romain tom VI/2,* Paris: Diffusion de Boccard.

---

njemu Mommsen proučava sve rimske provincije, on donosi historiju uprave pojedinih provincija i izlaže njihov kulturni život. Od drugih Mommsenovih važnijih djela treba spomenuti :

1. „Rimska kronologija do vremena Cezara“ (1858. god.), napisana zajedno sa njegovim bratom Augustom.
2. „Rimsko ustavno pravo“ (1871. – 1888. god.) u tri volumena. Umjesto fragmentarnih podataka i zapažanja o rimskom političkom poretku, Mommsen je prvi pokušao rekonstruirati čitav sustav rimskog državnog prava. U tom djelu dat je sustavan pregled rimskih državnih institucija (magistratura, komicija, Senata, municipalnih vijeća).
3. „Rimsko krivično pravo (1899. god.).

Od velikog je značenja Mommsenova izdavačka djelatnost. Važan poduhvat predstavljalo je izdavanje latinskih natpisa kome je Mommsen pristupio 1858. god. On je izvršio reviziju dotada objavljenih natpisa i za mnoge od njih dao je važne komentare; neki od njih predstavljaju nove, samostalne studije. Već 1863. g. izašao je prvi tom, koji je obuhvatio stare republikanske natpise i konzulske faste. Od tog vremena tomovi "*CIL*“- a počeli su izlaziti redovito. Pod Mommsenovom redakcijom izašli su "Teodosijev kodeks”, (*Codex Theodosianus*), "Digeste" (*Digestae*) i dr. Theodor Mommsen je ukupno publicirao preko 1500 radova. Theodor Mommsen je bio vrlo aktivan i u tadašnjem političkom životu Njemačke, često sa opozicionih pozicija vladajućim establishmentima. Za svoj rad Theodor Mommsen je 1902. god. dobio i Nobelovu nagradu za književnosti. Njegov rad na izučavanju rimske povijesti i pojedinih njenih aspekata, do danas je neprevaziđen i služi kao osnova svih historiografskih izučavanja.

Mommsen, Theodor, 1985, *Le Droit Public Romain tom VII,* Paris: Diffusion de Boccard.

Mommsen, Theodor, 1996, *A History of Rome under the Emperors* , Bonn: C.H. Beck.

Mommsen, Theodor, 2001, *Römische Geschichte*. 8 Volumes. dtv, München.

Mommsen, Theodor, 2005, *History of Rome under the emperos*, New York – London.

Mommsen, Theodor; Marquardt, Joachim,1888, *Manuel des Antiquites Romaines* , Paris: Ernest Thorin.

Owens, W. M., 2000, Plautus' 'Stichus' and the Political Crisis of 200 B.C., *The American Journal of Philology 121.3*.

Pareti, Luigi i suradnici Brezzi, Paolo i Petech, Luciano, 1967, *Stari svijet od 1200 god. pr. n. e. do 500 god. pr. n. e.*, Edicija Historija čovječanstva, kulturni i naučni razvoj, svezak II, knjiga 1., Zagreb : Naprijed.

Pareti, Luigi i suradnici Brezzi, Paolo i Petech, Luciano, 1967 A, *Stari svijet od 500 god. pr. n. e., do početka nove ere*, Edicija Historija čovječanstva, kulturni i naučni razvoj, svezak II, knjiga 2., Zagreb : Naprijed.

Pareti, Luigi i suradnici Brezzi, Paolo i Petech, Luciano, 1967 B, *Stari svijet od početka nove ere do 500 god. n. e.*, Edicija Historija čovječanstva, kulturni i naučni razvoj, svezak II, knjiga 3., Zagreb : Naprijed.

Pedley, J.G., 1990, *Paestum: Greeks and Romans in Southern Italy*. London: Thames and Hudson.

Scullard, H. H., 1970, *Scipio Africanus: Soldier and Politician*. Thames &Hudson, (Cornell University Press, 1970).

Smith, William,[71] 1849, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, *Vol. I – III,* London : Taylor, Walton, and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row : John Murray, Albemarle Street.

[71]William Smith (20. V. 1813. – 7. X.1893. god.) je bio britanski leksikograf koji je najzaslužniji za objavljivanje niza epohalnih leksikografskih rječnika koji su se bavili baštinom klasične grčko – rimske civilizacije:

1. Prvo je 1842. god. objavljen „A Dictionary of Greek and Roman Antiquities“. Drugo veće i poboljšano izdanje je iz 1848, a i kasnije izlazio u editiranim izdanjima sve do 1890. Veći dio ovoga rječnika za grčke i rimske starine je sam William Smith napisao.
2. Zatim je 1849. slijedio „Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology“ u tri volumena. Ustvari ovo djelo je originalno objavljeno 1844. pod nešto drugačijim naslovom. Uz urednika W.Smitha u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske biografije i mitologije je učestvovalo još 35 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.
3. I na kraju „Dictionary of Greek and Roman Geography“. Prvi tom rječnika za grčku i rimsku geografiju je izašao 1854, a drugi tom 1857. god. Uz urednika W.Smitha u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske geografije je učestvovalo još 17 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.

Iako su na ovim leksikografskim rječnicima radili i mnogi drugi učenjaci, u bibliografiji, natuknicama u glavnom tekstu i fusnotama ovoga djela oni se navode kao Smith, W. godina izdanja, tom, broj stranice. Stvarni autor citiranog članka ili natuknice se uvijek nalazi u inicijalima na kraju članka u konkretno korištenim rječnicima. U slučaju da iza

Smith, William, 1854, *Dictionary of Greek and Roman Geography*, *Volume I,* London : Walton and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row: John Murray, Albemarle Street.

Smith, William, 1857, *Dictionary of Greek and Roman Geography*, *Volume II,* London : Walton and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row: John Murray, Albemarle Street.

Smith, William, 1859, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Boston : Little, Brown and Company.

Smith, William, 1867, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, *Vol. I – III,* Boston : Little, Brown and Company.

Smith, William, 1870, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Boston : Little, Brown and Company.

Smith, William, 1875, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London : John Murray.

Smith, William, 1890, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London : John Murray.

Volpe, G. 1990, *La Daunia Nell'Eta Della Romanizzazione: Paesaggio Agrario, Produzione, Scambi.* Bari: Edipuglia.

Walbank, F.W., 1967, The Scipionic legend, *PCPhS 13*, 54-69.

članka/natuknice nema inicijala autora, onda je clanak/natuknica napisan od Editora/urednika = Smith, 1867, I, vi : „The Articles which have no initials attached to them are written by the Editor“.

William Smith je zaslužan i za objavljivanje nekoliko školskih rječnika, zatim seriju „Principia“ za učenje starogrčkog i latinskog jezika, „Student's Manuals of History and Literature“, „Latin–English Dictionary based upon the works of Forcellini and Freund“ (završeno 1855. god.), „Dictionary of the Bible“ (1860–1865), „Dictionary of Christian Antiquities“ (1875–1880), „Dictionary of Christian Biography“ (1877–1887), „The Atlas“ (1875).

Muza Klio, zaštitnica historije. Freska iz Pompeja. Danas se nalazi u muzeju Louvre.

Biografija sa bibliografijom autora

Salmedin Mesihović rođen je 5. IV. 1975. godine u Sarajevu gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. U akademskoj 1995/1996. godini upisuje studij historije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na kojem je i diplomirao u oktobru 1999. god., na temu "Glasinačka kultura". Od aprila 2000. god. zaposlen je na istom Odsjeku kao asistent. Poslijediplomski studij iz arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao je krajem 2001. god., i magistrirao na temu "Problem kulturne i etničke zajednice Autarijata" 7. VI. 2004. godine u Zagrebu. Naredne 2005. godine nastavio je školovanje na jednogodišnjem doktorskom studiju iz stare povijesti na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Doktorirao je na temi "Dezitijati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba" 30. I. 2007. godine u Zagrebu. U martu 2009. godine izabran je u zvanje docenta na oblasti stari vijek na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, a u septembru 2013. godine izabran je u zvanje vanrednog profesora za istu oblast. U zvanje redovnog profesora za nastavne predmete iz drevnih civilizacija, klasične civilizacije i ilirskih studija prof. dr. sc. Mesihović Salmedin izabran je 2. VII. 2019. godine.

U dosadašnjem naučno-istraživačkom radu Salmedin Mesihović je objavio sljedeće knjige: 1. ANTIQVI HOMINES BOSNAE. 2. Revolucije stare Helade i Rimske Republike. 3. Rimski vuk i ilirska zmija. Posljednja borba. 4. Progresivizam. 5. Popratna djela. Sabrani članci, opservacije, 34 komentara. 6. Zemlje antičkog Ilirika prije i poslije Milanskog edikta, koautorstvo. 7. Historija Autarijata. 8. PROCONSVLES, LEGATI ET PRAESIDES. Rimski namjesnici Ilirika, Gornjeg Ilirika i Dalmacije. 9. Ilirike. 10. ORBIS ROMANVS (Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije). 11. Filipike. 12. Historija Ilira, koautorstvo sa Amrom Šačić. 13. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji. 14. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan. 15. Tito i mi – jučer, danas, sutra, koautorstvo. 16. Drugo izdanje knjige "Tito i mi – jučer, danas, sutra", koautorstvo. 17. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji, II (printano) izdanje. 18. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan, II (printano) izdanje. 19. Geneza zla. Agrarna kriza: ekonomski i socijalni pad Republike. 20. Hrestomatija. Origines. Izbor iz izvorne građe o nastanku rimskog svijeta. 21. Bitka za Ilirik. 22. Kraljevstvo pobunjenih robova. 23. Epizoda iz povijesti montiranih sudskih i političkih procesa – Progon braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona. 24. Publije Mucije Skevola. Jurista, revolucionar, historičar. 25. Preci u nama. Genetičko blago Bosne i Hercegovine. Koautorstvo sa Damirom Marjanovićem i Draganom Primorcem. 26. CORNELIA AFRICANA MINOR, FILIA SCIPIONIS ET MATER GRACCHORVM. Prilog izučavanju revolucionarne uloge žena u politici klasične civilizacije. 27. LEX SEMPRONIA AGRARIA. Prilog historiji revolucionarnog zakonodavstva. 28. Kako se kalio revolucionar. 29. Historijsko daleko zrcalo. 30. Tajna drevnog svijeta: Paladij / The secret of ancient world: Palladium. 31. Izvori o Troji, Ilionu, Wilusi. 32. Prva dalmatinska i Druga dalmatinska kohorta. 33. RIMLJANI – život, naslijeđe, sjećanje. 34. ORIGINES – Nastanak rimskog svijeta. 35. PRINCIPAT – Vlast "Prvog građanina". 36. DOMINAT – Vlast gospodara. 37. PRVA REPUBLIKA. 38. ILIRI – Postanci. 39. Ratni zločini u teoriji i praksi antičkog perioda. Hanibal, ratni zločinac!? 40. Atena i Pelazgi. 41. Princepsi peregrinskih civitates provincije Gornji Ilirik / Dalmacije – Principes of civitates peregrinae in province Illyricum Superior / Dalmatia. 42. Magični svijet Ilira – Historija zaboravljene civilizacije, koautorstvo sa Amrom Šačić Beća i Edinom Veletovcem. 43. FONTES. Izvori za historiju rimskog svijeta, koautorstvo sa

Dženanom Kahriman i Fadilom Hadžiabdićem. 44. Pjesme planina i mora. Kraljevi zmijskog prijestolja. 45. Scipionovsko stoljeće. Hrestomatija izabranih vrela. 46. Rimski grad na sarajevskom polju. Hrestomatija. 47. Priče iz Ilirije. Autarijati i Ardijejci. 48. Tragovi Batona. Vrela za historiju Velikog Ilirskog ustanka. 49. Tajna natpisa br. 46417. 50. Primjeri organizirane i protestne akcije ženske solidarnosti u Rimskoj Republici. 51. Zašto i kako ubiti tiranina? 52. Drevni grad u središnjoj Bosni. 53. Tragovi desitijatskog grada u Sarajevu. 54. Prahistorija i antika prostora Starog Grada Sarajevo: arheološko-historijska sinteza. 55. Parthenska specifičnost. 56. Augustov „Fahrenheit 451". 57. Atenska naseobina (apoikija) na Jadranu i etrursko gusarstvo.

U dosadašnjem naučno-istraživačkom radu Salmedin Mesihović je objavio sljedeće znanstvene studije i članke: 1. BiH kroz prizmu historijskog razvitka religijske misli. 2. Kontroverze u zamisli Apsoluta. 3. Zapad – Realnost i ideja. 4. Rimski vuk i kineski zmaj. Kinesko izaslanstvo Augustu? 5. Kritika suvremenih ideologija. 6. Maes, zvan i Titianos na putu u Hansku Kinu. 7. Rimsko izaslanstvo Hanskoj Kini. 8. Prapovijesne i protohistorijske gradine Sarajeva. 9. INSCRIPTIONES LATINARVM SARAEVONENSIS (sa kraćim pregledom naseobinske kulture u antičko doba) – doprinos historiji sarajevskog područja u antičko doba. 10. Ovidije i Ilirik. 11. Prapovijesne i protohistorijske gradine Sarajeva. Značenje, istraženost i potencijali budućih istraživanja. 12. Baton Breučki – predaja i kazna. Prilozi antičkoj historiji sjeveroistočne Bosne. 13. Hajdučija na tlu rimskih ilirskih provincija. 14. Blagaj u arheološkim istraživanjima. 15. Katera. (Kasnoantička i ranosrednjovjekovna utvrda). 16. SVPPLEMENTVM REBELLIO ILLYRICI I – Germanikova Pounjska ofanziva. 17. CIVES COLONIAE RIS... – Likovi s antičkih epigrafskih spomenika rogatičko-romanijskog područja. 18. Prilozi antičkoj topografiji Bosne i Hercegovine – dva toponima sa šireg jajačkog područja. 19. Dezitijati u rimskoj armiji. 20. Značenje željeznih mačeva u procesu razvitka ljudske kulture. 21. Podjela provincije Ilirik. 22. RES PVBLICAE SCRIBONIANI. 23. Thallóczy und die Untersuchung der Bezeichnung "Bosna". 24. Aevum Dolabellae – Dolabelino doba. 25. Bistuenska porodica sa natpisa *CIL* III, 12 768. 26. Problem ubiciranja Desneka. 27. Transformacija identiteta Dezitijata kroz proces romanizacije. 28. Ime ilirskog naroda Dezitijata. 29. Plinijevske peregrinske civitates na prostoru današnje Bosne i Hercegovine. 30. Namjesnici provincije Gornji Ilirik / Dalmacije od 42. do 68. god. n. e. 31. HE[… ?]ASTEL […?] DAESITIATIVM. 32. Novootkriveni antički epigrafski spomenik iz Ljusine kod Bosanske Krupe. Koautorstvo sa mr. sc. Adnanom Kaljancem. 33. Antičko naselje uz Zimošnicu u Moštrima kod Visokog. 34. Baton – prilozi istraživanju naše ilirske i antičke baštine. 35. Votivna ara Jupitera Kapitolinskog. Koautorstvo sa Tarikom Silajdžićem. 36. Epigrafski spomenik iz Donje Šibenice kod Jajca. Koautorstvo sa Amrom Šačić i Edinom Bujakom. 37. Gaj Blosije i uloga stoičke filozofske misli na političku djelatnost plebejskog tribuna Tiberija Sempronija Grakha i nastanak popularske platforme i pokreta. 38. Aristonik i Država Sunca. I. dio. 39. Familija Publija Kornelija Dolabele. 40. Pobuna panonske armije 14. god. n. e. 41. Aristonik i Država Sunca. II. dio. 42. Baton Dezitijatski, dezitijatska politija i vizija ustanka. 43. Helenističke protokomunističke utopističke ideje i filozofska učenja. 44. Predstave ilirskih *ethne* u *augusteumu* u Afrodisiju. 45. Florov podatak o rudarstvu u središnjoj Bosni. 46. Ovid and Illyricum. 47. Otkrivanje homerovskog koda: Tersitov bijes. 48. Novi nalazi iz rimskog perioda u kakanjsko-vareškom području. Koautorstvo sa Samilom Beganović. 49. Troja između mitologije i dokumenata. 50. Novopronađeni epigrafski spomenik princepsa Mezeja u Jajcu. 51. Novi nalazi i perspektive arheoloških istraživanja urbanog

i upravnog središta municipija *Aquae*. 52. Osi i Aravisci, Iliri? Na obalama Dunava. 53. Slučajevi Vistilije i Emilije Lepide, primjeri prožimanja seksa i visoke politike u ranom Principatu. 54. Arduba – "Visoki grad". 55. Tragovi kraja Aqu(a)e, njene municipalne jedinice i antičkog načina života na sarajevskom području. 56. Historijat Odsjeka za historiju/History of the Department of History. 57. Dionisije II. Mlađi i Jadransko more. 58. Reviziono čitanje natpisa koji je res publica Aqu(a)e posvetila Dioklecijanu / Revised reading of the inscription that the res publica Aqu(a)e dedicated to Diocletian. 59. Kult izvorske nimfe i njeno ime u akvesijenskoj jedinici municipalne autonomije. 60. Novi prilozi historiografiji Velikog Ilirskog ustanka – GLAD.

Završna riječ

Ova studija nastala je iz nastojanja da se kroz jednu izuzetnu historijsku ličnost sagleda širi problem moći, njenog oblikovanja i njenog smisla. Publije Kornelije Scipion Afrikanac nije ovdje predstavljen samo kao vojskovođa koji je izvojevao presudne pobjede, nego kao čovjek koji je razumio da snaga bez poretka, a poredak bez legitimiteta, ne mogu trajati. Njegova djelatnost u Hispaniji, Africi i u političkom životu Republike i Italskog saveza pokazuje složenost jednog pristupa u kojem se rat, diplomatija i moral ne isključuju, nego međusobno prožimaju. U tome leži njegova posebnost: sposobnost da u najtežim okolnostima ne izgubi iz vida širu sliku svijeta koji nastaje iza sukoba. U vremenu koje i danas poznaje konflikte, nestabilnost i stalno preispitivanje odnosa moći, povratak Scipionu nije povratak prošlosti, nego pokušaj razumijevanja principa koji nadilaze epohe. Njegov primjer ne nudi jednostavne odgovore, ali postavlja trajno pitanje: može li se moć koristiti tako da stvara red, a ne samo dominaciju?

Ako je ovaj rad uspio makar djelimično osvijetliti tu mogućnost — i otvoriti prostor za novo promišljanje odnosa između rata i diplomatije, sile i razuma — tada je njegova svrha ispunjena.